

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**BÜYÜK SELÇUKLU DÖNEMİNDEN OSMANLI YÖNETİMİNE
KADAR AMASYA TARİHİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatih KERTİL

Danışman:
Prof. Dr. İBRAHİM TELLİOĞLU

Samsun,2014

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans çalışmasında, proje aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden ibaret olduğunu taahhüt ederim. Aksi bir durumun ortaya çıkması halinde her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../2014

Fatih KERTİL

KABUL VE ONAY

Fatih KERTİL tarafından hazırlanan *Büyük Selçuklu Döneminden Osmanlı Yönetimine Kadar Amasya Tarihi* adlı bu çalışma 20/11/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza:

Başkan : Prof. Dr. İbrahim Tellioglu

Üye : Doç. Dr. Serkan Şen

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özlem Genç

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim görevlilerine ait olduğunu onaylarım.

..../.../2014

.....
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Amasya, geçmişi eski çağlara kadar uzanan, binlerce yıllık tarihi boyunca her dönem varlığını ve önemini koruyup hissettiren önemli Anadolu şehirlerinden birisidir. Şehir stratejik öneminden dolayı tarih boyunca birçok devletin hakimiyetine girip varlığını sürdürmüştür. Bundan dolayı değişik toplulukların, birçok farklı devletlerin kültürel birikimini bünyesinde barındırıp günümüze kadar taşımıştır.

Günümüze kadar Amasya'nın XI. ve XIV. yüzyıllarını kapsayan çeşitli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen bu dönem tam olarak aydınlatılamamıştır. Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemiyle ilgili araştırmalar sınırlı düzeyde kalmıştır. Çalışmamızda bu dönemle ilgili kaynakların yanı sıra Amasya ile ilgili yapılmış araştırma eserlerine de temas ederek Amasya'nın Osmanlı öncesi Türk yerleşimi dönemini bir bütün halinde incelemeye çalıştık.

Tez çalışmam süresince yardımını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Turan Açık'a, tez yazımında yardımcı olan arkadaşlarım Mustafa Derici'ye, Zafer Benzer'e, Aydın Çakır'a, Kurban Durmuşoğlu'na, tez konusunun belirlenmesinde ve tezin hazırlanması aşamasında her konuda benden yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İbrahim Tellioğlu'na şükranlarımı sunarım.

Aralık 2014

Fatih KERTİL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA ŞEHRİNİN TARİHÇESİ

1.1. Amasya'nın Genel Coğrafi Yapısı ve Özellikleri	6
1.2. Amasya Adının Kökeni ve Anlamı	7
1.3. Şehrin Tarih Boyunca Aldığı İsimler ve Kuruluşu	8
1.4. Büyük Selçuklu Dönemine Kadar Amasya'da Hüküm Süren Devletler	12

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK SELÇUKLU DÖNEMİ AMASYA

2.1. Selçuklu Öncesinde Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları	17
2.2. Selçukluların Anadolu'ya Yönelmesi Döneminde Amasya	18
2.3. Danişmendli Beyliği'nin Bölgedeki Hakimiyeti.....	23
2.3.1. Amasya'nın Fethi	24
2.3.2. Amasya'nın Yönetimi ve İmar - İskan Faaliyetleri	27
2.3.3. Danişmedlilerin Çevredeki Hıristiyan Unsurlarla Mücadelesi	28
2.3.4. Danişmendlilerin Son Döneminde Amasya	30
2.4. Türkiye Selçuklu Devleti Döneminde Amasya	33
2.4.1. Amasya'nın Selçuklu Hakimiyetine Girmesi	38
2.4.2. Babailer İsyanı ve Amasya	39

2.4.3. 1243 Kösedağ Savaşından Sonraki Durum.....	42
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLHANLILARDAN OSMANLILARA AMASYA

3.1. İlhanlılar Döneminde Amasya	44
3.2. Eretnalılar Döneminde Amasya	49
3.3. Kadı Burhaneddin Ahmed Döneminde Amasya.....	55
3.4. Amasya'nın Osmanlı Hakimiyetine Geçişi.....	64
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	82

ÖZET

Büyük Selçuklu Döneminden Osmanlı Yönetimine Kadar Amasya Tarihi

Fatih KERTİL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık/2014

Danışman: Prof. Dr. İBRAHİM TELLİOĞLU

Amasya, sahip olduğu stratejik konumu sebebiyle pek çok devletin ele geçirmek istediği bir yerdir. Türkler de Amasya'ya hakim olmak isteyen topluluklar içerisinde yer alır. Ortaya koyduğumuz çalışmanın amacı Amasya'nın Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminden Osmanlı hakimiyetine geçişine kadar geçirmiş olduğu siyasi evre ve Amasya'nın sahip olduğu stratejik önemi ortaya koyarak bir bütünlük oluşturmaktır. Çalışmamız giriş bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Selçuklu öncesi şehrin kısa bir tarihçesi ortaya konulmuş olup çalışmanın ana bölümünü ikinci ve üçüncü bölümler oluşturmaktadır. İkinci bölümde şehrin Türkler tarafından fethi meydana gelen önemli siyasi gelişmeler ortaya konulmuş olup; üçüncü bölümde ise Moğol dönemi Amasyası ile ilgili meydana gelen gelişmeler ve şehrin Osmanlı Devleti hakimiyetine girişi ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Amasya, Türkler, Strateji, Selçuklu, Moğol, Osmanlı

ABSTRACT

The History of Amasya From The Era of Great Seljuk Empire
To Ottoman Administration

Fatih KERTİL

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of History, Master, December/2014

Supervisor: Prof. Dr. İBRAHİM TELLİOĞLU

By reason of its strategic position throughout history, Amasya has become an important city where it draws attention of both many states and Turkish people and it is the primary city where they want to conquer. The aim of this study is the political stage of Amasya from the era of Great Seljuk Empire to the transition of Ottoman Sovereignty and to form completeness by presenting its strategic importance. This study is formed of three parts apart from introduction part. In the first part, a brief history of city before Seljuk Era is presented besides second and third parts present the main part. In the second part, the conquest of the city by Turkish people and important political developments are presented and lastly in the third part, developments that occur about Amasya in Mogul Era and that the city comes under Ottoman domination are presented.

Key Words: Amasya, Turkish People, Strategy, Seljuk, Mogul, Ottoman.

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
haz.	:	Hazırlayan
İA	:	İslam Ansiklopedisi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
s.	:	Sayfa
sad.	:	Sadeleştiren
S.	:	Sayı
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
terc.	:	Tercüme Eden
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
vb.	:	Ve Benzeri
vd.	:	Ve Diğerleri
vs.	:	Ve Saire

GİRİŞ

Geçmişten günümüze binlerce yıl boyunca şuan üzerinde yaşamakta olduğumuz Anadolu coğrafyasında birçok medeniyet kurulmuştur. Her biri ömrünü tamamladıktan sonra tarihteki yerini almıştır. Siyasi bakımdan devletler ve topluluklar tarih sahnesinden çekilirken birçok kültür birikimini de yeni uygarlığın sahiplerine teslim etmişlerdir. Amasya'nın sahip olduğu coğrafi konumu, şehrin uzak kültürlerle etkileşimde kalmasına imkan tanımıştır. Bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan kültürel birikim, burada kurulan her yeni medeniyet için sağlam bir zemin teşkil etmiştir. Bu bakımdan Amasya gibi tarihi şehirlerin farklı bir önemi ve ayrıcalığı vardır.¹

Amasya, kuzeyde Kırklar Dağı ile güneyde Sakarat Dağı arasında,² Yeşilirmak'ın açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili doğu-batı istikametinde dar bir vadide kurulmuş şehirdir. Şehrin kuzeyinde yükselen dik kayalıklara oyulmuş mağara ve kral mezarları ve bunların üstünde bulunan kale dikkati çekmektedir. Şehrin güney kesimi yani Yeşilirmak'ın sağ kesimi daha az meyilli ve düz olduğundan yerleşmeler daha ziyade bu istikamette olmuştur. Eski çağlarda kale-şehir olarak geliştiği anlaşılan Amasya'nın yüksek bir mevkinde bulunan kalesini kimin inşa ettirdiği tam olarak ispatlanamamış ve bu tartışma konusu olagelmıştır.³ Kendisi de Amasya'da yetişmiş olan ünlü coğrafyacı Strabon, meşhur eseri "*Geographika*" da Amasya'yı şöyle dile getirmektedir:

...Benim kentim, içinden İris Irmağı'nın aktığı geniş ve derin bir vadide kurulmuştur. İnsan emeği ve doğa buraya hem kent hem de kale

¹ Mehmet Tektaş, *Ana Hatları İle Düünden Bugüne Amasya'da Sanat Hareketleri ve Günümüzde Yapılan Tezhip Çalışmaları*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2002, s. 1-2.

² İbrahim Zeybek, "Jeomorfolojik Faktörlerin Amasya Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi Üzerine Etkileri", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 2. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 919-920.

³ İlhan Şahin ve Feridun Emecen, "Amasya", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 1-2.

karakterini olağanüstü bir şekilde sağlamıştır. Çünkü burası yüksek ve çok sarp bir kaya olup, dimdik ırmağa doğru iner ve ırmak tarafında, kentin kurulmuş olduğu yerde, kıyıda bir duvar ve her iki tarafta sivri tepelere doğru uzanan duvarlar vardır. Bu tepeler iki tane olup doğal bir şekilde birbirlerine bağlıdır ve görkemli birer kule halinde yükselmektedirler. Bu alan içinde kralların hem sarayları hem de anıt mezarları bulunur. İki sivri tepe birbirine tamamen dar bir geçitle bağlıdır. Buradan bir tanesi ırmağa bir tanesi de boğaza doğru olmak üzere kayalara boru şeklinde iki tane kanal oyulmuştur. Irmağın üzerine bir tanesi kentten varoşlara diğeri de varoşlardan dışarıya olmak üzere iki köprü kurulmuştur....⁴

Amasya, içinde bulunduğu stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca önemini korumuş olan şehirdir. Önemli bir ticaret yolu olan tarihi ipek yolu üzerinde olması, Karadeniz kıyıları ile İç Anadolu'nun şark kısmı ve Mezopotamya arasında muvasayı temin ettiği için, Anadolu'nun en işlek caddesi üzerinde bulunan Amasya, ilk çağlardan cumhuriyete kadar önemini korumuş ve tarihte sesini duyurmuş olan şehirdir.⁵ Amasya, ilk çağlardan günümüze kadar; Pontus Krallığına dini ve siyasi merkezlik yapmış, Roma döneminde eyalet merkezliği yapmış, Selçuklu sultanlarından yerel beyliklere ve Osmanlı şehzadelerine kadar birçok yönetici sınıfın gözdesi olmuş bir şehirdir. Amasya, Türklerin Anadolu'yu vatan yapma azim ve gayretlerine merkez karargahı görevini üstlenmiş mübarek bir mekandır. Selçuklu burada soluklanmış, Osmanlı fetret devri buhranını burada topladığı gücüyle kırmış, Cumhuriyet milli mücadelesini burada planlayıp temellerini atmıştır. Bu gibi sebeplerden dolayı Türk - İslam medeniyeti Amasya'da büyük izler bırakmıştır.⁶

Kalkolitik çağdan günümüze değin binlerce yıllık tarihi geçmişi olan Amasya, Anadolu kültürü ve siyasi tarihi yönünden önemli bir yere sahiptir. İlk çağlarda dünyaca ünlü coğrafyacı Strabon M.Ö. 64 yılında Amasya'da doğmuş, hayatı boyunca yaptığı gezileri ve tarih, coğrafya, felsefe konularında verdiği eserleri; özellikle bugün birçok dile çevrilmiş "Geographika" adlı eseriyle şöhret bulmuş ve Amasya'da hayata gözlerini kapatmış ender şahsiyetlerden birisidir.⁷ Ayrıca şehirde Türk hakimiyeti öncesine ait birçok tarihi kalıntı bulunmaktadır. Bunun yanında Amasya Türk hakimiyeti döneminde de bir kültür merkezi olma

⁴ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII, Bölüm III, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 50-51.

⁵ Mükrimin Halil Yınanç, "Amasya", *İA*, C. 1, MEB Basımevi, İstanbul 1978, s. 393.

⁶ Ali Yardım, *Amasya Kaya Kitabesi*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara 2004, s. IX.

⁷ Tektaş, *Ana Hatları İle Düinden Bugüne Amasya'da Sanat Hareketleri*, s. 2.

fonksiyonunu sürdürmüş, birçok ünlü kişiler ortaya çıkarıp tarihe kazandırmıştır. Örneğin; Tarihçi Şükrullah, meşhur hattat Şeyh Hamdullah, meşhur Amasya Tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin, tıp alanında ün yapmış ünlü tıp bilgini Şerefeddin Sabuncuoğlu vs. gibi birçok ünlü isim bu şehirde yetişmiştir. Amasya aynı zamanda Anadolu coğrafyasında Ferhat ile Şirin masalının geçtiği yer olarak da şöhret kazanmış bir şehirdir.

Selçuklular hemen hemen bütün İslam dünyasına ve yeni fethettikleri Anadolu'ya hakim olup Türk-İslam medeniyetinde yeni bir devir açtıkları halde bu büyük devir henüz karanlıktan kurtulamamış ve birçok meselede aydınlatılamamıştır. Bunun nedeni konusunda Selçuklu tarihinin Çin sınırından Akdeniz kıyılarına kadar geniş ülkeleri, kavimleri ve devletleri içine alması, öte yandan kaynakların dağınıklığı ve çeşitli dillerde bulunmasıyla ilgili olup bu devrin tetkikini zorlaştırmıştır. Selçukluların İslam dünyasına hakimiyetlerinin ilk devri XI. ve XII. asırlar ne kadar büyük hadiselerle dolu ise bu devir kaynakları diğer asırlara nispetle o derece zayıf kalmıştır. Bunun nedenlerinden en önemlisi de yazılan birçok kaynağın kaybolması ve günümüze ulaşamamış olmasından dolayıdır.⁸ Aynı zamanda Anadolu Selçukluları tarihi Türk tarihinin çok ehemmiyetli bir safhasını teşkil etmesine rağmen henüz pek meçhul bulunmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar Anadolu Türklerinin siyasi ve içtimai tarihi henüz kendisini örten karanlıktan kurtulmuş değildir. Bu karanlık tabaka XIII. yüzyılda biraz aydınlanmaya başlar ve XIV. yüzyılda yani Selçuklu sülalesinin inkırazından sonra bu aydınlık biraz daha artar. Lakin bu nispi aydınlık da tarihçileri tatmin edebilmekten çok uzak kalmıştır.⁹ XIV. yüzyıl ise ilk yıllarının dışında belgeler yönünden zayıf kalmıştır. İlhanlı devletinin çökmesiyle İran tarihçileri bu bölgeye artık pek ilgi göstermez olmuşlar ve ayrıca Anadolu'daki siyasal bölünme sonucunda genel kapsamlı vekayinameler artık yazılmaz olmuştur. Bu dönem Aydın Emirliğine dair yazılan vekayiname ve Şikari tarafından yazılan vekayiname vardır. Bir de Kadı Burhaneddin dönemine ait Esterabadi'nin eseri vardır.¹⁰ Bilinen ve ulaşılan kaynakların ne yazık ki XIV. yüzyıla kadar olanlarının kifayetsiz kalışı, bundan

⁸ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965, s. 1.

⁹ M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları", *Belleten*, C. 7, S. 27, TTK, Ankara 1943, s. 379.

¹⁰ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, e Yayınları, İstanbul 1979, s. 75.

sonrakilerinin de birçok problemleri ve bazen de çelişkileri ihtiva etmiş olmalarından dolayı gözden uzak tutulmamaları gerekmektedir. Son dönemlerde Selçuklu dönemine yönelik çalışmalar ağırlık kazansa da buna rağmen kaynaklardaki boşluklar doldurulamamakta ve fazla bir mesafe alınamayıp çalışmalar bilinenleri tekrardan öteye geçememektedir. Selçuklu Türkiye'sine ait Arapça, Farsça, Ermenice, Gürcüce, Süryanice, Yunanca ve Latince gibi birçok dilde kaynak olmasına rağmen bunlar muhteva bakımından fazla zengin değildir.¹¹ Ortaya koyacağımız çalışmamızda o dönemi kapsayan ve ağırlıklı olarak kullanacağımız ana kaynakları sıralayacak olursak; Ermeni kaynaklarından Urfalı Mateos'un Vekayinamesi adlı eserinde yazar, Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve ilk Anadolu Beylikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bizans kaynaklarından Anna Komnena'nın Alexiad, Ioannes Kinnamos'un Historia, Niketas Khoniates'in Historia, Nikephoros Bryennios'un Tarihin Özü adlı eserlerde Malazgirt Savaşı, Beylikler ve Anadolu Selçuklu Devleti hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Olayların tamamı Anadolu coğrafyasında geçen, Danişmendname adlı eserde Danişmend Gazi ve fetihleri anlatılmakta ayrıca Amasya'nın Türkler tarafında fethi hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Farsça yazılmış kaynaklardan İbn Bibi'nin El Evamirü'l-Ala'iyeh Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeh adlı eser Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi tarihini aydınlatması bakımından son derece değerli bir eserdir. Diğer bir Farsça kaynak ise Kerimüddin Mahmud Aksarayı'nın Müsameretü'l-Ahbar adlı eseridir. Yazar eserinde Anadolu Selçuklu dönemi ve Moğol dönemi Anadolu'da meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler hakkında değerli bilgiler vermektedir. Bir diğer eser ise Reşidüddin'in Cami'üt-Tevarih adlı eseridir. Yazar Moğollar ve Anadolu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bir diğer önemli eser ise Kadı Burhaneddin Ahmed döneminde yazılmış olan ve hayatı ve faaliyetlerini anlatan Esterabadi tarafından kaleme alınmış olan Bezm u Rezm adlı eserdir. Yazar eserinde Amasya'nın siyasi tarihi hakkında değerli bilgiler vermektedir.

Görüldüğü gibi Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçukluları döneminde Amasya'nın siyasi tarihini aydınlatan pek fazla kaynak yoktur. Aynı zamanda diğer dillerde yazılmış kaynaklar Selçuklulara kendi bakış açılarıyla bakmış olup ancak kendilerini ilgilendiren olaylarda Selçuklulara yer vermişler ve kaynakların verdiği

¹¹ Mehmet Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 19-20.

bilgiler de genelde çok kısıtlı ve genel bilgilerdir. Biz de çalışmamız gereği ağırlıklı olarak Selçuklu dönemi Amasya siyasi tarihini ortaya koymaya çalışacağımız için bu dönemi anlatan kaynaklar yeterli düzeyde olmadığından dolayı, inceleme dönemimizden sonraki yüzyıllarda yazılmış olan ve günümüzde yazılmış olan eserlerden faydalanarak çalışmamızı tamamlamaya çalıştık.

Tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Büyük Selçuklu İmparatorluğu dönemine kadar Amasya şehrinin, nasıl ve ne zaman kurulduğu, şehrin adının nasıl verildiği, Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanına kadar şehirde hüküm süren devletler ve buna benzer konular ortaya konularak şehrin Selçuklu öncesi kısa bir tarihçesi ortaya konulacaktır. Tez çalışmamızın ana kısmını ise ikinci ve üçüncü bölümler oluşturmaktadır. İkinci bölümde Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde Amasya'nın Türkler tarafından fethi, ilk Anadolu beylikleri ve Anadolu Selçuklu dönemi Amasya'sı hakkında siyasi, sosyal olaylar, elde edilen ve ulaşılabilen kaynaklar ışığında ortaya konulacaktır. Üçüncü bölümde ise Moğol dönemi Amasya ile ilgili bilgiler verilir; Eratnalılar ve Kadı Burhaneddin dönemlerinde Amasya ile ilgili meydana gelen siyasi oluşumlar ortaya konulup, şehrin Osmanlı Devleti tarafından hakimiyet altına alınmasıyla beraber çalışmamız tamamlanacak ve bir sonuca varılacaktır. Yapmakta olduğumuz çalışmanın amacı ilk çağlardan Osmanlı yönetimine kadar Amasya'ya hakim olan ve hakim olmak isteyen devletleri belirtip; Amasya'nın stratejik önemini vurgulayarak bir bütünlük oluşturmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA ŞEHRİNİN TARİHÇESİ

1.1. Amasya'nın Genel Coğrafi Yapısı ve Özellikleri

Amasya, Karadeniz coğrafi bölgesinin, Orta Karadeniz Bölümünde yer almaktadır. Toplamda 5690 km karelik alana sahip olan Amasya kuzeyden Samsun, doğudan ve güneyden Tokat, batıdan Çorum ve güneybatıdan Yozgat illeriyle komşudur.¹² Şehrin Göyünücek, Gümüşhacıköy, Hamamözü, Merzifon, Suluova ve Taşova adlı altı ilçesi bulunmakta ve sınırları içerisinde 360 köy mevcuttur. Amasya'nın ana jeomorfolojik ünitelerini dağlar, vadiler ve ovalar oluşturmaktadır. İl merkezinin deniz seviyesinden ortalama yükseltisi 392 metre iken il genelinde ortalama yükseltinin 1150 metre civarında olduğu görülmektedir.¹³

Amasya iklim özellikleri açısından; kendi içerisinde yağış ve sıcaklık şartları dikkate alındığında içinde bulunmuş olduğu Karadeniz Bölgesi'nin, Orta Karadeniz Bölümü'nün özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak Karadeniz Bölgesi kıyı kuşağında görülen Karadeniz iklimi ile İç Anadolu'da görülen karasal iklim bölgeleri arasında geçiş kuşağında yer almaktadır.¹⁴ Amasya ve çevresinde genel olarak karasal iklim görülmektedir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar kar yağışlı ve yağmurlu geçer. En önemli ovaları Taşova, Suluova, ve Merzifon ovalarıdır. En önemli akarsuyu

¹² Asım Çoban, "Sosyo-Ekonomik Verilere Göre Karadeniz Coğrafi Bölgesinde ve Türkiye'de Amasya", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 2. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 967.

¹³ Faruk Aylar, "Amasya'nın Genel Coğrafya Özellikleri", *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 19.

¹⁴ Süleyman Elmacı, "Çeşitli İklim Sınıflandırmalarına Göre Amasya'nın İklimi", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 2. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 940,952.

Yeşilirmaktır. Taşova sınırları içerisinde bulunan, doğal göl konumundaki Borabay Göl'ü doğa turizmi açısından önemlidir.¹⁵

Amasya toplumunun genel olarak temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Amasya şehri genel olarak en eski devirlerden beri bağ ve bahçeleriyle ünlüdür. İklim olarak havası kurak, aynı zamanda nemsiz olup olağanüstü sağlamdır. Her mevsim kendi özelliğini tam olarak gösteren iklimi, kışın haddinden fazla soğuk, yazında oldukça sıcak olmasına rağmen halkının sağlığı üzerinde hiçbir olumsuz etkisi görülmemiştir.¹⁶ Ayrıca şehir Kuzey Anadolu fay kuşağı üzerinde bulunmasından dolayı, birinci derecede deprem görülme olasılığı yüksektir. Bundan dolayı şehir geçmiş zamanlarda birkaç tane yıkıcı deprem atlatmış olup yeniden onarılmıştır. İlerleyen sayfalarda şehrin geçirmiş olduğu birkaç tane şiddetli depreme değineceğiz.

1.2. Amasya Adının Kökeni ve Anlamı

Anadolu, coğrafi ve stratejik konumu itibariyle tarih boyunca pek çok medeniyetin geçiş noktası üzerinde bulunmuştur. Bundan dolayı birçok kültür ve medeniyeti kendi bünyesinde barındırmış ve onlara ev sahipliği yapmıştır. Amasya da aynı özelliklere sahip önemli şehirlerimizden bir tanesidir. Mitolojik düşünce tarzının uzantılarından biri olarak, eski çağda Anadolu'daki pek çok şehrin kurucu tanrısı veya kahramanı olduğu inancı hakimdir. Amasya'nın kuruluşu ve Amasya adının kökeni için de buna benzer ifadeler mevcuttur.¹⁷ Kentin adı ilk kez Hitit yazılı belgelerinde "*Hakmiş*" olarak geçmektedir. Amasya'nın Frigler, Medler ve Persler dönemi ile ilgili olarak kesin bilgiler olmamakla beraber Amasya ismi ilk defa yazılı olarak Helenistik dönemde Pontus sikkeleri üzerinde görülmektedir. M.Ö. II. yüzyıl Mitridates zamanında Amasya adına sikke bastırılmış ve üzerinde *AMAΣΣΙΑ-AMASEIA*, yine M.Ö. 65 yılında basılmış olan ve halen Amasya müzesi sikke koleksiyonunda kayıtlı olan sikkelerde *AMAΣΣEΙΑΣ* yazıları okunmaktadır.¹⁸ Amasya'da yetişmiş olan ünlü coğrafyacı Strabon'un yazmış olduğu meşhur

¹⁵ Erol Sarı ve Ercan Kabal, "Amasya'nın Coğrafi Yapısı", *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 1973, s. 50-51.

¹⁶ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, sad. Harun Küçük ve Kurtuluş Altunbaş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2010, s. 20.

¹⁷ Muzaffer Doğanbaş, "İlk Dönemlerden Türk Fethine Kadar Amasya", *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 149.

¹⁸ Ahmet Yüce, *Amasya Müzesi*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Amasya 2004, s. 6.

“*Geographika*” adlı eserinde Amasya için “*Amaseia*” adını kullanmakta ve Yeşilirmak’ın adı için de “*İris*” ismini kullanmaktadır.¹⁹

Amaseia sözcüğü “*Ana*” anlamına gelen ve özellikle “*Ana Tanrıça*” yı kasteden “*Ama*” ve onun şekillenmesi olan “*Ma*” ibaresi ile bağlantılıdır. Bundan hareketle şu fikir yürütülebilir; Amaseia “*Ana Tanrıça Ma’nın Şehri*” anlamında kullanılmıştır. Ana tanrıça Ma, Persler’in Anadolu’yu fethinden sonra tapımı yaygınlaşan doğu kökenli bir tanrıçadır. Aynı zamanda bu tanrıça Pontus ve Kapadokya’nın yerel tanrıçasıdır. Amaseia, Persler zamanındaki asıl söyleniş şeklinin Hellen diline uydurulmuş şeklidir.²⁰ Ayrıca Amasya ismi bir şeyi dikkatli bir şekilde görmek, gözlemek, korumak, gözlemek için nişan konulan ve gözlenen yer, muhafız ve himaye eden, en yakın hedef vs. gibi çeşitli anlamlara da gelmektedir.²¹

1.3. Şehrin Tarih Boyunca Aldığı İsimler ve Kuruluşu

Günümüzde şehrin resmi adı olan Amasya’nın binlerce yıldan beridir, fazla bir değişikliğe uğramadığı ve şehrin Amasya adıyla zikredilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şehrin adı ve bu adın niçin verildiği konusunda değişik zamanlarda ortaya atılmış birçok farklı görüş bulunmaktadır. Şimdi kısaca bu ortaya atılmış olan görüşlere değinelim.

Osman Fevzi Olcay’ın aktardığına göre; Şarl Teksiye’nin “*Küçük Asya Arkeolojisi, Tarih ve Coğrafyası*” adlı ünlü eserinde Amasya’nın eski adının “*Amazis*”, Marşal Moltke’nin “*Şark Hatıraları*” adlı eserinde “*Amezdi ve Amezus*” olarak geçtiğini, Ayrıca “*İkdu’l-Cuman*” ve “*Kitabu’r-Rivaye*” adlı eserlerle “*Acaıybü’l-Mahlukat*” adlı eski Arapça tarihlerde Amasya isminin Amase, Amise, Masiye, Amas ve Amis diye geçmekte olduğunu belirtmektedir.²² Bazılarının iddiasına göre Amasya, Mısır hükümdarlarından Amasis diye meşhur bir zat tarafından kurulmuş ve isimlendirilmiştir. Ayrc “*Camıu’d Düvel*” de Derviş Ahmed Efendi, Ermenilerden naklen Amasya şehrinin Ermeni krallarından Armayus tarafından Amasya’nın kurulup isimlendirildiğini öne sürmüştür. Bir diğer söylentiye

¹⁹ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s. 50-51.

²⁰ Muzaffer Doğanbaş, “Amasya Tarihine Giriş”, *Amasya Kültür Envanteri*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 19.

²¹ Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, haz. Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 13.

²² Olcay, *Amasya Şehri*, s. 17.

göre Amasya'yı fetheden Danişmendli beyliğinin kurucusu Danişmend Ahmed Gazi'nin hanımı olan Ümmüasya'nın Amasya'da ikamet etmesinden dolayı buraya "Ümmüasya" denilmiş ve sonradan Amasya'ya çevrilmiştir.²³ Ayrıca Mustafa Vazıh Efendi eserinde, Amasya isminin sonradan verilmiş olduğunu belirterek asıl isminin "Harşena" olduğunu ve şehirde elmas madeni çıkarıldığından dolayı "Elmasiye" de denildiğini vurgulamaktadır.²⁴ Amasya tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin, Amasya'nın "Amas" adlı bir kişi tarafından kurulmuş olduğunu ve bununda Hitit Türkleri'nden birisi olduğunu ileri sürmektedir.²⁵ Hitit belgelerine göre Amasya'nın bilinen ilk adının Hakmış olduğu, ayrıca Roma dönemine ait olan Amasya sikkesi üzerindeki yazıdan hareketle Zeus'un oğlu Hermes'in Amasya şehrinin kurucu tanrısı olduğu vurgulanmakta ve Amasya'nın Pontus dönemindeki basılan sikkelerden hareketle adının Amaseia olduğu ortaya atılan görüşler arasındadır.²⁶

Amasya şehri sahip olduğu önem ve özellikler nedeniyle; Medinetü'l Hükema, Bağdadü'r-Rum, Rumiyye-i Suğra, Hayber-i Rum, Ermeniyye-i Kübra, Daru'l İzz, Daru'n Nasr, Daru'l Fütuh, Kasru's Selatin, Hısnü'l Mir'at, Kubbetü'l Ulema ve Türbetü'l Evliya gibi çeşitli adlarla nitelendirilmesi²⁷ ve anılması şöhretinin ulaştığı noktayı ortaya koyması bakımından önemlidir. Şimdi bu isimlerin ne anlamda kullanıldığını sıralayalım. *Medinetü'l Hükema*: Akıl ve hikmet sahiplerinin şehri demektir. İlk çağlarda Strabon gibi coğrafyayı icat eden birinin çıkmış olmasından dolayı çeşitli kaynaklarda bu isimle zikredilmiştir. *Bağdadü'r Rum*: Anadolu beldelerinin Bağdad'ı demektir. Bağdad şehrinin hilafet merkezi olması gibi Amasya şehrinin de hükümet merkezi olmasından dolayı bu sıfatla zikredilmiştir. Örneğin Esterabadi'nin Bezm u Rezm adlı eserinde Amasya bu sıfatla zikredilmektedir. *Rumiyye-i Suğra*:²⁸ Küçük Roma anlamına gelmektedir.²⁹ Avrupada Roma şehrinin Hristiyanlık aleminin siyasi ve dini merkez olması gibi Amasya'nın da Pontus Devleti'nin dini ve siyasi merkezi olmasından dolayı bu isimle zikredilmiştir. Örneğin Camiüd-Düvel adlı eserde bu isimle zikredilmektedir. *Ermeniyye-i Kübra*: Büyük Armanyak şehri demektir. Müslümanlar burayı

²³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 13-14.

²⁴ Mustafa Vazıh Efendi, *Belabilür-Rasiye fi Riyaz-ı Mesaili'l-Amasiyye*, haz. Ali Rıza Ayar ve Recep Orhan Özel, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2011, s. 50.

²⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 12-13.

²⁶ Muzaffer Doğanbaş, *Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya*, İnkansa Ofset, Ankara 2003, s. 7.

²⁷ Doğanbaş, *Kültürel ve Sanatsal Boyutlarıyla Amasya*, s. 10.

²⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 17.

²⁹ Mustafa Vazıh Efendi, *Belabilür-Rasiye fi Riyaz-ı Mesaili'l-Amasiyye*, s. 51.

fethedince bu ismi kullanmışlardır. Roma döneminde Amasya'yı da içine alan büyük eyaletin adı Armanyak ve eyalet merkezi de Amasya idi. *Hısnü'l Mir'at*: Ayna kalesi veya Aynalı Hisar demektir. Bu isim esas olarak Amasya kalesinin ismi olmakla beraber daha geniş manada Amasya'nın da ismi olarak kullanılmıştır. *Kubbetü'l Ulema ve Türbetü'l Evliya*: Alimlerin merkezi ve evliyaların toplandığı ve defin edildiği yer demektir. *Darü'l Nasr*: Nusret ve zafer yurdu merkezi demektir. Müslüman sultanların saltanat merkezi olmasından dolayı bu isimle zikredilmiştir. Örneğin Selçuklu sultanı I. Mesut ve Osmanlı sultanlarından Çelebi Mehmet'in burada sultanlık yapmış olması.³⁰ *Darü'l İzz*: Amasya, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde izzetli, kıymetli, değerli, yüce, ulu ve güçlü anlamına gelen bu unvan ile anılmıştır.³¹ *Darü'l Fütuh*: Fetihlerin hareket noktası veya çıkış yeri demektir. Amasya sancağı Osmanlı saltanatının doğuda birçok fethi gerçekleştirmesine imkan sağlaması dolayısıyla bu isimle zikredilmiştir. *Kasru's Selatin*: Padişahların köşkünün buldukları yer demektir. Amasya 500 seneye yakın Selçuklu sultanları ve Osmanlı hakanlarından pek çok zatın değerli köşklerinin burada olmasından dolayı bu isimle zikredilmiştir. Aynı zamanda Amasya "Selimiye" diye bazı kaynaklarda anılsa da bu isim fazla meşhur olmamış ve pek fazla kullanılmamıştır. Zamanının büyük padişahı Yavuz Sultan Selim Han'ın Amasya'da doğmuş olması şehrin bu isimle anılmasına neden olmuştur.³²

Genel görüşe göre Eski Çağ'da birçok Anadolu şehrinin kurucu tanrısı veya kahramanının olduğu bilinmektedir. Bu mitolojik düşünce sistemi Amasya şehri için de geçerlidir. Roma imparatoru Septimius Severus (M.S. 193-211) dönemine ait bir Amasya sikkesi üzerinde yer alan *EPMHC KTICAC THN ΠΟΛΙΝ* yazıtından hareketle Roma mitolojisindeki Zeus'un oğlu Hermes'in Amasya şehrinin kurucu tanrısı olduğu kabul edilmektedir.³³ Hitit Devletinin merkezlerinden biri olan Amasya, ilk kez Hitit yazılı belgelerinde "Hakmış" olarak geçmektedir.³⁴ Önceki sayfalarda da değindiğimiz gibi Amasya ismi ilk olarak Pontus döneminde Amasya

³⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 18-19.

³¹ Orhan Kılıç, "Osmanlı Dönemi İdari Uygulamalar Bağlamında Şehzadelerden Mutasarrıf Paşalara Amasya Sancağı'nın Yönetimi", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 42.

³² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 19-20.

³³ Doğanbaş, *Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya*, s. 7.

³⁴ Yüce, *Amasya Müzesi*, s. 6.

adına bastırılmış şehir sikkelerinde “*Amaseia*” olarak geçmektedir.³⁵ Yine yukarıda değindiğimiz gibi ünlü coğrafyacı Strabon Amasya’yı eserinde *Amaseia* olarak yazmaktadır.³⁶ Roma döneminde *Amaseia* ismi fazla bir değişikliğe uğramadan kullanılmıştır. Örneğin, imparator Septimius Severus, Caracalla ve Severus Alaxander dönemlerinde Amasya’da darp edilen sikkelerde “*AMACIA*” adı açıkça görülmektedir. Daha sonra Bizans, Selçuklu, İlhanlı, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde de bu isim herhangi bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar kullanılmıştır.³⁷

Amasya adının kökeni hakkında geçmişte birçok iddaa ortaya atılmış olmasına rağmen artık günümüzde bunların herhangi bir bilimsel gerçekliği kalmamıştır. Bunların birçoğu isim benzerliğinden, efsanevi bilgilerden ve toplumların kullandığı diller arasındaki kelime farklılıkları ve benzerliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunların birkaç tanesini örnekleyecek olursak; örneğin Amasya’nın Mısır hükümdarlarından Amasis tarafından kurulmuş olduğu ileri sürülmüş ancak bu bilgi umumi tarihlerdeki bilgilerle örtüşmemektedir. Çünkü kaynaklarda Mısır hükümdarının Pontus bölgesini istila ettiğine dair geçerli bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca şehrin Ermeni krallarından Amesus bin Armayus tarafından kurulup isimlendirildiği öne sürülmüş ancak bu bilginin efsanevi olduğu “*Miratu’l-Iber*” de belirtilmektedir. Sonuç olarak bu iddaalar bir isim benzerliğinden başka bir şey değildir. Ayrıca bu isim benzerliği halk dilinde dolaşan bazı söylentilerinde ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁸ Örneğin vaktiyle Amasya’da Elmas taşlarının çıkarılıyor olmasından dolayı bu şehre “*Elmasya*” denilmiş ve halk dilinde kullanıla kullanıla “*Amasya*” şekline dönüşmüştür. Diğer bir görüş ise şehrin asıl isminin Harşena olduğu Amasya isminin sonradan verilmiş olduğu dile getirilmekle birlikte Harşena, Amasya’da mevcut olan Amasya Kalesi’nin ismidir.³⁹ Diğer bir söylenti ise Amasya’yı fetheden Danişmendli Beyliği’nin kurucusu olan Danişmend Ahmed Gazi’nin zevcesi Ümmüasya’nın burada ikamet etmesinden dolayı şehre “*Ümmüasya*” denilmiş sonradan Amasya’ya çevrilmiştir. Şehrin ismi bu ve buna benzer iddaalardan dolayı olamaz çünkü Amasya şehri ilk çağlardan beri

³⁵ Doğanbaş, *Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya*, s. 7.

³⁶ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s. 50-51.

³⁷ Doğanbaş, “Amasya Tarihine Giriş”, s. 19-20.

³⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 11,14.

³⁹ Mustafa Vazıh Efendi, *Belabilür-Rasiye fi Riyaz-ı Mesaili’l-Amasiyye*, s. 50.

meşhurdur ve bilinmektedir. Ünlü Amasya tarihi yazarı Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin bir önceki sayfalarda dile getirdiğimiz gibi Amasya şehrini “*Amas*” adında birinin kurmuş olduğunu ve isminde buradan gelmiş olabileceğini, ayrıca Amas adlı kişinin Hitit Türkleri’nden olduğunu ve Pontus bölgesinde hüküm sürdüklerini dile getirmektedir. Yazarın burdaki ortaya koymaya çalıştığı görüş de şurdan kaynaklanmaktadır; Mustafa Kemal Atatürk’ün ortaya sürmüş olduğu tarih tezini doğrulamaya yönelik çabadan kaynaklanmaktadır.⁴⁰

1.4. Büyük Selçuklu Dönemine Kadar Amasya’da Hüküm Süren Devletler

Amasya’daki ilk yerleşmeler mevcut bilgilerimiz ışığında Kalkolitik çağa kadar uzanmaktadır. Amasya Orta Tunç çağında Mezopotamya yazılı belgelerinde “*Hatti Ülkesi*” olarak bilinen Hatti uygarlığı sınırları içerisinde varlığını sürdürmüştür. Hatti egemenliğine son veren Hititler M.Ö. 1650 yıllarında Anadolu’da büyük bir devlet kurmuş ve Amasya’ya da hakim olmuştur. M.Ö. 1190 tarihi civarında etkinliklerini kaybeden Hititlerden sonra siyasal bir güç olarak ortaya çıkan Frigler, Kral Midas döneminde sınırlarını genişletmiş ve neticesinde Amasya’da Friglerin egemenlik sahası içine girmiştir.⁴¹

M.Ö. 700’lü yıllarda İskit baskısı nedeniyle harekete geçen Kimmer Türkleri, Karadeniz ve Kafkaslar üzerinden Anadolu’ya girmişlerdir. Kafkaslar üzerinden doğu göç yolunu kullanan ve Karadeniz’in kuzeyindeki batı göç yolunu kullananlar ise Trakya üzerinden Anadolu’ya girmiştir. İki kol halinde Anadolu’ya giren Kimmer Türkleri Batı Anadolu’da birleşmişlerdir. Frig Devleti’ne son verip Anadolu’da bir devler kuran Kimmerler kısa süreli de olsa Amasya’ya hakim olmuşlardır. Aynı zamanda Kimmerler dönemine ait olduğu anlaşılan, Amasya Gümüşhacıköy’de bulunan “*kurgan*”⁴² dan çıkarılan madeni savaş aletleri bunu kanıtlayıcı niteliktedir.⁴³

⁴⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 12,15.

⁴¹ Doğanbaş, *Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya*, s. 11,15.

⁴² İslam öncesi Türk Devletleri’nde ölümlerin gömüldüğü mezarlara verilen isimdir. Öldükten sonra dirileceklerine inandıkları için mezarları toprağın altına oda şeklinde yapıp; ölümlerini atı, eşyaları ve silahlarıyla gömüyorlardı. Bkz., İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s. 304; Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri*, C. 2, Kültür Yayınları, Ankara 2003, s. 173-174.

⁴³ Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 15,16,21,32 (1. Kitap), 180-181 (3. Kitap), 9,64,184 (7. Kitap); M. Taner Tarhan,

Kimmerlerin ardından onların göç yolunu kullanan İskit Türkleri bölgeye gelmiş ve Amasya'da İskit egemenliği görülmüştür. Daha sonra Amasya, M.Ö. 585 yıllarında Medlerin egemenliğinde kalmış ve kısa süren Med egemenliğinden sonra Amasya, M.Ö. 547 tarihlerinde Pers İmparatoru Kyros'un Lidya Kralı Kroisos'u yenmesi üzerine Amasya Pers İmparatorluğu idaresi altında kalmıştır.⁴⁴ Makedonya kralı Büyük İskender'in M.Ö. 331 yılında Anadolu'ya yönelik istila hareketiyle Pers egemenliği kalkmış ve Amasya bir süreliğine Büyük İskender'in hakimiyetinde kalmıştır.⁴⁵ Büyük İskender'in ölümünden sonra kurduğu krallık parçalanmış ve Anadolu'da ortaya yerel krallıklar çıkmıştır.⁴⁶ Bu yerel krallıklar arasında yer alan Pontus Krallığı, ilk kez Kırklar Dağı üzerinde bulunan kale içinde kurulmuştur. Krallığın kurucusu olan Mithradates Ktistes Amasya Kalesine yerleşerek M.Ö. 281 yıllarında bağımsızlığını ilan etmiş ve Pontus Krallığını kurmuş, Amasya'yı da başkent yapmıştır. Amasya bu dönemde önemli imar faaliyetlerine de sahne olmuştur. Ulaşım ve ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunan Amasya'da yerleşme alanı surların dışına da yayılmıştır.⁴⁷ Kısa sürede sınırları genişleyen Pontus Krallığının hakimiyetini Doğu Karadeniz Bölgesi'nin yerli halkları, kıyılardaki Yunan sömürgecileri kabul edip krallığın hakimiyeti altına girmişlerdir. Çünkü Pontus kralları yerliliğe, Anadolu'ya çok önem ve değer veriyorlardı. Pontus kralları kültür ve uygarlık bakımından büyük bir anlayış ve hoşgörülle Helenizm'den yana olmuşlar, saraylarını bütün bilgilere ve bilim adamlarına olduğu gibi Yunan kültürüne ve bilginlerine de açık tutmuşlardır. Bunun yanında Anadolu'yu hiçbir zaman unutmamışlar, küçümsememişler, gelişmesine birçok katkı sağlayıp belli bir zaman sonra da Anadolu'ya gelmişler ve Anadolu'nun önemli bir savunucusu haline gelmişlerdir.⁴⁸ Batı tarihçilerine göre Amasya Kalesi Pontus krallarından Mithridates tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca Pontus dönemine ait, kalenin güney kesiminde mağara şeklinde oyulmuş birçok Pontus kralı mezarları

"Eskiçağ'da Kimmerler Problemi", *VIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 1, TTK, Ankara 1979, s. 365,367.

⁴⁴ Kemal Ercan, "Amasya Tarihi", *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 1973, s. 19-20.

⁴⁵ A. B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*, çev. Hamit Çalışkan, Dost Kitapevi, Ankara 2005, s. 75,91. Ahmet Çıtır ve Nurettin İmre, *Amasya*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Amasya 1991, s. 8.

⁴⁶ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, Dharma Yayınları, İstanbul 2007, s. 647-648.

⁴⁷ Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi-Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, çev. Ender Varinlioğlu, Tübitak Yayınları, Ankara 1997, s. 198,202.

⁴⁸ Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1973, s. 54-55.

bulunmaktadır.⁴⁹ Evliya Çelebi ise Seyahatnamesinde Amasya kalesinin eski zamanlardaki Amelika kavminin yapısı olabileceğini söylemektedir.⁵⁰

Amasya, Pontus krallığının başkenti olarak yaklaşık 250 yıl boyunca gelişmiştir. Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırlarını güvence altına almak isteyen İmparator Jules Sezar, Zela (*Zile*) kalesi önlerine geldiğinde kendisini karşılayan Pontus kralı Fernak'ı M.Ö. 47 yılında yapılan savaşta mağlup etmiş Zela ile birlikte Amasya'da Romalıların eline geçmiştir.⁵¹ Roma egemenliği altında Pontus ülkesi ve Kapadokya birleştirilerek vilayet oluşturulmuş ve bu vilayetin merkezinde Amasya olmuştur.⁵² Amasya Roma imparatorlarından Diocletianus'tan sonra "Diospontus"⁵³ un başlıca idari ve dini merkezlerinden birisi olmuştur.⁵⁴ M.S. 395 yılına kadar Roma idaresinde kalan Amasya bundan sonra Roma İmparatorluğunun doğu kolu olan Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır. Amasya, Bizans İmparatoru Justinianus döneminde, Bizans tarihçisi Prokopius'un verdiği bilgiye göre şehirde büyük bir deprem meydana gelmiş ve Amasya'nın büyük kısmı yıkılmış aynı zamanda deprem sonrasında salgın hastalıklar baş göstermiş ve şehirde yaşayan insanların tamamına yakını deprem ve hastalıklardan hayatını kaybetmiştir. Depremden zarar gören şehir tekrardan onarılmıştır. Amasya, IV. yüzyıldan itibaren İmparator Marsiyannus tarafından Piskoposluk makamı yapılarak Hristiyanlığın yayılmasında önemli bir merkez haline getirilmiştir.⁵⁵

Amasya yaklaşık olarak 500 yıl kadar Romalıların idaresi altında varlığını sürdürmekle beraber kısa süreli de olsa miladın altıncı yüzyılında Acem Şah'ı Hüsrevi Perviz, Anadolu'yu istila etmiş ve Amasya bir süre İranlıların yani Sasani İmparatorluğunun idaresi altına girmiştir. Bu durum fazla devam etmemiş ve Rumlar İranlıları yenerek Anadolu'yu Fırat nehrine kadar Sasaniler'in istilasından kurtarmışlardır.⁵⁶ Amasya, Emeviler döneminde birkaç defa Müslümanların eline

⁴⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s. 53,61.

⁵⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. 1, sad. Tefik Temel Kıran ve Necati Aktaş ve Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1966, s. 482.

⁵¹ Çıtır ve İmre, *Amasya*, s. 8.

⁵² Yüce, *Amasya Müzesi*, s. 5.

⁵³ Amasya, Samsun, Sinop'u kapsayan, Roma İmparatorluğu'na bağlı olarak varlığını sürdürmüş olan krallıktır. Bkz., Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi*, s.198,215.

⁵⁴ Ahmet Şimşirli, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri",

http://www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XI_1996/TIDXI-1996-04.pdf, (19.09.2013), s. 78.

⁵⁵ Doğanbaş, "İlk Dönemlerden Türk Fethine Kadar Amasya", s. 155.

⁵⁶ Olcay, *Amasya Şehri*, s. 25.

geçmiştir. İlk Emevi halifesi olan Muaviye zamanında İstanbul kuşatması nedeniyle Amasya, Muaviye'nin komutanları tarafından ele geçirilmiş olmasına rağmen İstanbul kuşatmasının başarısız olması nedeniyle kısa bir süre sonra Bizans hakimiyetine tekrardan alınmıştır.⁵⁷ Amasya M.S. 712 yılında kısa bir süreliğine de olsa tekrardan Emeviler'in hakimiyetine geçti.⁵⁸ Emevi halifesi Abdülmelik öldüğünde yerine oğlu Velid geçmiştir. İstanbul'u ele geçirmek için düzenlenen sefer sırasında Velid'in komutanlarından Emir Besmele Tokat üzerinden Amasya'ya girerek burayı almıştır. Ancak kısa bir süre sonrasında Amasya tekrardan Bizans eline geçmiştir.⁵⁹ Bizans İmparatoru III. Leon tarafından Emeviler elinden alınan Amasya şehri Abbasiler döneminde Abbasi hükümdarları olan Harun Reşit ve Mutasım dönemlerinde Amasya İslam orduları eline geçmiş olsa da her seferinde Bizans kuvvetleri Amasya'yı tekrar ele geçirmeyi başarmışlardır. Ayrıca Amasya, Hazar Türkleri'nin Karadeniz boyunca balkanlara doğru akınları sırasında Hazar Kağan'ı Salıp Han tarafından işgal edilmiş olup, daha sonra da Peçenek Türkler'i tarafından bir askeri karargah olarak kullanıldığı da belirtilmektedir.⁶⁰ Amasya VIII. Yüzyıldan itibaren İran savaşları ve Arap akınları yüzünden Bizans'ın oluşturduğu askeri vilayetlerinden (*Thema*) olan "Armeniakon"⁶¹ kaleleri arasında varlığını sürdürmeye devam etmiştir.⁶²

Roma idaresi döneminde Amasya'da pek çok kiliseler, saraylar ve mezarlar yapılmış olmakla birlikte bunların bir çoğu tahrip olmuş, zamana karşı varlığını koruyamamıştır. Günümüzde Roma dönemine ait olduğu bilinen, sadece birkaç tane kaya kitabesi zamana karşı varlığını koruyabilmiştir.⁶³ Görüldüğü gibi Anadolu'ya yapılan her sefer veya askeri hareket sırasında öncelikle Amasya alınıp elde tutulmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni ise Amasya'nın sahip olduğu stratejik önemindedir. Çünkü Amasya Orta Karadeniz'in İç Anadolu'ya açılan geçiş noktası üzerindedir. Burası alınmadığı takdirde kuzey tarafından yani Samsun yolu üzerinden

⁵⁷ Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s. 125.

⁵⁸ Yınanç, "Amasya", s. 394.

⁵⁹ Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, haz. Mesut Aydın ve Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007, s. 128,133.

⁶⁰ Ercan, "Amasya Tarihi", s. 23-24.

⁶¹ Sasani ve Müslüman akınları nedeniyle, zor durumda kalan Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'da güvenliği sağlamak için oluşturduğu askeri vilayetlerden birisidir. Bkz., Işın Demirkent, "Herakleios", *DİA*, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 211-212.

⁶² Yınanç, "Amasya", s. 394.

⁶³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 121.

gelen Bizans orduları buralarda faaliyet göstermek isteyen devletleri kısa sürede etkisiz hale getirebilirdi. Bu ve buna benzer etkenlerden dolayı Amasya'yı hakimiyeti altına almadan ve gerekli güvenliği sağlamadan, devletlerin Anadolu'da uzun süre faaliyet göstermesi oldukça zordur. Bu etkenlerin farkında olan tecrübeli komutanlar ilk olarak buranın alınması ve elde tutulmasına özen göstermişlerdir.⁶⁴

⁶⁴ Kamil Şahin, "Amasya'nın Danışmendiler Tarafından Fethi ve Amasya'da Yapılan İlk Çevre Düzenlemesi", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 145.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK SELÇUKLU DÖNEMİ AMASYA

2.1. Selçuklu Öncesinde Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları

Anadolu, geçmişten günümüze kadar Türk ve dünya tarihinde önemini korumuş bir coğrafyadır. Bu coğrafya Türkler'in siyasi ve askeri tarihi bakımından olduğu kadar, medeniyet ve kültür tarihleri ile diğer topluluklarla olan ilişkileri bakımından da büyük önem arz etmektedir. Ticaret yolları üzerindeki konumu nedeniyle çeşitli din, dil, kültür ve medeniyetlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşim alanı durumunda olan bu bölge, Türk tarihi bakımından da belli bir kavşak noktası olacak vaziyettedir.⁶⁵ Milattan binlerce yıl öncelerinde Orta Asya'dan batıya doğru büyük Türk göçlerinin olduğu günümüzde artık kesin olarak bilinmektedir. Bu batıya doğru yapılan göçlerin başlıca iki yolu vardır. Birinci göç yolu olan (*Kuzey Yolu*) ile gelenler, Ural dağları ile Hazar Denizi arasından ve Karadeniz'in kuzeyindeki Kavimler Kapısı'ndan geçerek Karadeniz'in kuzey alanlarına, Tuna bölgesine ve Trakya'ya yerleşip daha sonra İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçip Anadolu'ya girmişlerdir. İkinci göç yolu olan (*Güney Yolu*) ile gelenler ise Himalaya'nın kuzey ve güney etekleri boyunca batıya ilerleyerek Mezopotamya'ya oradan Anadolu'ya buradan da adalara geçmişlerdir. Bazı gruplar ise Suriye ve Filistin üzerinden Mısır'a inmişlerdir.⁶⁶

Elde edilen belge ve bulgular ışığından hareketle Türkler'in ilk Anadolu coğrafyasına girişleri milattan önceki yıllara kadar uzanmaktadır. M.Ö. VIII. yüzyıllarda İskit baskısı ile batıya yönelen Kimmerler ve ardından Hun baskısı nedeniyle batıya yönelen İskitler Kafkaslar üzerinden, Karadeniz'in kuzeyinden

⁶⁵ Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 56.

⁶⁶ Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s. XIV.

ilerleyenleri ise Balkanlar üzerinden Anadolu'ya yönelik akınlar düzenleyip ülkenin çeşitli kesimlerini ele geçirmişlerdir.⁶⁷ Bundan hareketle Türkler'in Anadolu'ya M.Ö. VIII. yüzyılda geldiklerini söyleyebiliriz. Anadolu'ya yönelik diğer Türk akını Hunlar vasıtasıyla olmuştur. Avrupa Hunlar'ı 396 ve 398 yıllarında Kafkas dağlarını aşip Derbent geçidini kullanarak Anadolu'ya girmiştir. Kursık ve Basık adlarında iki başbuğun komutasındaki Hun süvarileri Murat ve Karasu vadilerini takip ederek Doğu Anadolu'dan güneye ilerlemiş, Filistin'e vardıktan sonra Kafkas dağlarını aşarak Karadeniz'in kuzeyindeki yurtlarına dönmüşlerdi.⁶⁸ Hun akınlarının ardından Bizans hakimiyetinde olan Anadolu'ya Türk akınları Sabarlar tarafından özellikle Belek Han tarafından devam ettirilmiştir. Sasanilerle ittifak yapıp Bizans'a karşı mücadele etmişlerdir. Kafkaslar'ın güneyine inerek İç Anadolu'ya kadar ilerleyip Ankara, Konya, Kastamonu civarlarına kadar ilerlemişlerdir.⁶⁹ Sabarlar'dan sonra Anadolu'ya yönelik akınlar VIII. yüzyıl başlarında Hazarlar tarafından yapılmıştır. Daha sonra yine VIII. yüzyıl içerisinde Abbasiler döneminde yalnızca Türkler'den oluşan ordular kurulmuş ve Müslüman Türkler Anadolu'ya yönelik akınlarda bulunmuşlardır. Böylece Anadolu artık bilinen ve tanınan yer olmaktan çıkmış, artık vatan yapılması hayal edilen bir yer konumuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, ağırlıklı olarak Hunlarla başlayan Anadolu'ya yönelik Türk akınları yaklaşık olarak sekiz yüzyıl devam etmiştir. XI. yüzyılda Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında Anadolu'nun yurt edinilmesiyle süreç de tamamlanmıştır.⁷⁰

2.2. Selçukluların Anadolu'ya Yönelmesi Döneminde Amasya

Türkler tarih boyunca yayıldıkları coğrafyalarda birçok devlet kurmuşlardır. Milli tarihimiz bakımından bu devletlerin en önemlilerinden birisi hiç şüphesiz Büyük Selçuklu İmparatorluğu'dur.⁷¹ Selçuklular yirmi dört Oğuz kabilesinden üç-
ok kolunun Kınık boyuna mensuptur.⁷² Selçuklular'ın devlet haline gelmesi kolay

⁶⁷ Herodotos, *Herodot Tarihi*, (1. Kitap), s. 21,32,51; Tarhan, "Eskiçağda Kimmerler Problemi", s. 365.

⁶⁸ Ali Sevim ve Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 1990, s. 25.

⁶⁹ Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 59.

⁷⁰ Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Genel Türk Tarihi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 13-14.

⁷¹ Erdoğan Merçil, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi", *Genel Türk Tarihi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 101.

⁷² Gregory Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 1, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1945, s. 292-293.

olmamıştır. Maverünnehir bölgesinde bulunan Selçuklular Samaniler, Karahanlılar, Gazneliler gibi güçlü devletlerle mücadele ederek dikkat çeken bir güç olarak ortaya çıkmışlardır. Samaniler'in Karahanlılar Devleti tarafından ortadan kaldırılmasıyla Karahanlı ve Gazneli devletleri ile karşı karşıya kalan Selçuklular büyük baskı nedeniyle yurt arayışına girmişler ve 1016 yılı Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey meşhur Anadolu seferini yapmıştır.⁷³ Azerbaycan yoluyla Doğu Anadolu topraklarına girip, Van Göl'ü havzasına kadar ilerlemiş, buralarda güçlü bir devletin hakimiyetinin olmadığını görmüş, aynı zamanda yurt yapılmaya uygun bir coğrafya olduğunu görmüştür. Seferden döndüğünde Tuğrul Bey'e bu keşif hareketini anlatmış ve Tuğrul Bey'i batı yönüne doğru hareket etmeye teşvik etmiştir. Çünkü o dönem Selçuklular Karahanlılar ve Gazneliler Devleti'ne karşı koyacak güçte değildi.⁷⁴ Sonuç olarak zamanla güçlenen Selçuklular, Gazneli Devleti'nden Horasan bölgesinde yerleşebilecekleri bir arazi yani yurt istemişler ancak Gazneli Devleti buna karşı çıkıp onları hakimiyet altına alıp baskı kurmaya çalışmıştır. Gazneli sultanı Selçuklular üzerine ordu göndermiş ancak meydana gelen Nesa ve Serahs savaşlarında Selçuklular başarılı olmuştur.⁷⁵ Neticede 1040 yılında Gazneli Devleti Hükümdarı Sultan Mesut, bizzat ordunun başına geçip Selçuklu kargaşasına son vermek için sefere çıkmış, iki taraf arasında vuku bulan Dandanakan savaşını Selçuklular kazanmıştır. Savaşın kazanılmasıyla Horasan'da devletin temelleri atılmış ve Büyük Selçuklu Devleti resmen kurulmuştur.⁷⁶ Selçuklular Gazneli hükümdarı olan Sultan Mesut'u mağlup edince kısa süre içinde güçlenmeye başlamışlardır. Horasan civarlarında dağınık halde bulunan topluluklar onların yanında toplanmışlardır. Gönüllerde Selçuklulara karşı büyük bir bağlılık, sevgi ve saygı oluşmuş; Tuğrul ve Çağrı Beyi kendilerine önder olarak benimsemişlerdir. Devlet erkani bir araya gelerek Abbasi Halifesi olan el-Ka'im bi-Emrillah hazretlerine mektup göndererek devleti kurduklarını ve bunun onaylanmasını dile getirdiler. Abbasi halifesi tarafından onlara istedikleri hilat gönderildi ve istedikleri her şey Selçuklulara bağışlandı.⁷⁷

⁷³ Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", s. 14.

⁷⁴ Sevim ve Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 28-29.

⁷⁵ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 2000, s. 215,251.

⁷⁶ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 1, s. 296,298.

⁷⁷ Reşidüddin Fazlullah, *Cami'üt Tevarih*, çev. Erkan Göksu ve H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, s. 92,97.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun başında bulunan Sultan Sencer zamanında (1153) Ceyhun nehrini geçen Oğuz toplulukları Sultan Sencer'in ülkesinde karışıklıklar çıkmasına neden oldu. Oğuzları ülkesinden uzaklaştırmak isteyen Sencer, onların üzerine hazırladığı orduyla gitti ancak yapılan mücadele sırasında Oğuzlar galip geldi ve Büyük Selçuklu Sultanı olan Sencer Oğuzlar tarafından esir alındı.⁷⁸ Oğuz istilası ve bunlarla başa çıkamayan Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in Oğuzlar tarafından esir edilmesi ve neticesinde esirlikten kurtulmasından sonra karışıklık içine girmiş olan imparatorluğu toparlayamadan Nisan 1157 tarihinde hayatını kaybetmesiyle birlikte Büyük Selçuklu İmparatorluğu da tarih sahnesinden çekilmiş oldu. Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kuruluşu nasıl büyük yankı doğurduysa devletin yıkılışı da büyük bir yankı meydana getirmiştir. Büyük Selçuklu İmparatorluğunun yıkılmasıyla bir kaos ortamı oluşmuş, Orta ve Yakın Doğu karışıklık içine girmiştir. İmparatorluğun harabeleri üzerinde birçok mahalli Türk devletleri kurulmuş olmasına rağmen hiçbirisi de Selçuklu coğrafyasında belli bir düzen sağlamayı başaramamıştır.⁷⁹

26 Ağustos 1040 Dandanakan zaferinin kazanılmasıyla birlikte Horasan'da kurulan Selçuklu Devleti, Çağrı Bey ile başlayan batı yönünde ilerleme düşüncesine ağırlık vermiştir. Türkistan'dan sular seller gibi akan büyük Oğuz (*Türkmen*) kitleleri, Karahanlı ve Gazneli devletlerinin engellemeye çalışmalarına rağmen batı ve İslam ülkelerine doğru yayılmaya başlamış, dolayısıyla yapılan başarılı fetihler sayesinde Anadolu Türk yurdu haline gelmeye başlamıştır.⁸⁰ İşte böyle bir zamanda Anadolu'ya giren Oğuz Türkler'i Bizans'a karşı ilk zaferini 1048 yılında Erzurum yakınlarında bulunan Pasinler ovasında yapılan muharebede kazanmıştır. Selçuklular bu muharebeden sonra 1069'a kadar Erzurum, Kars, Sivas, Malatya, Kayseri, Niksar ve Konya'yı ellerine geçirmişlerdir. Anadolu'daki Türk varlığına son vermek isteyen Bizans imparatoru Romanos Diogenes büyük bir ordu hazırlayarak harekete geçmiş ve doğu yönünde ilerlemeye başlamıştır. Bu durum üzerine Orta Anadolu civarlarında fetihlerde bulunan Türkmen beyleri, Doğu Anadolu'ya kadar geri

⁷⁸ Kerimüddin Mahmud Aksarayi, *Müsameretü'l-Ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 17-18.

⁷⁹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, TTK, Ankara 1954, s. 465-466.

⁸⁰ Sevim ve Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 29.

çekilmek zorunda kalmıştır.⁸¹ Bu sırada Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, Azerbaycan üzerinden hareket edip Halep'e kadar bazı fetihlerde bulunmuş olup buradan Mısır tarafına doğru hareket etmiş durumdaydı. Ancak Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in büyük bir orduyla doğu yönünde hareket ettiğini haber alınca geri dönmek zorunda kaldı. Ahlat'a gelip ordusunu toparlayan Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan ile Bizans imparatoru Romanos Diogenes arasında vuku bulan karşılıklı barış görüşmeleri netice vermedi ve artık iki taraf arasında savaş kaçınılmaz oldu.⁸² Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan ile Bizans İmparator'u Romanos Diogenes, Malazgirt adı verilen ovada karşılaştı.⁸³ Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Alparslan 26 Ağustos 1071 tarihinde vuku bulan Malazgirt savaşında, Bizans imparatoruna ağır kayıplar verdirmiş ve ezici bir üstünlükle savaşı kazanmıştır. Çok kalabalık olan Bizans ordusunda birçok toplumdaki paralı askerler vardı. Bunlardan Bizans ordusunda görev yapmakta olan Oğuz ve Peçenek Türkler'i karşı koydukları gücün kendi soydaşları olduğunu anlayınca savaş sırasında Selçuklu kuvvetleri tarafına geçip savaşın kazanılmasında etkin rol oynamışlardır. Savaş esnasında Bizans imparatoru Romanos Diogenes de esir alınmıştır.⁸⁴

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, huzuruna getirilen Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile barış antlaşması yaptı ve ona merhametli davrandı.⁸⁵ Sonuç olarak barış antlaşması yapıлып ülkesine dönmesine izin verilen Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, çevresine ulaklar gönderip; yanına ordu toplayarak merkez İstanbul'a doğru hareket etmiştir. Diogenes'in savaşı kaybedip tutsak alındığını haber alan merkezdeki muhalif guruplar harekete geçip yerine VII. Mihael'i geçirmişlerdir. Diogenes'in merkeze doğru hareket edip geldiğini öğrenince Konstantinus Dukas komutasında bir ordu göndermişler, Diogenes'in Amasya'ya geldiği sırada bu ordu onu karşılamış, meydana gelen savaşta Romanos Diogenes bozguna uğratılmıştır. Savaşı kaybeden Diogenes, Kapadokya bölgesinde bir kaleye sığınmıştır. Daha sonra tekrar Bizans tarafından gönderilen orduya yenilen Diogenes, Adana'da kaçıp sığındığı kalede yakalanarak ele geçirilmiş ve sonrasında gözleri dağlanıp kör edilen

⁸¹ Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", s. 20.

⁸² Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK, Ankara 1990, s. 27.

⁸³ El Hüseyini, *Ahbarü'ddevlet-i Selçukiyye*, terc. Necati Lügal, TTK, Ankara 1943, s. 34.

⁸⁴ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 1, s. 321-322; Faruk Sümer ve Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK, Ankara 1988, s. 6,34.

⁸⁵ Urfalı Mateos, *Vekayi-Name ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000, s. 143.

Romanos Diogenes, kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Diogenes'in ölümüyle (1072) birlikte Bizans İmparatorluğu Diogenes'le yapılmış olan antlaşmayı da kabul etmemiştir.⁸⁶ Bu gelişmeler neticesinde Bizans'a Tanrı'nın gönderdiği ceza Anadolu'da ortaya çıkacak ve Orta Asya'dan akın akın gelen Türkler, Rum memleketlerine akınlar yaparak ülkelerini bir bir ellerinden alacaktır.⁸⁷

Malazgirt savaşı sırasında Norman paralı askerlerinin komutanlığını yapan Russel, Bizans askerleri arasında oldukça itibar sahibi birisiydi. Russel Anadolu'da kendi adıyla bir Norman prensliği kurmayı planlıyordu. Bu fırsat eline Malazgirt savaşı sırasında geçmiş, savaştan kaçmış ve savaşı kaybeden Bizans İmparatoru'nun tahtan indirimesinde etkin rol oynamıştı. Bu sayede aradığı fırsatı bulan Russel Amasya ve Tokat çevrelerini ele geçirdi. Bu durumdan rahatsız olan yeni Bizans İmparator'u Mihael Dukas Selçuklulardan yardım istedi ve belli bir fidye karşılığında Selçuklu komutanı olan Tutuş ile anlaşma yapıldı. Russel üzerine sefer yapan Tutuş, Russel'i esir alarak onu Amasya'da bulunan Bizans komutanı Alexios'a teslim etti ve Russel Amasya kalesine hapsedildi. Ancak Russel için Selçuklulara söz verilen fidyenin Bizans merkezi tarafından ödemesinin gecikmesi üzerine Alexios; ödenecek fidyeyi baskı yoluyla Amasya halkından toplamaya çalışması üzerine Amasya halkı ayaklandı. Russel'in serbest bırakılmasını, onun yönetiminden memnun olduklarını, Bizans yönetiminin ağır vergilerinden ezdiklerini dile getirdiler. Bu gelişmeler üzerine komutan Alexios'un aklına bir entrika geldi ve çevredeki insanların gözleri önünde Russel, cellad tarafından yalandan gözleri dağlanarak kör edilmiş gibi yapıldı ve komutan bu haberin şehir etrafına kısa sürede yayılmasını sağladı. Düzenlenen bu entrika sayesinde Amasya halkının ayaklanması durdu ve ayrıca vermek istemedikleri vergiler toplandı. Bu olay neticesinde Russel'in hakimiyeti altındaki topraklar tekrardan Bizans egemenliğini tanımış oldu. Alexios, Amasya'dan Russel'i alarak Bizans İmparator'u Mihael'e teslim etti ve büyük itibar kazandı.⁸⁸

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan ile Bizans imparatoru Romanos Diogenes arasında yapılan Malazgirt savaşı sonucunda Anadolu'nun kapıları tamamen

⁸⁶ Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 58,67.

⁸⁷ Mikhael Attaleates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 187.

⁸⁸ Anna Komnena, *Alexiad (Malazgirt Sonrası)*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996, s. 17,23.

Türkler'e açılmış olmakla beraber bu savaş Türk tarihinin dönün noktalarından birisi olmuştur.⁸⁹ Selçuklular'ın Malazgirt galibiyeti, Oğuz ve Türkmen boyları için Küçük Asya'nın (*Anadolu*) içlerine kadar uzanacak olan fetihlerin de yolunu açmıştır.⁹⁰ Bizans tarafında ise Selçuklu ile yaptığı Malazgirt savaşını kaybederek esir düşen İmparator Romanos Diogenes'in yerine VII. Mihael geçtiğinden dolayı Alparslan ile yapılan antlaşma geçersiz sayılmıştı.⁹¹ Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, Bizans imparatorluğunun barış antlaşmasının şartlarını yerine getirmemesi üzerine buyruğunda bulunan Artuk, Saltuk, Mengüçük, Çavuldur ve Danişmend gibi beylere Anadolu'da fetihlerde bulunmalarını emretmiş ve fethettikleri yerlerin kendilerine ve oğullarına ait olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Saltuk Bey Erzurum ve civarını, Mengüçük Bey Erzincan ve Kemah, Danişmend Bey Sivas, Kayseri, Tokat, Çavuldur Bey Maraş çevresini, Artuk Bey ise Mardin, Malatya ve Harput şehirlerini zapt etmiş ve böylece İlk Anadolu Beyliklerinin temelleri atılmış, Anadolu hızlı bir şekilde yurt olma ve Türkleşme sürecine girmiştir.⁹²

2.3. Danişmendli Beyliği'nin Bölgedeki Hakimiyeti

Danişmendliler Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden birisidir (*1071-1178*).⁹³ Hanedanın kurucusu, Azerbaycan'da yaşamış bir Türkmen ailesine mensup olan ve 1064'de Sultan Alparslan'ın hizmetine girerek faaliyet gösteren Danişmend Gazi'dir.⁹⁴ Danişmend Gazi Sultan Alparslan'ın Bizans ve Gürcü'lere karşı yaptığı seferlerde orduya kılavuzluk yapmış, Sultan Alparslan onun yiğitliğine hayran kalmıştır. Malazgirt savaşına da katılmış olan Danişmend Gazi'ye savaştan sonra Sivas, Niksar ve Malatya ikta olarak verilmiştir.⁹⁵ Esasen Danişmend Gazi Malazgirt savaşını takiben Emir Artuk ile beraber Yeşilırmak havzası ve Kelkit vadisinde fetihlere katılmış olup, daha sonra Artuk'un Sultan Melikşah tarafından merkeze geri çağırılması ile Danişmend Ahmed Gazi, Niksar ve

⁸⁹ İbrahim Tellioglu, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2007, s. 81.

⁹⁰ Sergey Grigoreviç Agacanov, *Selçuklular*, çev. Ekber N. Necef ve Ahmet R. Annaberdiyev, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 142.

⁹¹ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 140.

⁹² Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara 1988, s. 22.

⁹³ Sefer Solmaz, "Danişmendliler", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 430.

⁹⁴ Abdülkerim Özyayın, "Danişmendliler", *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 469.

⁹⁵ Aksarayi, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 13.

havalisinde beyliğini tesis etmiştir. Danişmendli Beyliği 1071-1178 yılları arasında Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Niksar, Amasya, Kastamonu, Çankırı, Çorum ve Elbistan dolaylarında hüküm sürmüştür. Aynı zamanda Danişmendliler Anadolu'da kurulan beylikler arasında en güçlü duruma gelmiş, belli bir zaman zarfında ise Türkiye Selçuklu Devleti'nden bile güçlü hale gelip; Haçlılarla ve Türkiye Selçuklularıyla mücadele etmiş olan önemli bir beyliktir. Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde çok önemli hizmetleri olmuştur. Yüz yıldan fazla süren hakimiyetleri boyunca Anadolu'da derin izler bırakmışlardır. Aynı zamanda Danişmendname adlı destan onların Anadolu'ya hizmetlerinin yüceltilmiş bir anlatımıdır.⁹⁶

2.3.1. Amasya'nın Fethi

1071 Malazgirt zaferinden sonra Bizans imparatorluğunun barış şartlarını kabul etmemesi üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, komutanlarına Anadolu'nun fethi emrini vermiş ve Danişmend Ahmed Gazi'ye Sivas, Kayseri, Develi, Tokat, Niksar ve Amasya bölgeleri düşmüştür. Sivas, Kayseri, Tokat ve Niksar'ı fetheden Danişmend Gazi Amasya fethine yöneldi.⁹⁷ Amasya'ya yakın mesafede bulunan Kaşan (*Turhal*) Kasabası'nı Bizanstan almış ve kışı burada geçiren Melik Danişmend Ahmed Gazi 467 (1075) senesi Receb ayında ordusuyla birlikte Harşena (*Amasya*) üzerine doğru harekete geçti. Danişmend Ahmed Gazi'nin komutanlarından biri olan İltekin Gazi, Amasya'nın güney boğazı önünde yani şimdiki Derbent Bağları hizasında yerini aldı. Fakat aylar İlkbahar ayı olduğu için Amasya şehri içinden geçmekte olan Yeşilirmak'ın çok coşkun bir vaziyette akmakta olmasından dolayı her tarafı sular basmıştı. Boğazın her iki tarafı da müstahkem birer kale durumundaydı. Pon, Ferhat, Kelkıs, Karaman Dağları ve Ferhat arası mahşer yeri gibi Rum askerleriyle kuşatılmış idi. Pon Dağ'ında Amasya valisi Şattat (*Jutatius*) ve Kelkıs Dağ'ında Nesturos (*Nikonya yani Çorum Beyi*) ve Ferhat arasında da Amasya merkez kumandanı Genaral Miterakios orduyu idare etmekteydi.⁹⁸

⁹⁶ İlhan Erdem, "Doğu Anadolu Türk Devletleri", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 392,399.

⁹⁷ Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, s. 22.

⁹⁸ *Danişmend Name*, haz, Necati Demir, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 199,203; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 166.

Bizans tarafının bu kadar kalabalık bir orduya sahip olmalarına rağmen Bizans ordusu elverişli olmayan çok zor ve dar bir arazide Horasan ve Harezim erenlerinden meydana gelen Türk süvari kuvvetleri karşısında Amasya boğazı içinde yapılan muharebe sonucunda yere serilmiştiler. Bizans ordusunun merkez kumandanı Genaral Mitrakius, Ferhat dağı arasında kendisine, sarp bir bölgede siper temin ederek şiddetli bir şekilde şehri savunmaktaydı. Yeşilirmak ile Ferhat arasının dar yerini kapatmış olduğu için ileriye gitme imkanı azalmış, aynı zamanda Pon Dağ'ından yağın ok yağmuru Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin bulunduğu bölgeyi oldukça zora sokmuş olduğundan, ric'at edilerek Yeşilirmak'ın çekilmesini beklemenin daha doğru olacağı uygun bulunmuştu. Danimend Ahmed Gazi, Kaynar sahrasında ordusunun çadırlarını kurdurdu ve ordusunun levazimatını gözden geçirdi.⁹⁹ Bu arada Malatya'dan gelen 15 bin kişilik yardım kuvvetleriyle ordusunu takviye edip güçlenen Danişmend Ahmed Gazi aynı zamanda daha önce fethetmiş olduğu yerlere güvenlik için bıraktığı Tokad, Sivas, Niksar vs. gibi yerlerdeki askerleri de ordusuna takviye etti. Bizans imparatorundan yardım isteğinde bulunan Amasya valisi Jutatius (*Şattat*)'a Bizans imparatoru Ankara ve Kastamonu'daki askerleri onun yardımına sevketmişti. Diğer taraftan Kayseri'den gelen Selçuklu Tursan Gazi kuvvetleri ansızın Ankara'yı kuşattı. Ankara ahali aman diledi ve Türk ordusu şehre girip burayı hakimiyet altına aldı. Bundan haberdar olan Ankara valisi Amasya yolundan geri döndü ve yolda Turusan Gazi kuvvetlerine tesadüf etti. Yapılan savaşı kaybeden Ankara valisi İstanbul'a firar etmişti.¹⁰⁰

Ankara olayından haberdar olan Amasya valisi Şattat çok üzölmüş ve Amasya'yı teslim etmeyi uygun görmüştü. Ancak Harşena kalesi komutanı ve kayınbiraderi olan Ermeni Mihran bu kararı kabul etmedi. Amasya merkez kumandanı Miterakios ile Nikonya (*Çorum*) Beyi Nesturos, Mihran'ın teklifini kabul ederek Amasya'yı son anına kadar savunacaklarına, iş birliğiyle karar verdiler. Emir Danişmend Ahmed Gazi hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kastamonu fırkasının Amasya'ya gelmesini beklemeksizin, Yeşilirmak'ın sularının çekilmesiyle birlikte 467 Şa'ban'ının evvalinde (*Şubat ayı başlarında 1075*) hareket ederek tekrar

⁹⁹ *Danişmend Name*, s. 199,214.

¹⁰⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 166-167; Yunus Zeyrek, "Amasya'nın Türkler Tarafından Fethi ve Türk Yönetiminin Kurulması", *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 159.

Amasya boğazına geldi. Emir Ahmed Danişmend Gazi burada iki kol tertip edip birini Ferhad Gazi idaresinde, Pon dağından Çakallar mevki üzerine, diğerini de Sulu Gazi idaresinde, Kelkıs Dağ'ının arkasından Şeyh Cü'i bağları üzerine doğru Türk askerlerini yönlendirdi. Danişmend Ahmed Gazi ise Yeşilirmak'ın sağ sahilinden yani Helvacı Pınarı tarafından, İltekin Gazi ise sol sahilinden yani Çalan Köprü'nün batı tarafından hücumla geçti. Büyük bir istek ve coşkuyla ilerleyen Türkler, Rumları perişan etti. Nihayet Amasya kumandanı Miterakios bir mücahidin kılıç darbesiyle yere devrildi. Bunu gören Amasya valisi Şattat ve maiyetindekiler kuzeye doğru firar ettiler.¹⁰¹ Geride kalan bir kısım asi ise Mihran'ın yanında yer alarak kaleye sığındılar. Şehrin Hristiyan ahalisi Amasya patriği Venkios'u göndererek Danişmend Ahmed Gazi'den af dilediler.

Danişmend Ahmed Gazi firar eden Amasya valisi Şattat'ı yakalayıp getirmeleri için ümeradan Abdullah Serkis, Ahmed ve Karatigin Gazileri görevlendirdi ve firar eden vali Osmançık boğazında yakalanarak getirildi. Fakat Harşena muhafızı olan Ermeni Mihran bütün çaba ve gayretlere rağmen kaleye kapanmış ve inatla Amasya'yı müdafa ediyordu.¹⁰² Danişmend Ahmed Gazi'nin komutanı İltekin Gazi bölgeyi çok iyi bildiği için kan dökmeden Amasya kalesinin zabtını düşündü. Esir alınan Amasya valisi Şattat'ı önüne katarak bir savaş hilesi düşündü. 14 Şa'ban 467 Perşembe günü (04 Nisan 1075) Berat gecesinde Şattat'a Amasya kalesinin kapısını açtırdı. İçeri giren Türk kuvvetleri aniden kale muhafızlarını etkisiz hale getirdiler.¹⁰³ Sonra ikinci kapıya ulaşıp yine aynı yolla yani siz kimsiniz diye sorduklarında “biz Şattat'ın köleleriyiz” diye kapıyı açtırıp buradaki kale dizdarı Mihrason'u esir alıp üçüncü kapıya geldiler fakat üçüncü kapıdakiler gürültüyü yani çarpışmayı duydukları için kapıyı açmakta tereddüt ederler. Kale dizdarı Mihrason'u isterler, bunun üzerine Mihrason “Gelen Şattat'tır, kapıyı niçin açmıyorsunuz?” diye emir verir. Böylece üçüncü kapıda böyle bir hileyle açtırılır. Amasya kalesini üç bin kafir korumaktaydı. Müslümanların kaleye girmiş olduklarını gördüklerinde derhal cenge başladılar. Kimse bu Danişmend Gazi'nin gazabından kurtulamaz düşüncesiyle o yüzden ölmek daha iyidir diyerek var güçleriyle sabaha kadar savaştılar. Müslüman gaziler birçok kafiri öldürdü. Bazı kafirler ise kendilerini

¹⁰¹ Danişmend Name, s. 200,215; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 167-168.

¹⁰² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 169.

¹⁰³ Danişmen Name, s. 215-216; Şahin, “Amasya'nın Danişmendliler Tarafından Fethi”, s. 148.

kale burçlarından aşağıya atarak hayatlarına son verdiler. Bazıları ise teslim olmak zorunda kaldı.¹⁰⁴ Nihayetinde kale teslim alınır ve Danişmend Ahmed Gazi hazretleri kaleye Perşembe günü güneş doğarken erkan-ı devletiyle birlikte girer. Danişmend Gazi 14 Şa'ban 467 yani miladi 04 Nisan 1075 tarihinin Berat gecesinde, Amasya'yı Bizans elinden alıp fethederek burayı Türk yurdu haline getirdi. Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin komutanlarından olan İltekin Gazi'nin türbesi Amasya'da olup; Amasya halkı eskiden beri 14 Şa'ban akşamı olan Berat gecesinde burayı ziyaret ederler ve akşamları türbede mumlar yakarlardı. Bu ziyarete dikkat edildiğinde bu Amasya'nın fetih günü hatırası olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.2. Amasya'nın Yönetimi ve İmar - İskan Faliyetleri

Melik Danişmend Ahmed Gazi, Amasya şehrini ve kalesini fethettikten sonra Amasya kadılığına Ordu kadısı olan Celaledin Abdurrahman el-Harizmi'yi Kadı (*Vali*) tayin ederek Amasya'da Danişmendli idaresini başlattı. Bu arada esir alınan Amasya valisi Şattat bir yolunu bularak Çorum'a kaçmıştır. Amasya'daki birçok kiliseler camiye çevrildi.¹⁰⁵ O günkü adı Haraşna olarak bilinen Amasya kalesinde bir kilise vardı. Melik Danişmend Ahmed Gazi kaleyi fethettikten sonra buradaki kiliseyi yıktırıp yerine bir mescit inşa ettirmiştir. Buraya imam, hatip, müezzin görevlendirip kalenin sorumluluğuna da bir dizdar görevlendirmiştir. Aynı zamanda Melik Danişmend Ahmed Gazi esir edilmiş Ankara valisinin kızı olan Gülnuş Banu'yu huzuruna çağırıp onu İslama davet etmiş ve o da bunu kabul edip Müslüman olmuştur. Sonra onu nikahına almış ve eşi yapmıştır. Büyük bir düğün şöleni yapılmış ve nikahlarını da ordu kadısı kıymıştır.¹⁰⁶ Amasya'ya yerleşen Melik Danişmend Ahmed Gazi burada saray ve binalar yaptırıp fetihlerine devam etmiştir.¹⁰⁷

Danişmendliler bir tarafından Bizans İmparatorluğu'yla savaşırken diğer taraftan da Yeşilirmak kenarında, günümüzde "içeri şehir" denilen bölgede, Danişmendli Beyliği'nin kurucusu olan Melik Danişmend Ahmed Gazi 478/1085 öncesi Amasya'da çevre düzenlemesi yapmış ve bir mahalle kurmuştur. Melik

¹⁰⁴ *Danişmend Name*, s. 215-216.

¹⁰⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 164,174.

¹⁰⁶ *Danişmend Name*, s. 216,219.

¹⁰⁷ Mustafa Vazih Efendi, *Belabilür-Rasiy fi Riyaz-ı Mesaili'l-Amasiyye*, s. 55.

Danişmend Ahmed Gazi adına düzenlenen 564/1164 tarihli vakfiyede, günümüzde “içeri şehir” denen yerin ismine de “*Altı Bahçeler*” adını verdiği vakfiyesinde yazılıdır.¹⁰⁸ Bununla beraber Amasya’nın fethinden sonra Horasan ve Harezm tarafından Türkmen ve Türk ulusları akın akın bölgeye geldiler ve Amasya’nın her tarafına iskan edildiler. Bu iskan faaliyetleri sayesinde seneden seneye Danişmendliler’in nüfusu giderek arttı ve daha da güçlendiler. Aynı zamanda doğudan gelen soydaşlarımıza yeni yurt sağlandığı gibi yeni fethedilmiş olan Amasya da kısa sürede Türk yurdu ve Türkleşmiş oldu. Yeni gelen soydaşlarımız yerleştikleri yerlere kendi geldikleri yerlerin ve oymaklarının, boylarının ismini veriyor, Rumca olan isimler Türkçeye çevrilerek büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanıyordu.¹⁰⁹

2.3.3. Danişmedlilerin Çevredeki Hıristiyan Unsurlarla Mücadelesi

Melik Danişmend Ahmed Gazi daha çok Haçlılar ve Rumlarla yaptığı mücadelelerle temayüz etmiştir. Doğu ve batı kaynaklarında onun Haçlılarla yaptığı mücadelelere yer verilmiştir.¹¹⁰ Amasya’nın fethinden sonra Melik Danişmend Ahmed Gazi gaza arkadaşlarını çevre beldelerinin fethi için görevlendirdi. Çankırı, Kastamonu, Çorum alındı. Sulu Bey Ladik beldesini bir hamlede fethedip Canik taraflarına doğru hareket etti. Aynı zamanda Merzifon, Gümüşhacıköy, Havza ve Vezirköprü kazaları fethedildi. Danişmendliler fetihlerin daha güvenli ve sistemli yürütülmesi için Merzifon’a bir kale inşa etmişlerdir.¹¹¹ Danişmendname’de Gavras olarak geçen kişi, Trabzon Rum Devleti dukası Theodore Gavras, Malazgirt zaferinden hemen sonrasında daha önceden Türkler tarafından ele geçirilmiş olan Trabzon ve sahil bölgelerini ve Danişmendlilerden ise Bayburt ve Şebinkarahisarı geri almıştı. Bunun üzerine Melik Danişmend Ahmed Gazi 1098 yıllarında Trabzon Rumları üzerine oğlu İsmail komutasında bir ordu gönderdi. İsmail Bey Bayburt’u işgal eden Gavras’ı büyük bir yenilgiye uğratıp onu öldürdü ve Bayburt’u tekrardan ele geçirdi.¹¹² Danişmendliler’in Karadeniz bölgesindeki hakimiyetlerini genişletme

¹⁰⁸Şahin, “Amasya’nın Danişmendliler Tarafından Fethi”, s. 149.

¹⁰⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 175.

¹¹⁰ Solmaz, “Danişmendliler”, s. 431.

¹¹¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 175,180.

¹¹² Solmaz, “Danişmendliler”, s. 431.

uğraşlarının devam ettiği yıllarda başgösteren Haçlı seferleri, Danişmendliler'in mücadelelerini bu yöne kaydırmalarına sebep olmuştur.¹¹³

Danişmendliler ülkesi 1101 yıllarında Lambartlar'dan oluşan büyük bir Haçlı ordusunun istilasına karşı karşıya kaldı. Melik Danişmend Ahmed Gazi derhal Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile Haçlılara karşı birlikte mücadele etmek için ittifak yaptı. Haçlılar İzmit'ten sonra Eskişehir, Ankara ve Çankırı üzerinden Kastamonu'ya ulaştılar. Buradan Kızılırmak yolunu izleyerek Amasya'ya doğru yöneldiler.¹¹⁴ Haçlı orduları Temmuz ayı başlarında Kastamonu'dan Amasya istikametine doğru çok büyük zorluklarla ilerliyor, yollarda ani baskınlar yapıldığından büyük kayıplar veriyordu. Türkler kadın, çocuk, sürü, araba ve çadırları ile birlikte bulunuyor; Haçlıları görünce davullarını çalıyor, hızlı koşan atlarına binerek düşmanı takip ediyor ve ani saldırılar yapıyorlardı. Göktürkler'de olduğu gibi bu zamanda da Türkler'in örgülü uzun saçları vardı. Türkler eski taktikleri icabı hızlı atlarıyla düşmana saldırıyor ve kaçıyor sonra pusu kurup ani baskınlar yaparak düşmanı yıpratıyordu.¹¹⁵ Nihayetinde Haçlı ordusu 2 Ağustos Cuma günü, Merzifon yakınlarında bulunan bir ovaya geldi. Aynı gün Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ve Melik Danişmend Ahmed Gazi, Belek, Rıdvan ve Karaca'nın kumandasındaki Türk atlıları Haçlı kuvvetlerinin bulunduğu ovanın etrafını saran tepelerden savaş naraları atarak dolu dizgin ovaya doğru akın ettiklerini gören Haçlı kuvvetleri kendilerini savunmak için derhal toplanıp kamp oluşturdular ve kendilerini korumak için siperler kazdılar. 5 Ağustos Pazartesi sabahı başlayan kanlı çarpışma sonucunda Haçlılar büyük bozguna uğratıldı. Akşam olurken Merzifon yakınlarındaki savaş henüz bir sonuca ulaşmamıştı. Fakat Haçlılar durumun kendileri için ne kadar ümitsiz olduğunu görmekteydiler. Bu yüzden gece karanlığından faydalanan Haçlılar kaçmışlardır.¹¹⁶

5 Ağustos 1101'de Merzifon-Amasya arasındaki bir ovada kazanılan bu meydan muharebesiyle Türkler Haçlıları imha etti ve birçok ganimet elde edip kendi aralarında bölüştüler. Bu imha hareketi Haçlıların yalnız Niksar'da bulunan Frank esirlerini kurtarma ümitlerini kırmadı; aynı zamanda Haçlı ordularının bir daha bu

¹¹³ Tellioglu, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, s. 90.

¹¹⁴ Erdem, "Doğu Anadolu Türk Devletleri", s. 393.

¹¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 140.

¹¹⁶ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996, s. 39-40.

yolu denemelerine de imkan tanımadı.¹¹⁷ Daha sonra Melik Danişmend Ahmed Gazi, Fransız ve Alman kuvvetlerinden oluşan Haçlı ordusunun müttefik Türk ordusu karşısında hezimete uğratıldığı savaflara katıldıktan sonra uzun süre fethetmek için uğraştığı Malatya'yı 1102 yılında fethetti. Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin Malatya'yı fethi ve ardından gelişen olaylar onun Anadolu Selçuklu Sultanı olan Kılıçarslan ile arasını bozacaktır, bu olaylara ilerleyen sayfalarda değineceğiz.¹¹⁸

2.3.4. Danişmendlilerin Son Döneminde Amasya

Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin Malatya'nın fethi sırasında esir aldığı Bohemond'u Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan'a danışmadan fide karşılığında serbest bırakıp ve bu fideden I. Kılıçarslan'a pay vermemesi sonucu iki büyük savaş dehasının arası açıldı. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Melik Danişmend Ahmed Gazi üzerine yürüyerek Danişmend Gazi kuvvetlerini Maraş yakınlarında bozguna uğrattı ve Maraş'ı ele geçirdi (1103). Melik Danişmend Ahmed Gazi bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra vefat etmiştir (1105).

Danişmend Ahmed Gazi'nin vefatı ile ilgili kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. Sadece Danişmendname adlı destanda ölümüyle ilgili bilgiler mevcuttur.¹¹⁹ Danişmendname'de, Danişmend Ahmed Gazi Trabzon Rumlarıyla mücadele etmek için çıktığı Canik (*Samsun*) seferinde, Rumlar tarafından fethedilemez olarak bilinen Halkümbed kalesini ikincikez kuşatmıştır. Bu kaleye yardım için çok sayıda Rum askeri gönderilmişti. Yapılan savaşta alınmaz denilen bu kale yakılıp yıkılarak harap hale getirilerek alınmıştır ancak çok sayıda Müslüman şehit olmuştur. Rumlara yardım için yeni kuvvet geldiğini öğrenen Melik Danişmend Ahmed Gazi kendine takviye kuvvet için Amasya ve Tokat civarlarına bazı adamlarını gönderdi. Ancak Danişmend Ahmed Gazi Canik taraflarına doğru akına çıktığı sırada Rum askerleri tarafından pusuya düşürülmüştür. Yanında fazla kuvvet olmadığı için çok sayıda Müslüman şehit olmuş geride kalanlar ise dağılarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Meydana gelen mücadele sırasında Danişmend Gazi bir Rum askeri tarafından

¹¹⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 140.

¹¹⁸ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 1987, s. 212.

¹¹⁹ Solmaz, "Danişmendliler", s. 432.

sırtından ok ile vurularak ağır¹²⁰ yaralanmış ve götürüldüğü Niksar'da hayatını kaybederek buraya defnedilmiştir.¹²¹ Danişmend Ahmed Gazi'nin kişiliği ile ilgili bilgilere daha ziyade Danişmendname'de rastlanılmaktadır. Danişmend Gazi son derece dindar, güçlü-kuvvetli bir yapıya sahip, savaşçılık ve kahramanlık yönü ön planda olan birisidir. Ayrıca Danişmend Ahmed Gazi'ye ithaf edilen Keşfu'l-Akabe adlı eserde onun bilimsel kişiliğine değinilmektedir. Bilime önem veren, bilim adamlarını koruyan bir kişi olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda Danişmend kelimesinin zamanla kendisine ad olarak varılması de onun bilge bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.¹²² Öyle ki yaptığı hizmetler ve şahsiyeti Türkmenler nazarında destanlaşmış ve ölümsüzleşmiştir. O tebasına karşı merhametli ve adildi yardımsever bir yöneticiydi. Tabiyetindeki Hıristiyan unsurlar ölümüne son derece üzülmüş ve günlerce matem tutmuşlardır.¹²³

Danişmend Gazi'nin ölümü üzerine Urfalı Mateos, “... Roma memleketinin büyük Emiri olan Danişmend öldü. O iyi bir adam, memleketi imar edici ve Hıristiyanlara karşı çok merhametli bir zattı. Onun tabiyetinde bulunan Hıristiyanlar onun ölümü dolayısıyla büyük matem tuttular.” demektedir. Danişmend Ahmed Gazi'nin 1105 yılında ölümü üzerine Danişmendli Beyliği'nin başına büyük oğlu Emir Gazi geçti.¹²⁴ Danişmend Gazi'nin ölümüne Müslümanlar derin üzüntü duyup günlerce yas tutmuşlardır. Aynı zamanda Danişmend Gazi'nin hanımı olan Gülnuş Banu hazretleri onu üzüntüsüne daha fazla dayanamayıp hayatını kaybetmiştir. Danişmend Gazi'nin ölümünü fırsat bilen Rumlar bundan faydalanarak bir çok yeri tekrar ele geçirip yağmalayıp büyük zarar vermiştir. Danişmend Ahmed Gazi'nin yerine geçen Emir Gazi, Rumların tahrip ettiği şehirlerin güvenliğini sağlayarak buraları tamir edip onarmıştır. Ayrıca babası olan Danişmend Gazi için de bir türbe yaptırmıştır. Amasya, Danişmend Gazi tarafından feth olunduktan sonra çevrede yapılacak olan fetihler için devletin önemli askeri üssü ve merkezi olmuş ve bu önemini de Selçuklu hakimiyetine girene kadar sürdürmüştür.¹²⁵

¹²⁰ Danişmend Name, s. 265,267.

¹²¹ Tellioglu, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, s. 89.

¹²² Solmaz, “Danişmendliler”, s. 432.

¹²³ Erdem, “Doğu Anadolu Türk Devletleri”, s. 394.

¹²⁴ Urfalı Mateos, *Vekayi-Name*, s. 225.

¹²⁵ Danişmend Name, s. 272-273.

Anadolu Türkler'i arasında çok eski zamanlardan beri yayılmış olan çeşitli hikayeler arasında bilhassa bir tanesi vardır ki doğrudan doğruya Anadolu'da doğması ve mevzu bakımından da Danişmendliler Hanedanı ile alakalı olması itibariyle dikkate şayandır. Bahsedilen bu eser bir halk romanından başka bir şey olmadığı halde eski ve yeni birçok tarihçi tarafından adeta bir vekayiname gibi kullanılan Danişmendname adlı meşhur eserdir.¹²⁶

Kahramanları Türk menşeli olmayan Battalname ve Ebu Müslimname gibi iki büyük destani romandan sonra aynı daireye mensup olmakla birlikte, kahramanı bir Türk olan ve Anadolu'da meydana getirilmiş ilk kahramanlık destanıdır. Danişmendname genelde bu adla tanınmakla beraber bazı yazma nüshalarında “*Kıssa-i Melik Danişmend*”, “*Kısa-i Danişmend Gazi*” veya “*Kitab-ı Melik Danişmend*” gibi isimler de kullanılmıştır.¹²⁷ Danişmendname, Anadolu Selçuklu Hükümdarı Sultan II. İzzeddin Keykavus'un emriyle onun münşisi İbn Ala tarafından 1245 yıllarında Anadolu'da dolaşan rivayetler toplanarak Türk dili ile esere dönüştürüldü. Danişmendname daha sonra Osmanlı Devleti padişahı olan II. Murat Han zamanında (1421-1451) onun teşvik ve himayesiyle, milli an'anelerin tekrar canlandırılması hedefiyle Tokad kalesi dizdarı Arif Ali tarafından, manzum parçalar ile süslediği bu eseri on yedi meclis üzerine yeniden düzenleyip yazıya geçirmiştir.¹²⁸ Daha sonra Danişmendname'nin son safhasını da XVI. yüzyıl Osmanlı tarihçisi olan Gelibolulu Mustafa Ali, Mirkatu'l-Cihad adlı eserinde Danişmendname'yi yeniden yorumlayarak 1588-1589 tarihlerinde ortaya koymuştur.¹²⁹ Bu arada Danişmendname'yi ilk olarak yazıya geçirmiş olan İbn Ala'nın yazdığı birinci elden olan nüsha günümüze kadar ulaşmamıştır. Günümüze kadar ulaşmış olan nüshası Osmanlı Sultanı II. Murat Han zamanında onun emriyle yazmış olan Tokad dizdarı Arif Ali tarafından yazılmış olan nüshasıdır.¹³⁰

Danişmendname, Selçuklu döneminde Anadolu'da cereyan eden Müslüman, Hıristiyan veya Türk-Bizans mücadelesinin bir safhası olup; Danişmend Taylu'nun

¹²⁶ Köprülü, “Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları”, s. 427.

¹²⁷ Ahmet Yaşar Ocak, “Danişmendname”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 478.

¹²⁸ Köprülü, “Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları”, s. 427.

¹²⁹ Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Kühü'l Ahbar*, haz. Ahmet Uğur, Murat Çuhadar, Ahmet Gül vd., Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997, s. XXII.

¹³⁰ Ocak, “Danişmendname”, s. 478.

oğlu Gümüştekin Ahmed Gazi'nin, biraz da evlat ve arkadaşlarının faaliyetlerini dile getiren destani ve menkıbevi bir eserdir.¹³¹ Danişmend Gazi Destan'ı, Danişmend Gazi'nin doğumu, ailesi, çocukluk ve yetişme devresi, yaptığı fetihler, kahramanlıkları ve ölümünden bahsetmektedir. Melik Danişmend Ahmed Gazi, Malazgirt zaferinden sonra Kelkit havzası ve Yeşilirmak havzasını fetih için Büyük Selçuklu Hükümdarı Sultan Alparslan tarafından görevlendirilmiş bir komutandır.¹³² Danişmendname adlı destanda yapılan fetihler, alınan yerler ve bu fetihlere katılanların isimleri de dile getirilmektedir. Ayrıca Rum ve Gürcülerle yapılan, Bizans ile yapılan mücadeleler sırasında bu topluluklardaki ordu komutanları ve yöneticilerinin de isimleri mevcuttur. Danişmend Gazi Destanı'nda ayrıca peygamberlerin, sahabelerin, dört halife ve çeşitli din büyüklerinden bahsedilmektedir. Eserde yer isimleri incelendiğinde meydana gelen hadiselerin tümünün Anadolu coğrafyasında geçtiği görülmektedir. Danişmendname'nin ağırlıklı kısmı nesirdir. Yazıya geçiren müellif nazım kısmı bittiğinde meydana gelen hadiseleri çoğunlukla “*Nesir*” başlığı atıp anlatmaktadır. Bu da eserin yaklaşık yüzde seksenlik kısmını oluşturmaktadır.¹³³

2.4. Türkiye Selçuklu Devleti Döneminde Amasya

Büyük Selçuklu Hükümdarı olan Sultan Alparslan, Türk tarihinin dönüm noktalarından birisi olan, 1071 Malazgirt savaşında Bizans Devleti'ni mağlup ettikten sonra Anadolu'nun fethedilmesi ve yurt yapılması emrini vermişti. Bunun neticesinde Anadolu'ya büyük bir göç dalgası başlamış ve bu nüfus hareketinde Azerbaycan bir geçiş noktası olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti de bu Türkmen göçleri sayesinde kurulmuştur. Anadolu Selçukluları Devleti'nin kurucusu, Selçuk'un torunlarından olan Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah'tır.¹³⁴

Anadolu coğrafyasında fetihlerde bulunan Süleyman Şah kısa zamanda Orta Anadolu üzerinden daha önce Selçuklu akıncılarının harekatta buldukları Marmara Denizi'ne kadar ilerledi. Bizans İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul'un hemen

¹³¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 123.

¹³² Ocak, “Danişmendname”, s. 478.

¹³³ Necati Demir, *Danişmend Gazi Destanı*, Hece Yayınları, Ankara 2006, s. 24,31.

¹³⁴ Erdoğan Merçil, “Türkiye Selçukluları”, *Genel Türk Tarihi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 149.

yakınlarında bulunan, büyük ve tarihi bir Bizans kenti olan ve sağlam surlarla çevrili olan İznik'i 1075 yılında fethetti. İznik'i temellerini atmakta olduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti yaptı ve 1081 yılında bağımsızlığını ilan ederek devletini resmi olarak kurmuş oldu.¹³⁵ Anadolu Selçuklu Devleti 1243 yılında Moğollarla yaptığı Köseadağ savaşını kaybettikten sonra yıkılış sürecine girmiştir.¹³⁶ Son Selçuklu Devleti sultanı olan II. Gıyaseddin Mesut'un da 1308 de hayatını kaybetmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir. Ancak bazı kaynaklarda onun ölümünden sonra yerine III. Gıyaseddin'in oğlu V. Kılıçarslan'ın Anadolu Selçuklu tahtına geçtiği ve 1318 yılına kadar saltanat sürdüğü de rivayet edilmektedir.¹³⁷

Anadolu Selçuklu Sultanı Süleyman Şah'ın ölümünden belli bir müddet sonra 1093 yıllarında başkent İznik'te Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına geçen Sultan I. Kılıçarslan döneminde, Anadolu coğrafyasının çeşitli bölgelerinde Danişmendliler, Mengücekliler, Saltuklular, Artuklular, Çaka ve Tanrıvermişoğulları gibi beylikler mevcuttu. Kısacası Anadolu'da Selçuklu fiili devlet birliği mevcut değildi. Öncelikle Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan İznik ve çevresinin kendisine iteatini sağladı, sonrasında da Çaka Beyliği'ni bertaraf etti. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Ermeni prensinin eline geçmiş olan Malatya'yı 1096 yılında kuşattı¹³⁸ fakat Haçlı ordularının gelmekte olduğunu haber alan sultan I. Kılıçarslan Malatya kuşatmasını kaldırarak başkent İznik'e döndü. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan Haçlı ordularına karşı Danişmendli Beyliği ile ittifak yapıp mücadele etti. Aşırı Haçlı saldırıları yüzünden Sultan I. Kılıçarslan Orta Anadolu'ya çekildi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkentini İznik'ten Konya'ya taşıdı.¹³⁹

Danişmendli Beyliği'nin kurucusu Emir Danişmend Ahmed Gazi'nin Malatya'yı fethetmesi ve sonrasında meydana gelen fidye olayı nedeniyle Danişmend Ahmed Gazi ve Sultan I. Kılıçarslan'ın arası bozulmuştur.¹⁴⁰ Çünkü Danişmend Gazi fetihlerden elde ettiği ganimetin az bir kısmını ona gönderdi.

¹³⁵ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 1, s. 329,332; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 81.

¹³⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 72.

¹³⁷ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 1995, s. 493.

¹³⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, Başbakanlık Kültür Yayınları, İstanbul 1972, s. 90.

¹³⁹ Işın Demirkent, "Kılıçarslan I", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 396.

¹⁴⁰ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 2, s. 342-343.

Gönderilen ganimetin az olduğunu idda eden Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ganimeti geri iade etti. Ayrıca Danişmend Ahmed Gazi Elbistan'ı ona teslim etme işini kızının düğün hazırlıklarını bahane ederek erteledi. Sonunda Danişmend Gazi'nin hasta olduğu haberini alan Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Kılıçarslan ordusunu hazırlayarak harekete geçti ve Elbistan ve Zibatra'yı (Viranşehir) ele geçirdi. Danişmend Gazi sağlığına kavuşunca Kılıçarslan ile mücadele etmek için harekete geçti.¹⁴¹ Neticede iki taraf arasında vuku bulan şavaşa I. Kılıçarslan 1103 yılında Danişmendlileri ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan daha sonra doğuda bulunan beyliklerin iteatini sağladıktan sonra Musul'a hakim olmak için, Büyük Selçuklu imparatorluğu emirlerinden biri olan Emir Çavlı ile mücadeleye girişti. Yapılan mücadele sırasında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan 1107 tarihinde atıyla birlikte Habur nehrini geçmek isterken atıyla birlikte nehirde boğulmuştur. Sonuç olarak Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan hedeflediği Anadolu siyasi birliğini gerçekleştiremeden bu dünyadan göçüp gitti. Bu olaydan sonra Anadolu Selçukluları Devletinde taht kavgaları vuku bulacak ve bundan faydalanan Danişmendli Beyliği, Anadolu'nun en güçlü beyliği konumuna gelecektir.¹⁴²

Büyük Selçuklu imparatorluğu emirlerinden birisi olan Emir Çavlı ile Musul hakimiyeti için savaşırken hayatını kaybetmiş olan Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın oğlu Şahinşah da savaş sırası yakalanıp Büyük Selçuklu ülkesine götürüldü. Yaklaşık iki yıl boyunca Büyük Selçuklu ülkesinde tutulan Şahinşah serbest bırakıldı ve iki yıl sonra Malatya'ya gelerek sultanlığını ilan etti.¹⁴³ Danişmendli Beyliği'nin başında olan Emir Gazi, I. Kılıçarslan'ın oğulları arasında başlayan taht kavgalarından yararlanarak Şahinşah'ın sultanlığını kabul etmeyen ve aynı zamanda damadı olan Mesut'u destekleyerek onun 1116 yılında Konya'da Anadolu Selçuklu Devleti tahtına oturmasını sağladı.¹⁴⁴

Danişmendli Beyliği başında bulunan Emir Gazi, vefat eden Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın diğer oğullarının elinde bulunan Malatya, Elbistan,

¹⁴¹ Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 21.

¹⁴² Merçil, "Türkiye Selçukluları", s. 158-159.

¹⁴³ Osman Turan, "Kılıç Arslan I", *İA*, C. 6, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s. 687.

¹⁴⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 167.

Kayseri, Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgelerini tekrardan Danişmendli Beyliği ülkesine katarak Sakarya'dan Fırat'a kadar uzanan orta ve şimali Anadolu'ya hakim olup babası Danişmend Ahmed Gazi'nin miras bıraktığı araziye iki üç misli genişletip Anadolu'nun en kudretli gücü haline gelmiştir. Ayrıca Emir Gazi, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesut ile ittifak halinde bulunarak Ermeni, Gürcü, Bizans ve Haçlılarla mücadele edip birçok başarı sağlamıştır.¹⁴⁵ Danişmendli Beyliği başında bulunan Emir Gazi'nin 1134 yılı ölümü sonrasında yerine oğlu Melik Muhammed geçti ve onunda 1142 yılında ölümü üzerine Danişmendli ülkesinde taht kavgaları baş gösterdi ve nihayetinde Danişmendli Beyliği üç kola ayrıldı. Kayseri, Sivas, Malatya kollarına ayrılan Danişmendli ülkesi oldukça zayıfladı. Böylece Anadolu'daki Danişmendli üstünlüğü Anadolu Selçuklu Devleti'ne geçmiş oldu.¹⁴⁶

Anadolu Selçuklu Sultanı olan I. Mesut'un 1155 yılında vefat etmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına oğlu II. Kılıçarslan sultan oldu. II. Kılıçarslan Anadolu'yu tamamen hakimiyet altına almak ve Anadolu siyasi birliğini sağlamak için seferlerine ağırlık verdi. Danişmendli Beyliği arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanan II. Kılıçarslan onlara birçok darbe vurdu.¹⁴⁷ Bizans imparatorluğu ile bir antlaşma yapıp batı sınırlarının güvenliğini sağladıktan sonra Anadolu siyasi birliğini sağlamaya girişen Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, Danişmendlilerden Elbistan, Darende ve civarını ve Kayseri'yi aldı. Daha sonra Danişmendli Beyliği'nin daimi müttefiki olan, Musul ve Halep atabeyi Nureddin Mahmud'un 1174 yılında ölümünden sonra Sivas, Niksar ve Tokat'ı topraklarına kattı.¹⁴⁸ Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın Danişmendli ülkesini bu kadar kolay şekilde hakimiyet altına almasını kolaylaştıran bir diğer neden de onun en güçlü rakibi olan Danişmendli Beyi Yağıbasan'ın 1164 yıllarında vefat etmesi onu rahatlatmıştı. Babası Mesud Han ölümünden önce Amasya ve çevresinin yönetimini, hakimiyetini kabul etmiş olan Yağıbasan'a bırakmıştı ancak Selçuklu tahtına geçen II. Kılıçarslan buraları kendi hakimiyetine geçirdi. Bu gelişmeler üzerine Bizans imparatoru, Kılıçarslan'ı kendisiyle yapmış olduğu antlaşmaya sadık kalmadığı gerekçesiyle harekete geçti. Gönderdiği kuvvetler Amasya'yı kuşattı ancak almaya cesaret

¹⁴⁵ Mükrimin Halil Yınanç, "Danişmendliler", *İA*, C. 3, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s. 470.

¹⁴⁶ Merçil, "Türkiye Selçukluları", s. 160.

¹⁴⁷ Abdülkerim Özaydın, "Kılıçarslan II", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 400.

¹⁴⁸ Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, s. 54.

edemeyerek geri çekildi. Bizans imparatoru, II. Kılıçarslan'a gönderdiği mektuplarda kendisine Amasya'yı teslim etmesini istedi.¹⁴⁹ Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın bu isteklere yanaşmayıp fetihlere devam etmesi üzerine Bizans İmparator'u Manuel Komnenos, Türkler'i tamamen Anadolu'dan uzaklaştırmak için büyük bir orduyla Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'a karşı sefere çıkmıştır. İki taraf arasında Konya yakınlarında 1176 tarihinde meydana gelen Miryokefolan savaşında Bizans imparatorluğu büyük bir yenilgiye uğradı ve barış antlaşması yapıldı.¹⁵⁰ Bizans tehlikesini tekrardan bertaraf eden Sultan II. Kılıçarslan daha sonra Malatya üzerine yürüdü. Dört aylık bir kuşatma neticesinde 25 Ekim 1178 tarihinde Malatya'yı ele geçirdi ve Danişmendli Beyliği'nin Malatya koluna da son verdi.¹⁵¹ Böylece Danişmendli Beyliği'nin hükmettiği tüm topraklara hakim oldu ve böylece bu güçlü beylik tarih sahnesinden çekilmiş oldu.¹⁵² Anadolu Selçuklu hükümdarı Sultan II. Kılıçarslan, Danişmendli Beyliğini ortadan kaldırarak Anadolu coğrafyasındaki Türk siyasi birliğini büyük ölçüde sağlamış oldu ve ayrıca Doğu Anadolu bölgesine hakim olma yolunun da açılmasına imkan sağlamış oldu.¹⁵³

Hayatı başarılı savaşlarla geçen Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, yaşlılığında ülkesini Türk veraset sistemi geleneğine göre, sahip olduğu ülkesini on bir oğlu arasında paylaştırdı.¹⁵⁴ Bu idari taksimata göre Amasya ve çevresinin yönetimi ve idaresi II. Kılıçarslan'ın oğullarından Nizameddin Argunşah'a düşmüştür.¹⁵⁵ Tokat şehrinin yönetimi ve idaresi ise oğullarından bir diğeri olan Rükneddin Süleymanşah'a düşmüştür. Babalarının yerine vekil olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i bırakması üzerine diğer kardeşleri, Rükneddin Süleymanşah'ın etrafında toplanmışlardır. Kardeşlerinin kışkırtmasıyla harekete geçen Rükneddin Süleymanşah, diğer kardeşlerini de bertaraf ederek devletin başına geçmiştir.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Ioannes Kinnamos, *Historia*, haz. Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001, s. 209,214.

¹⁵⁰ Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1995, s. 121,132.

¹⁵¹ Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 401.

¹⁵² Ahmed Bin Mahmud, *Selçukname*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 301.

¹⁵³ Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005, s. 126.

¹⁵⁴ Osman Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, C. 6, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s. 696.

¹⁵⁵ Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211)*, TTK, Ankara 1997, s. 4.

¹⁵⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye I*, çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 41.

2.4.1. Amasya'nın Selçuklu Hakimiyetine Girmesi

Amasya, Danişmendli Beyliği idaresinde varlığını sürdürürken, Danişmendli hakani Melik Muhammed'in 1142'de vefatıyla Danişmendli ülkesinde taht kavgaları baş göstermiştir. Rumların şehri ele geçirmesinden endişelenen Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesut 1143 yılında, Ankara valisi Güdül Bey'i yanına alarak Amasya üzerine doğru hareket etmiştir. Amasya'da hakimiyet kurmaya çalışan Yağıbasan Gazi'yi hakimiyet altına alıp onu Niksar'a göndermiş, böylece Amasya ve yönetimi Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyetine geçmiştir. Danişmendli Beyliğinin Amasya hakimiyeti yaklaşık olarak yetmiş yıl kadar sürmüş ve Selçuklu idaresine geçene kadar Danişmend Ahmed Gazi, Emir (*Melik*) Gazi, Melik Muhammed Gazi, İbrahim ve Yağıbasan Gaziler tarafından idare edilmiştir. Danişmend Ahmed Gazi'nin sarayına yerleşen Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesut, harap halde olan Danişmendiye kasabasını onarmış ve buraya kendi adına bir saray yaptırarak orada oturmuştur. Günümüzde sultan Mesut'un kurduğu kasabanın adı Ziyaret kasabasıdır. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesut buraya "*Ziyare*" adını vermiştir.¹⁵⁷

1178 yılında tüm Danişmendli ülkesine sahip olan Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan yaşlılık çağında tahminen 1184-1185 yılında ülkeyi Türk veraset sistemi geleneğine göre on bir oğlu arasında paylaşmıştır.¹⁵⁸ Bu idari taksimata göre Amasya ve çevresinin yönetimini oğullarından birisi olan Nizameddin Argunşah'a vermiştir.¹⁵⁹ Neticede artık Amasya Anadolu Selçuklu Devleti'nin şehirlerinden birisi olmuştur. Fakat bütün eyaletleri hakimiyeti altında toplayan kardeşi Tokat Beyi Rükneddin Süleyman, Amasya'yı kuşatarak kendisine bağlamıştır.¹⁶⁰ Amasya'nın yönetimine Nizameddin Argunşah'ın kardeşi olan Ereğli Emiri Sencer Han'ı getirdi. Sencer Han zamanında Trabzon Rum imparatoru, kardeşi David'i Amasya üzerine gönderdi ama başarı sağlayamadı. Sencer Han, David'i geri püskürttü (*1208*). Sencer Han'ın ölümünden sonra yerine oğlu Süleyman Han geçmiştir. Fakat Keyhüsrev zamanında Erzurum yöneticisi olan Tuğrul Bey, Amasya'ya bir sefer yapıp buraya kendi oğlu Mesud'u vali yapmıştır. Bunun üzerine Amasya ümerası bu duruma itiraz edip tepki göstermiş ve durumu Anadolu Selçuklu

¹⁵⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 197,201.

¹⁵⁸ Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 401-402.

¹⁵⁹ Aksaayi, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 23.

¹⁶⁰ Yınanç, "Amasya", s. 394.

Devleti merkezine bildirerek onay almışlar ve onu tekrar Erzuruma gönderip, yerine Amasya ümerasından Bedreddin Ebubekir bin Mehmed Beyi geçirmişlerdir. Bundan sonra Amasya; Rükneddin Kayser Han, İzzeddin Selçuk Han, Hilafet Gazi, Zahirreddin Hurşid Bey, Karaman Bey, Hacı Toprak Han vd. gibi Anadolu Selçuklu idaresi tarafından onaylanan yöneticiler tarafından yönetilegelmiştir.¹⁶¹

Amasya, Anadolu Selçukluları döneminde birkaç şiddetli deprem geçirmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad harab olan şehri yeniden onarmıştır. Yine I. Alaeddin Keykubad zamanında doğuda baş gösteren Moğol baskısıyla batıya yönelen Harezmi Türkleri'nin bir kısmı Amasya'ya yerleştirildi. Amasya bu gelenlerin reisi olan Berke Han'a tımar olarak verilmiştir. Aynı zamanda Amasya, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Anadolu'nun belli başlı kültür merkezlerinden birisiydi ve Amasya'ya Daru'l-İzz (*İzzet Şehri*) ünvanı verilmiştir.¹⁶² Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad, diğer Harezmi bölgesinden gelen Türkmen gruplarını ise bir kısmını Erzincan'a yerleştirmiş ve orayı reislerinden Kır Han'a ikta olarak vermiştir. Bir kısmını da Niğde civarına yerleştirmiş ve reislerinden Yılan Boğa'ya ikta olarak vermiş ve sultan adaletiyle tekrardan Harezimliler'in yaşam ve geçimlerinin düzelmesini sağlamıştır.¹⁶³

2.4.2. Babailer İsyanı ve Amasya

Amasya, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad'ın 1237 yılında ölümünden sonra onun yerine Selçuklu tahtına geçirilen II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Babailer isyanı diye tarihe geçen isyana ev sahipliği yapmıştır.¹⁶⁴ Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad zamanında doğuda baş gösteren Moğol istilasını nedeniyle Anadolu'ya gelip kısa süre sonra Amasya yakınlarındaki Çat (*İlyas*) köyüne yerleşen Baba İlyas adlı derviş kısa sürede etrafına çok sayıda mürit toplamıştır. Aynı zamanda göçebe Türkmenler arasında Baba Resul diye nitelendirilerek ün yapmış ve kendisinin Allah'ın peygamberi olduğunu söyleyen bir zattır.¹⁶⁵ Baba Rasül, Amasya civarında bulunan köye geldiği ilk günlerde köy

¹⁶¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 210,214.

¹⁶² Zeyrek, "Amasya'nın Türkler Tarafından Fethi ve Türk Yönetiminin Kurulması", s. 162.

¹⁶³ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye I*, s. 434.

¹⁶⁴ Ali Sevim, "Keyhusrev II", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 349.

¹⁶⁵ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 2, s. 539-540.

halkının koyunlarının çobanlığını yapmış ve kendisini köy halkına son derece dindar ve güvenilir biri olarak kabul ettirmiştir. Sıkıntıda olan kişilere muska yazarak onların iyileşmesini sağlamış, kısa sürede bütün köy halkı ona inanıp bağlanmış ve onun müridi olmuştur. Ünü ve şöhreti günden güne çevrelere yayılmıştır. Baba İlyas Horasani kısa süre içinde zenginleşince köyün yakınındaki bir tepeye zaviye yaptı. Zaviyede ibadetle, zühd ve takva ile meşgul oldu. Yetiştirdiği müritler dört bir yana dağılıp onun ünü ve şöhretini yaymaya başladılar. Müritleri vilayetlerde fitne fesat çıkartıp halkı Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı isyan etmek için kışkırtıyorlardı.¹⁶⁶ Günümüzde Baba İlyas Horasani'nin yaşamış olduğu Çat köyü, İlyas köy olarak meşhur olmuştur. Baba İlyas Horasani'nin Amasya'ya yerleştiği dönemde Amasya valisi Hacı Toprak Beydi. Toprak Bey bile onun müritlerinden biriydi. Hacı Toprak Beyin ölümünden sonra Moğol baskısı nedeniyle doğudan gelen Harezim Türkleri Amasya'ya yerleştirilmiş ve bu gelenlerin lideri olan Berke Han Amasya valiliğine getirilmiştir.¹⁶⁷

Anadolu Selçuklu dönemi ortaya çıkan Babai isyanını nakleden çağdaş kaynakların tamamına yakını olayların Baba İlyas Horasani'nin halifesi olan ve doğuda faaliyet gösteren, ona mürit toplayıp isyan için hazırlık yapan Baba İshak tarafından Maraş ve Elbistan civarında başlatıldığını dile getirmektedirler. Ancak bazı XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı kaynakları ilk teşebbüsün Baba İlyas üzerine ansızın saldırıda bulunan Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından geldiğini belirtirler.¹⁶⁸ Baba İlyas Horasani'nin kısa sürede büyümesi ve güçlenmesi Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrevi endişelendirmiştir. Selçuklu sultanı Amasya şehrinin valisi ve aynı zamanda Harezimli Türkleri'nden olan Berke Han'ı valilikten alarak yerine Zahirreddin Hurşid Beyi göndermiştir. Zahirreddin Hurşid Beye Amasya ve civarından Harezimlilerin uzaklaştırılmasını istemiş ve vali bu işle uğraşırken¹⁶⁹ olayı başlatan sebep Baba İlyas'ın torunlarından olan Elvan Çelebiye göre; Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'den menfaat bekleyen Çat köyü kadısı Köre Kadı ortada dolaşan dedikodulardan faydalanarak Selçuklu Sultanı ile Baba İlyas'ın arasını açmıştır. Baba İlyas'ın çok güzel, cins bir beyaz atı vardır. Köre Kadı Selçuklu sultanına bu atı Baba İlyas'tan

¹⁶⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, s. 49-50.

¹⁶⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 222,230.

¹⁶⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergah Yayınları, İstanbul 2000, s. 126.

¹⁶⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 227.

satın almasını öğütler. Aslında şeyhin atına olan düşkünlüğünü ve onu satmayacağını iyi bilmektedir. Köre Kadı atını satması için şeyhe sürekli baskıda bulunur. Sonra sultana giderek şeyhin gerçekte isyan hazırlığında olduğunu yoksa atını niye hediye etmesin der ve ayrıca onun müridlerini ikna etmek için sihirbazlık yaptığını söyleyerek Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrevi ikna eder. Bunun üzerine Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev kumandanlarına ansızın Çat köyünü basmalarını emreder. Bu olayı müritlerinden haber alan Baba İlyas yanına müridlerini alarak köyü ve zaviyesini terk ederek o zamanlar Harşena denilen Amasya kalesine sığınır.¹⁷⁰ Bu arada 1240 yılında Baba İlyas'ın halifesi sıfatıyla faaliyetleri yürüten Baba İshak tüm hazırlıklarını tamamlamıştı. Moğol baskısı nedeniyle Güneydoğu Anadolu ve Suriye sınırlarında birikmiş olan Harezim'den gelenler ve göçebe Türkmenleri kendi etrafında toplayıp örgütledi ve onları Baba İlyas'ın peygamber olduğuna inandırdı.¹⁷¹ Urfa, Maraş, Elbistan tarafından harekete geçen Baba İshak ve taraftarları önlerine ne gelirse yakıp yıkarak, yağma yaparak ve kendilerine taraftar toplayarak Amasya'ya doğru harekete geçti. Sivas'ta Anadolu Selçuklu kuvvetlerini mağlup ederek Amasya'ya yaklaştılar. Bu durum üzerine Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Hacı Mübarizeddin Armağanşah'ın komutasına büyük bir ordu vererek Amasya'ya gönderdi.¹⁷² Bu arada halen Amasya kalesinde bulunan ve savunma hazırlığı yapan Baba İlyas'ı, Hacı Mübarizeddin Armağanşah'ın kuvvetleri bastırarak onu yakalamışlardır. İbn Bibi'ye göre yakalanan Baba İlyas Horasani ve yanındakiler Hacı Armağanşah tarafından Amasya kalesinde idam edilmiş ve Baba Rasül'ün cesedi kale surlarından aşağıya doğru sallandırılmıştır.¹⁷³

Hüseyin Hüsameddin'in yazmış olduğu Amasya Tarihi'ne göre ise, Baba Resul'ün cesedi gün boyunca surlarda asılı kaldı. Hacı Mübarizeddin Armağanşah onu parçalara ayırttı. Amacı onun ilahi bir varlık olmadığını taraftarlarına göstermekti. Gece olduğunda Baba İlyas'ın müritleri onu asıldığı yerden indirip Amasya yakınlarında bir yere defnettiklerini kaydetmektedir.¹⁷⁴ Baba İlyas'ın öldürülmesinden kısa bir süre sonra Amasya'ya gelen Baba İshak komutasındaki

¹⁷⁰ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 126-127.

¹⁷¹ Sevim, "Keyhusrev II", s. 349.

¹⁷² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 229.

¹⁷³ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, s. 50-51.

¹⁷⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 229,231.

Babailer, Baba İlyas'ın ölümünü haber alınca onun ölümüne inanmadılar ve ancak onun tanrı katına melekleri getirmek için gittiğini söyleyerek teslim olmayı reddedip Anadolu Selçuklu askerleri üzerine saldırıp Selçuklu kuvvetlerini tekrardan yenerek Hacı Mübarizeddin Armağanşah'ı öldürdüler. Babailer bu zafer coşkusuyla Anadolu Selçuklu Devleti başkenti olan Konya'ya doğru ilerlediler.¹⁷⁵ Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Erzurum'da sınırları korumakla görevli olan orduyu yardıma çağırdı. Kırşehir yakınlarında bulunan Malya ovasında, Anadolu Selçuklu kuvvetleri ve Babailer arasında vuku bulan savaşı Anadolu Selçukluları kazandı ve Baba İshak da dahil olmak üzere Babailerin büyük kısmı öldürülerek bu büyük isyan güç bela bastırılmıştır.¹⁷⁶

2.4.3. 1243 Köseadağ Savaşından Sonraki Durum

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad zamanında ağırlığını hissettiren Moğollar, Keykubad'ın akıllı yönetimi sayesinde saldırmaya cesaret edemiyorlardı. 1240 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Babailer ayaklanmasını güç bela bastırıldığını gören Moğollar, Selçuklu Devleti'nin zayıflığını fırsat olarak gördü. 1242 sonbaharında Baycu Noyan komutanlığındaki Moğol ordusu harekete geçerek Erzurum'u işgal edip yağmaladı.¹⁷⁷ Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev böyle başlayan Moğol istilasını durdurabilmek için, hazırladığı güçlü bir orduyla, Anadolu içlerine doğru ilerlemekte olan Moğollar'ı Zara ile Suşehri arasındaki Köseadağ mevkinde karşıladı. Selçuklu Devleti ve Moğollar arasında vuku bulan savaşta Selçuklular ağır bir yenilgiye uğradı. Selçuklu ordusunun dağılması üzerine korkuya kapılan Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev Tokat istikametine doğru kaçarak canını zor kurtardı. Önce Sivas'ı ardından Kayseri ve Erzincan'ı yağmalayan Moğol ordusu, karargahı olan Azerbaycan'a geri döndü.¹⁷⁸

1243 Köseadağ mağlubiyeti sırasında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev kaçarak önce Konya'ya geldi. Ancak burada da Moğollar'dan korkusuna

¹⁷⁵ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 135-136.

¹⁷⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, s. 51.

¹⁷⁷ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 1, sad. Zuhuri Danışman, Son Havadis Yayınları, İstanbul 1971, s. 32,36.

¹⁷⁸ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, s. 68,73.

canı rahat etmemiş ve buradan da Antalya'ya kaçmıştı.¹⁷⁹ Selçuklu ordusu Köseadağ mevkinde yenilince vezir Mühezzibüddin Ali Amasya'ya gitmişti.¹⁸⁰ Moğol ordusunun Kayseri'yi kuşatıp, çok sayıda insan öldürüp, şehri yağmalayıp geri döndükleri haberini alan vezir Mühezzibüddin Ali yanına Amasya kadısı Fahreddin ile birlikte bir heyet alarak, Moğol kumandanı Baycu Noyan ile barış yapmak için Amasya'dan yola çıktılar.¹⁸¹ Azerbaycan'daki Mugan ordugahına dönmüş olan Baycu Noyan'a gidip, yılda 360.000 dirhem, 10.000 koyun, 1000 sığır ve deve verilmesi şartıyla bir antlaşma imzalayan heyet tekrardan yurduna döndü. Moğollarla barış yapıldığını öğrenen Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Antalya'dan devletin merkezi olan Konya'ya geldi.¹⁸² Fakat Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, devletin bu hale gelmesine ve aldığı yenilgiyi gururuna yediremiyor çok üzülüyordu. Sultan bu aşırı üzüntüsünden dolayı sonunda hafakan hastalığına yakalanıp kısa süre sonra, genç yaşında vefat edip bu dünyadan göçüp gitmiştir.¹⁸³

Sonuç olarak 1243 Köseadağ savaşından itibaren son Selçuklu Devleti'nin tarihe gömüldüğü 1308 yılına kadar yani Selçuklu Devleti'nin son Sultanı II. Mesut'un ölümüne kadar, Anadolu sözde sultanların, şehzadelerin birbirleriyle mücadeleleri, Moğollara karşı isyanlar, Bizans'a ilticalar, Moğollar'ın intikam seferleri, kıtlık, mali darlık, Anadolu halkının perişanlığı vb. gibi manzarayı teşkil etmektedir.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Feridun Nafiz Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Uzluk Basımevi, Ankara 1952, s. 32.

¹⁸⁰ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 212.

¹⁸¹ İbn Bibi, *El Evamirü 'l-Ala'iyä Fi 'l-Umuri 'l-Ala'iyä II*, s. 75-76.

¹⁸² Sevim, "Keyhusrev II", s. 350.

¹⁸³ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 1, s. 37.

¹⁸⁴ Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, s. 105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLHANLILARDAN OSMANLILARA AMASYA

3.1. İlhanlılar Döneminde Amasya

Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıf bir anını bekleyen Moğolların, Azerbaycan'da görevli kumandanlarının zaman zaman Anadolu'ya yönelik yağma akınları olmuştur. Nihayetinde 1243 Köseadağ savaşını kaybeden Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollara tâbi bir devlet haline gelmiştir.¹⁸⁵ Bu tarihten Hülagu'nun Önasya'ya gelmesine kadar geçen sürede Anadolu üzerindeki Moğol politikasını, Büyük Moğol Hanı'nın batıdaki temsilcisi Batu Han veya Moğolların Azerbaycan'da oturan askeri genel valileri tayin ediyordu. Bu dönemde vergi ve maliye işleri de Moğolların batıdaki topraklarının tamamına yakınına bakan, Horasan bölgesinde oturan genel valilerce yürütülmüştür.¹⁸⁶ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine Anadolu Selçuklu tahtına 1246 yılında II. İzzeddin Keykavus geçti ve bu beraberinde birçok karışıklıklar meydana getirdi. Sultanın kardeşi olan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Moğollar ile anlaşıp sonrasında padişah olarak merkeze gelmesi mevcut düzeni daha da karıştırdı. Bu duruma çare olarak bilge bir vezir olan Celaleddin Karatay, üç kardeşinde aynı anda tahta oturmasını sağladı (*Müşterek Saltanat*). Ancak bu çok başlılık kısa sürede ülkeyi kaosa sürükledi. Moğollar tarafından çağrılan İzzeddin Keykavus yerine kardeşi Alaaddin Keykubad'ı göndermiş ancak kardeşi Erzurum'da Moğollar tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.¹⁸⁷ Moğol kumandanı Baycu ile 1256 yılında Aksaray yakınlarında savaş yapan İzzeddin Keykavus savaşı kaybetmiştir. Sonrasında yakınları ile birlikte önce Antalya'ya oradan da Alanya'ya kaçtı. Daha sonrada Bizansa sığınmayı tercih

¹⁸⁵ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 1, s. 34,36.

¹⁸⁶ Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, s. 101.

¹⁸⁷ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 1, s. 17,43.

etti. Bu durum üzerine Baycu'nun desteğiyle tahta Rükneddin Kılıçarslan oturdu. Hülagu'nun Bağdat'a yürüyeceği sırada Baycu'yu yanına çağırması üzerine bundan faydalanan İzzeddin Keykavus, İznik İmparatoru II. Theodoros Laskaris'in desteğiyle Konya'da tekrardan Selçuklu tahtına oturdu (1257). Daha sonra yine iki kardeş arasında taht mücadelesi için yapılan savaşta İzzeddin Keykavus galip geldi ve Kılıçarslan'ın yakalayıp Amasya kalesine hapsedtirdi. Amasya kalesinde biraz kalan Rükneddin Kılıçarslan, Amasya'nın havasının kötü olduğu bahanesiyle sultana mektup yazıp, kaldığı yerin çok kötü olduğundan şikayetçi oldu. Sultanın izni üzerine Amasya'dan Uluborlu'ya gönderildi. IV. Rükneddin Kılıçarslan buradan bir yolunu bularak kaçmış ve tekrardan Moğollar'ın desteği ile Konya'da Selçuklu tahtına oturmuştur. Bu ve buna benzer gelişmeler 1243 sonrası devletin ne kadar aciz duruma düştüğünü gösterir niteliktedir.¹⁸⁸

1 Temmuz 1251 tarihinde kurultay kararı ile Moğol İmparatorluğu'na Büyük Han seçilen Tuluy'un oğlu Mengü, tahta geçtikten sonra yeni düzenlemeler yapıp görev dağılımını yaptı ve küçük kardeşi Hülagu'ya batı vilayetlerine yönelmesini emretti. Batıya doğru harekete geçen Hülagu kendisine kışlak olarak Mugan'ı seçti ve orada bulunan Baycu, oradan ayrılarak, Köseadağ savaşıyla hakimiyet altına alınan Anadolu coğrafyasına geçti. Aksaray'a kadar ilerleyip şehirleri tahrip etti ve yağmaladı. Bu arada Selçuklu tahtında bulunan İzzeddin Keykavus 1256 yılında Baycu ile savaş yaptı ama bu savaşı kaybetti. İzzeddin Keykavus'un kardeşi IV. Kılıçarslan Moğollarla antlaşma yapıp, barışı sağlayarak Moğollara itaatlerini bildirdiler. Nihayetinde Baycu Noyan ve Hülagu komutasındaki Moğol orduları 1258 yılında Bağdat'a girdi. Bağdat şehri yağmalandı.¹⁸⁹ Moğol ordularını kumanda eden Baycu ve Hülagu ile mücadele eden Abbasi Devleti Halifesi Musta'sım mücadele sırasında ağır darbeler aldıktan sonra yakalandı.¹⁹⁰ Esir edilen halife Moğollar tarafından öldürüldü. Abbasi Halifesi Musta'sım'ın öldürülmesiyle birlikte Abbasiöğulları tarih sahnesinden çekilmiş oldu. 1258 yılında Abbasi Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla tarihin sayfalarına İlhanlı Devleti diye geçen, Moğol Devleti'nin temelleri atıldı ve İran merkezli olan devlet böylece kurulmuş oldu.¹⁹¹

¹⁸⁸ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye II*, s. 136,165.

¹⁸⁹ Ayşe D. ve Erdem Kuşçu, "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması", *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 364,366.

¹⁹⁰ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 2, s. 569-570.

¹⁹¹ Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 38-39.

Kösedağ savaşından sonra Anadolu Selçuklu devleti tahtına geçen Selçuklu sultanları pasif olup, Moğolların desteğiyle devletin başına geçmişler, bazen devleti iki sultan bazen de ortak saltanat sistemi ile birlikte yönetmeye çalışarak Moğollar elinde birer kukla olmuşlardır. Nihayetinde son Anadolu Selçuklu tahtına geçen II. Mesut'un 1308 tarihinde ölümüyle Anadolu Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekilmiş oldu.¹⁹²

Amasya'nın Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyetine girmesi 1143 yıllarında Anadolu Selçuklu tahtında bulunan I. Mesut zamanında olmuştur. Ayrıca son Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Mesut 1308 yıllarında Amasya'da bulunmuş ve Sultan Mesut Amasya vilayetine bağlı olan Havza'daki çiftliğinde hayatını kaybetmiştir. Ünlü Amasya tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin Amasya'da hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarının ilki Mesut olduğu gibi sonuncusunun da Mesut olmasının garip bir tesadüf olduğunu dile getirmektedir.¹⁹³ 1277 tarihinde Memlük Sultanı Baybars'ın Moğolları yenilgiye uğratması ve Selçukluların da ona destek vermesi dolayısıyla Kayseri'ye kadar gelen Memlük Sultanı Baybars ülkesine geri döndü.¹⁹⁴ Bu olayla birlikte Moğolların intikamı acı oldu. Anadolu'ya giren İlhan Abaga Han birçok insan öldürüp, güçlü bir Selçuklu devlet adamı olan Muineddin Pervane'yi idam ettirdi. Anadolu işgal altına alındı ve umumi valilerle idare edilmeye başlandı.¹⁹⁵ Merkezi Aksaray olan Eyalet-i Rum teşkil edildi. İlhan Mahmud Gazan Han zamanında (1295-1304) Anadolu çeşitli bölümlere ayrıldı.¹⁹⁶

Moğollar tarafından Rum diyarı yönetiminin dört kısma ayrılması neticesinde Amasya ve Samsun civarının denetim ve vergi tahsil işi Kemaleddin Tiflisi'ye düşmüştü. Kemaleddin Tiflisi, azametli, görkemli ve aynı zamanda başında gurur yelleri esen birisiydi. Onun Amasya vilayetine gelişinde birçok çiftçi toprağını terk etmiş ve ürünler tarlalarda zıyan olmuştur. Haksız ve adaletsiz vergi toplaması sebebiyle Amasya vilayetinden çıkarken kendisine karşı, okadar kin ve muhalefet oluşmuş ki kendisine yolları gösterecek bir klavuz dahi bulamamıştır.¹⁹⁷ Amasya ile ilgili bir diğer gelişme ise 1290'lı yıllarda vuku' bulmuştur. Moğollar tarafından

¹⁹² Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, s. 105.

¹⁹³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 197,275.

¹⁹⁴ Ali Sevim, "Keyhusrev III", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 351.

¹⁹⁵ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 212-213.

¹⁹⁶ Zeyrek, "Amasya'nın Türkler Tarafından Fethi ve Türk Yönetiminin Kurulması", s. 163.

¹⁹⁷ Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 174,177.

Anadolu'ya ulu vezir olarak görevlendirilen Kazvinli Sahib Fahreddin'in geldiği sırada Anadolu coğrafyasında birtakım uğursuzluklar meydana gelmiştir. Örnek verecek olursak; Erzincan'da deprem olmuş ve şehrin büyük kısmı yıkılmıştır. Amasya'yı sel basmış ve şehir harap olmuştur. Aynı gün Niksar ve Tokat civarında fırtına çıkmış, yıldırımlar düşmüş ve neticesinde şehir tahrip olmuştur. Ayrıca Kazvinli Sahib Fahreddin'in Konya'ya gelişiyle, öylebir dolu yağmış ki insanlar şaşırıp kalmışlardır. Haksız uygulamaları nedeniyle Moğol hanlarına çok şikayet gitmesi üzerine görevden alınarak hayatına son verilmiş ve Argun Han tarafından yerine bir başka görevli gönderilmiştir.¹⁹⁸ Vergi ile ilgili bir diğer gelişme 1298'li yıllarda meydana gelmiştir. Moğollar'ın Horasan vezirlerinden olan Hoca Vecih'in oğlu Nizameddin Yahya vergi memuru olarak Rum diyarına gönderilmişti. Nizameddin Yahya kendisine kural olarak alacağı vergi belirtilmesine rağmen o bunun ötesine geçmiş ve şehirleri aşırı derecede sömürmüştür. Örneğin Amasya'ya geldiği zaman vergi işleriyle ilgili görev ve sorumluluğu bulunmayan Pervane Taceddin Oğullarının özel mallarından (*Hassa*) olduğu halde, onları döverek, işkence ederek kendi ihtiyaçları için bin dinar aldığı belirtilmektedir.¹⁹⁹ Diğer taraftan Amasya vilayetine Tatar Beyler'i ve aşiretleri akın akın gelip yayla ve tarlalara zorla el koyup, yağmalamaya çalışıyorlardı. Amasya valisi Seyfeddin Haydar Bey, Tatarların yağmalamalarına engel olup onları uygun çevrelere yerleştirmeye çalışıyordu. Bu arada bölgelere ayrılmış olan Selçuklu ülkesinde, Amasya valisi olan Haydar Bey Amasya'dan Elbistan'a yönetici olarak gönderilmiş ve onun yerine Malatya Emiri Seyfettin Torumtay Amasya'ya vali olmuştur. Amasya valisi Torumtay, Amasya'ya bir türbe yaptırmış ve burası aynı zamanda cami ve medrese olarakta faaliyet göstermiştir. Torumtay türbesi halk arasında Gök Medrese olarak meşhur olmuştur. Seyfettin Torumtay'ın ölümünden sonra Amasya yönetimine Nasireddin Mehmed Bey, İzzeddin Mehmed Pervane Bey, Celaleddin Mehmed Bey, Şemseddin Ahmed Bey... gibi valiler Amasya şehrini yönetegelmişlerdir.²⁰⁰

İlhanlı Devleti döneminde de Amasya şehri, siyasi ve kültürel olarak önemini korumaya ve muhafaza etmeye devam etmiştir. XIV. yüzyıl başlarında Amasya'da inşa edilen bir tıp medresesi ve şifahanesi olan Amasya Darüşşifahanesi 1308

¹⁹⁸ Uzluğ, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, s. 53.

¹⁹⁹ Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 207,209.

²⁰⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 235,270.

tarihinde İlhanlı Devleti hükümdarı Sultan Olcayto Mehmed Han'ın karısı İlduş Hatun tarafından yaptırılmıştır. İlduş Hatun'un kölesi olan Anber bin Abdullah ile Anadolu Emiri Ahmed Bey'in inşa ettirdiği bilinmektedir.²⁰¹ Amasya'ya yapılan bu Darüşşifahane'nin ilk tabibi meşhur Reşidüddin Lokman bin Hasan bin Musa'dır.²⁰² Bu yapılan Bimarhane'de başta ruh hastalıkları olmak üzere bütün hastalıklar tedavi edilmekteydi. Osmanlı Devleti döneminde de önemini koruyan Şifahanede 19. yüzyıla kadar birçok hekim yetişmiştir. 1465'te "*Kitabü'l-Cerahiye*" adlı minyatürlü bir eser hazırlamış olan Sabuncuoğlu Şerefeddin bin Ali burada yetişmiş ve bu Şifahanede 14 yıl hekimlik yapmış bir tıp alimidir.²⁰³ Amasya tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin buranın halk arasında "*Tımarhane*" olarak adlandırıldığını dile getirmektedir. Ayrıca İlhanlı baskısının olduğu bu yıllarda halk arasında Tımarhane olarak adlandırılan Şifahanenin yakınlarına Moğol Hanı olan Kubilay Han'ın heykelinin getirilmiş olduğunu ve önünden geçerken ona secde etmeyen Müslümanlara eziyet edildiğini ve bazılarının da Tatarlar tarafından öldürüldüğünü eserinde dile getirmektedir.²⁰⁴

Tarihin en kudretli istilalarından biri olan Moğol istilasını, Türklerin öz yurdu olan Orta Asya Türklüğü ve medeniyeti için olumsuz neticeler doğurmasına rağmen, Anadolu coğrafyası için bazı olumlu sonuçlar da doğurmuştur. Nasıl ki Malazgirt zaferini takiben Anadolu'ya Türk akını olmuşsa Moğol istilasını sebebiyle de aynı şekilde Türkmen kitleleri Anadolu'ya doğru akın etmişlerdir. Ancak Anadolu'da Selçuklu-İlhanlı rekabeti yüzünden bu Türkmen kitleleri batıya doğru kayıp uç bölgelerde birikip Bizans İmparatorluğu yönünde fetihler yapmışlardır.²⁰⁵ Bu Moğol istilasını Anadolu'nun etnik ve kültürel yapısının değişmesinde hatta Anadolu yanında "*Türkiye*" adının verilmesinde Anadolu'ya gelen Türkmenler önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu Moğol baskısıyla birlikte Moğolların Türkistan'a hakim olmasıyla "*Uygur, Karluk, Kıpçak, Kırgız, Yağma, Çiğil*" gibi tarihi Türk kavimleri de bu hareketin içerisinde Kafkasya, İran ve Anadolu'ya gelmişlerdir. Bir kısım Türk toplulukları ise Moğol devletleri içerisinde kalarak zamanla Moğol topluluklarının

²⁰¹ Gönül Cantay, "Amasya Darüşşifası", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 5.

²⁰² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 279.

²⁰³ Oktay Aslanapa, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı", *Türkler*, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 713.

²⁰⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 242.

²⁰⁵ Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 214-215.

Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Kısaca bu istila hareketi sonucunda Anadolu'nun Türkleşmesi hızlanmış, olumsuz getirisi ise Anadolu siyasi birliği bozulmuş, Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış, Anadolu'da çeşitli beylikler ortaya çıkmış ve uzun yıllar bu kargaşalı ortamda Anadolu halkı ezilip büyük sıkıntılar yaşamıştır.²⁰⁶

3.2. Eretnalılar Döneminde Amasya

Eretna Devleti, Anadolu Selçuklu Devletinin sona ermesinden sonra XIV. yüzyıl ortalarına doğru kurulmuş ve yarım yüzyıla yakın, kısa bir süre (1335-1381) devam etmiştir. XIV. yüzyıl başlarında Anadolu Selçuklu Devletinin sona ermesinden sonra onun idaresindeki yerler fiilen İlhanlı devletinin idaresine geçmiş ve Anadolu kıtası İlhanlılar tarafından tayin edilen umumi valiler ile idare edilmeye başlanmıştır.²⁰⁷ Eretna, Uygur Türkleri'ne mensup bir aileden olup, babası Baycu Bahşı, Moğol İlhanlı sarayında öğretmendi. Eretna'dan başka Tarımtaz ve Sünüktaz adlarında iki oğlu daha olup bunlardan Tarımtaz, Moğol İlhanlı Hükümdarı Olcayto Han'ın en yakın komutanlarından birisiydi. Baycu Bahşı İlhanlı Hükümdarı Gazan Han zamanında (1295-1304) Kayseri'ye gelip yerleşmiş ve burada İslamiyeti kabul ederek Cafer adını almıştır. Eretna ilk defa 1317 tarihinde Anadolu'ya gönderilen Moğol valisi Timurtaş'ın emrindeki komutanları arasında görülmektedir.²⁰⁸

İlhanlı Devleti'nin son hükümdarı olan (1316-1335) Ebu Said Bahadır Han zamanında Rum (*Anadolu*) memleketlerinin tamamı büyük sıkıntılar ve karışıklıklar içerisindeydi. Bu karışıklığa son verip Anadolu coğrafyasında huzuru sağlamak için Ebu Said Bahadır Han bölgeye Emir Çobanı göndermiştir. Emir Çoban emrindeki ordularla Anadolu'yu itaati altına alıp bölgede birlik, düzen, huzur ve güvenliği sağlamıştır. İtaat altına girmek istemeyen Karamanoğulları'nı büyük yağma ve yıkıma uğratmıştır. Neticede düzeni sağladıktan sonra yerine kendi soylu ailesinden birisi olan Timurtaş'ı, kendisine vekil olarak, Anadolu coğrafyasının yönetimine ve emirliğine tayin edip ülkesine dönmüştür. Timurtaş ise Kayseri'ye yerleşerek

²⁰⁶ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I*, s. 113-114.

²⁰⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1969, s. 155.

²⁰⁸ Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 740.

görevini sürdürmeye başlamıştır.²⁰⁹ Eratna aynı zamanda Moğol İlhanlı valisi Timurtaş'ın kayın biraderi oluyordu. Bundan dolayı aralarında akrabalık bağı da olduğu için, eniştesi olan Moğol valisi Timurtaş'ın Eratnaya ayrı bir güveni vardı. Ancak Anadolu valisi Timurtaş'ın Anadolu beyliklerine yönelik baskı ve şiddeti dolayısıyla, İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'a çok şikayet gelmesi üzerine yakalama kararı çıkarılmıştır. Bu sırada babası olan Emir Çoban'ında öldürüldüğünü öğrenen Timurtaş, Anadolu umumi valiliğine naib olarak kayınbiraderi Uygur Emir Eratna'yı bırakarak 1327'de Mısır Memlük Sultanına sığınmıştır. 1328'li yıllarda İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han, Timurtaş'ın yerine Anadolu umumi valiliğine Celayirli Şeyh Hasan'ı atamıştır.²¹⁰

Sivas'a yerleşen Eratna'nın iyi yönetimini ve bağlılığını gören Celayirli Şeyh Hasan, Anadolu'nun idaresini ona bırakarak Azerbaycan'a gitmiştir. 1335 tarihinde İlhanlı Hükümdarı olan Ebu Said Bahadır Han'ın tahtına varis bırakmadan ölümü üzerine İlhanlı devletinde taht kavgaları başlamış, Celayirli Şeyh Hasan Irak'a, Çobanlı ailesi başında bulunan Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan da Azerbaycan'a hakim olmuştur. Bu boşluktan faydalanan Emir Eratna Mısır Memlük Sultanına bir elçi gönderip kendisini hükümdar olarak tanıdığını ve ona bağlı olduğunu dile getirdi.²¹¹ Eratna'nın böyle bir bağlılıkta bulunmasının nedeni, Dulkadiroğulları ve Çobanlı Şeyh Hasandan çekinmesinden dolayıdır. Bu endişe kısa sürede etkisini göstermiş ve Dulkadiroğulları çeşitli akınlarda bulunmaya başlamıştı. Kısa süre içinde güçlenen Çobanlı Şey Hasan 1343 tarihinde Emir Eratna üzerine yürüyüp, Sivas'ı kuşatıp, Eratna yönetimine son vermek için harekete geçmiştir. Bu durumu haber alan Emir Eratna, Şeyh Hasan Sivas'a ulaşmadan Sivas-Erzincan arasında bulunan "*Karanbük*" denilen bir ovada onu karşılamış ve iki taraf arasında vuku bulan savaşı Emir Eratna kazanmış, Şeyh Hasan'ı ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu zafer ve arkasından kısa bir süre sonra Çobanlı Şeyh Hasan'ın öldürülmesiyle birlikte Emir Eratna ve Anadolu beyleri rahat bir nefes almış ve neticesinde Emir Eratna resmi olarak bağımsızlığını ilan etmiştir.²¹²

²⁰⁹ Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 251-252.

²¹⁰ Kemal Göde, "Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 799.

²¹¹ Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", s. 740.

²¹² Göde, "Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış", s. 800-801.

Başlangıçta Anadolu genel valisi Timurtaş'a bağlı olarak, uçlarda yaşayan Türkmen beylerinin, İlhanlı devlet idaresine bağlanması için görevlendirilmiş olan Alaaddin Eratna Bey, meydana gelen gelişmeler neticesinde Eratnalılar adıyla tarihe geçmiş olan devletini kurup bağımsız olma imkanına kavuşmuştur.²¹³ Anadolu Selçuklu Devleti toprakları 1243 Köseadağ savaşından kısa bir süre sonra İlhanlı Devleti'nin hakimiyetine girmişti. Emir Alaaddin Eratna'nın takip ettiği akıllı ve sistemli siyaseti sayesinde bu topraklar 1327'den itibaren Emir Alaaddin Eratna'nın eline geçmiştir. İlk başlarda Sivas daha sonraları Kayseri merkezli yönetilen Eratnalılar Devleti Sivas, Kayseri, Erzincan, Amasya, Tokat, Ankara, Aksaray, Bayburt, Çorum, Gümüşhane, Niksar, Merzifon, Samsun, Sinop, Erzurum, Konya ve bunun yanında birçok şehir ve bu şehirlere bağlı yerler Eratna Devleti'nin hakimiyetine girmiştir.²¹⁴ Alaaddin Eratna'nın adaletli yönetimi ve yaptığı iyi işlerden dolayı Anadolu halkı ona "Köse Peygamber" lakabını vermiştir. Anadolu beylikleri içerisinde en fazla Karamanoğulları Beyliği'ne yönelik askeri faaliyette bulunan Alaaddin Eratna Bey, Dulkadiroğulları, Aydınöğulları, Taceddinoğulları ve Amasya beyleri ile iyi ilişkiler kurmuştur.²¹⁵

1327 tarihlerinde Anadolu umumi valiliğini naib olarak yöneten Alaaddin Eratna döneminde Amasya valisi Nasirüddin Ahmed Bey idi. Ünlü seyyah İbn Batuta, 1329 yılında Amasya'ya geldi. Ünlü seyahatnamesindeki Amasya ile ilgili şu sözleri kayda değer: "Burası büyük bir ırmak kenarında, bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık güzel bir şehirdir. Irmak üzerine kurulmuş dolaplarla çekilen su, evleri, bostanları sular; cadde ve çarşıları geniştir...." diye yazmaktadır. Ayrıca İbn Batuta şehre yakın bir yerde Gümüş adında bir yer olduğu ve burada gümüş madeni olduğunu, Eretna Beyi'nin naibinin kendilerini ziyarete geldiğini, onların yol harçlığını verip onlara ziyafet çektiğini dile getirmektedir. Ünlü seyyah İbn Batuta'nın geldiği tarihte Amasya valisi Seyfeddin Banukşah'tı, Seyfeddin Banukşah'ın 1332'de vefat etmesi üzerine Amasya valiliğine Şahabeddin Şadi Bey

²¹³ Mustafa Demir, "İlhanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecindeki Siyasi Gelişmeler", *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 378.

²¹⁴ Kemal Göde, *Eratnalılar*, TTK, Ankara 1994, s. 65,69.

²¹⁵ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 1, s. 142-143; Telliöglü, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, s. 158-159.

getirildi.²¹⁶ Bu arada kısa bir süreliğine de olsa Amasya 1340 yılında merkezi Niksar olan Taceddinoğulları tarafından işgal edilmiştir. Kısa süre işgale ses çıkarmayan Sivas Sultanı Alaaddin Eratna, Memlûk sultanının desteğini sağladıktan sonra 1341 yılında Taceddinoğulları üzerine emirlerinden Tüli Bey'i göndermiş ve Amasya alınarak tekrardan onun hakimiyetine geçmiştir. Eratna Devleti Sultanı Eratna tarafından 1341 tarihinde hakimiyet altına alındığında Amasya şehrinin valisi Taceddin Doğanşah'tı. Taceddin Doğanşah bu olay sırasında Niksar'a kaçmış ve burada vefat etmiştir. Amasya Eratna Devleti hakimiyetine geçtikten sonra belli bir süre “*Kutlu Şahlar*” denilen beylerin idaresinde kalmıştır. Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin bu idarecilerin Moğol kökenli oldukları üzerinde durmaktadır. Hacı Kutluşah, Şahabeddin Kutluşah gibi yöneticiler Eratna Devletine tabi olup genel olarak Karamanoğulları Beyliği ile mücadele etmişlerdir.²¹⁷

Anadolu tarihinin en sıkıntılı ve zor dönemlerinde emir, noyan, umumi vali, sultan sıfat ve ünvanlarıyla önemli görevler başarmış olan Sultan Alaaddin Eratna 1352 yılında vefat etmiştir. Kayseri Köşk Medresesine defnedilmiştir.²¹⁸ Eratna Devleti Sultanı olan Alaaddin Eratna'nın üç oğlu vardı. Bunlardan Şeyh Hasan daha babasının sağlığında hayatını kaybetmiş olup geriye Cafer Bey ve Mehmet Bey kalmıştı. Emirlerin uygun görmesi üzerine Mehmet Bey, Cafer Bey'e tercih edilerek Eratna Devleti tahtına çıkarıldı. Ancak Mehmet Bey'in yaşının küçük olması, pasif kalması, devlet işleriyle fazla ilgilenmeyip zevk ve eğlenceye düşkün olması nedeniyle yerine 1354 yılında ağabeyi Cafer Bey geçirildi. Ancak kısa süre sonra Konya'dan kuvvet toplayıp, ağabeyi Cafer Beyi mağlup ederek Mehmet Bey tekrardan Eratna Devleti tahtına oturdu (1355).²¹⁹ Ancak Moğollara karşı mücadele edip başarısız olan Mehmet Bey, Kadı Burhaneddin'in gayretlerine rağmen, onun yönetiminden bir türlü memnun kalmayan ümera ve Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa tarafından yapılan bir ittifak neticesinde, Eratna Devleti başında bulunan Sultan

²¹⁶ İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 24-25; Zeyrek, “Amasya'nın Türkler Tarafından Fethi ve Türk Yönetiminin Kurulması”, s. 163.

²¹⁷ Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, haz. Mesut Aydın ve Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007, s. 18,43.

²¹⁸ Göde, “Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış”, s. 803.

²¹⁹ Sevim ve Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 268-269.

Mehmet Bey Kayseri’de öldürülmüştür. Mehmet Bey’in kabri Kayseri’de babasının yanındadır.²²⁰

Eratna Devleti’nin Sultan’ı Mehmet Bey’in 1365 yılında ölümü üzerine tahta on üç yaşındaki oğlu Alaaddin Ali Bey geçti.²²¹ Ancak yaşının küçük olması dolayısıyla devletin yönetimi ümera elinde oyuncak haline geldi. Aynı zamanda kabiliyetsiz bir devlet adamı olan Alaaddin Ali Bey döneminde devlet otoritesi kurulamadığı için, Eratna Devleti emirlerinden Hacı Şadgeldi Paşa Amasya’da, Mutahharten Erzincan’da, Taceddin Niksar’da, Hacı İbrahim Sivas’ta, Şeyh Necip Tokat’ta ve Kılıçarslan Şarki Karahisar’da kendi başlarına buyruk hareket etmeye başlayıp devletle bağlarını koparmışlardı.²²² Bununla birlikte Moğol toplulukları her tarafa karışıyor, akınlar yapıp, şehirleri yağmalayarak memletetin asayişini bozuyorlardı. Karamanoğulları Beyliği bu otorite boşluğundan faydalanarak Kayseri’yi zaptetti ve bu durum karşısında Alaaddin Ali Bey Sivas’a kaçmıştır. Babası Mehmet Bey döneminde 1365 yılında Kayseri kadılığına getirilen Kadı Burhaneddin Ahmed Kayseri’yi tekrar ele geçirip Karamanoğullarını uzaklaştırdı. Sivas’ta tutsak edilmiş olan Alaaddin Ali Bey kurtarılıp merkeze getirildi. Ümeranın da desteğiyle Kadı Burhaneddin Ahmed 1378 tarihinde kadılıktan vezirlik makamına getirildi.²²³

Eratna Devleti zamanında Emir Eratna tarafından Amasya yönetimine getirilmiş olan Seyfeddin Şadgeldi Paşa, Hacı Kutluşah’ın ailesindedir. İki amcası olup bunlar Bedreddin Gazanşah ve Seyfeddin Doğanşah’tır. Bunlardan Doğanşah Turhal Bey’i idi. Şadgeldi Paşa çevresindeki beyleri Turhalda’ki amcasının yardımıyla yönetimden uzaklaştırdıktan sonra Eratna Devleti Sultanı olan Alaaddin Ali Bey döneminde, bu devletle olan bağlılığını kopardı ve bağımsız hareket etmeye başladı. Niksar’ı zaptedip kendisine bağladı. Halkına karşı yardımsever, adaletli, siyasi idaresi yüksek bir yöneticiydi. Kısa sürede halkın bağlılığını ve sevgisini kazanmıştı. Amasya kalesini tamir ettirmiş ve buradaki darphaneyi işler hale getirmiş, Amasya’ya bir kağıt fabrikası yaptırmıştır. Meşhur kağıtçı Ali Muhyiddin

²²⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 158.

²²¹ Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 86,88.

²²² Kemal Göde, “Eratnaoğulları”, *DİA*, C. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 296.

²²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti”, *Belleten*, C. 32, S. 126, TTK, Ankara 1968, s. 181,183.

Mehmed Çelebiyi de Kağıthane emini yapmıştır. Kısa sürede nüfusu ve sınırları büyüyen Şadgeldi Paşa bu etkisini Karadeniz sahilinde de göstermiş, Bafra ve Samsun beylerinin yardımıyla Sinop'u da topraklarına katmıştır.²²⁴

1378 yılında vezirliğe getirilen Kadı Burhaneddin Ahmed'in teşvikiyle, Eratna Bey zamanından beri Amasya Emiri olup sonra kendi bağımsızlığını kazanan Şadgeldi Paşa'ya Eratna Devleti Sultanı Alaaddin Ali Bey bir sefer düzenleyip Amasya kalesini kuşattı.²²⁵ Kadı Burhaneddin Ahmed, şeytana ders verir bir adamdı çünkü Alaadin Ali Bey'in yanında olan Moğol askerleri vasıtasıyla Hacı Şadgeldi Paşa'yı yenip dize getirecek, böylece ona en büyük rakibi ortadan kaldıracaktı. Ansızın kaleyi kuşattıran Kadı Burhaneddin Ahmed, Amasya kalesini Moğol askerlerine mancırıklarla dövdürttü. Amasya valisi Şadgeldi Paşa kaleyi iyi muhafaza ederek Kadı Burhaneddin'in ümitlerini boşa çıkardı. Amasya valisi Şadgeldi Paşa, Seyyidi Hüsam'ı hapisten çıkarıp Kadı Burhaneddin Ahmed'e vererek onların Amasya'yı terk edip gitmesini sağladı. Amasya kuşatmasının başarısız olması dolayısıyla Hacı Şadgeldi Paşa'nın şöhreti bir kat daha artmış oldu.²²⁶ Amasya kuşatması sonrasında Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna Devleti Sultanı olan Alaaddin Ali Bey'i Niğde üzerine yönlendirmiş, şehir kuşatılmış olsa da bir sonuç alınamamıştır. Ancak Niğde yakınlarındaki Develi Karahisar kalesi alınmıştır. Daha sonra Aksaray, Niksar ve Erzincan üzerine yapılan seferlerde de tam bir başarı sağlanamamıştır.²²⁷ Özellikle Niksar'da faliyet gösteren Taceddinoğulları'nın vergi vermemesi üzerine düzenlenen sefer ile Niksar kuşatılmış ancak kuşatma devam ederken Eratna hükümdarı Alaaddin Ali Bey, veziri olan Kadı Burhaneddin'e bile haber vermeden çevresindeki bir kısım askerle Sivas'a dönmüştür. Ayrıca Alaadin Ali Bey Sivas'a dönerken yolda Moğol oymaklarının ganimetlerine el koyması Kadı Burhaneddin'i çok zor durumda bırakmış ve vezir Burhaneddin Moğollar tarafından yağmalanmaktan kendini ve askerlerini zor kurtarmıştır.²²⁸

²²⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 39,46.

²²⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 159.

²²⁶ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 58.

²²⁷ Sevim ve Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 273.

²²⁸ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 145,148.

Eratna hükümdarı Alaaddin Ali Bey'in Kadı Burhaneddin Ahmed vasıtasıyla Erzincan'ı kuşattığı sırada Erzincan Bey'i, Elbistan Emir'i Dulkadiroğlu İbrahim Bey, Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa'dan yardım istedi. Erzincan Beyi'nin yardımına ulaşan bu yardım kuvvetleri sayesinde Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey'in kuvvetleri bozguna uğratılmıştır.²²⁹ Bu olay nedeniyle kendi başına buyruk hareket eden Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa'ya haddini bildirmek isteyen Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna Sultanı olan Alaaddin Ali Bey'i Amasya üzerine sefer için teşvik ederek, 1380 yılında büyük bir ordu hazırlayarak Amasya üzerine hareket etti. Amasya seferi sırasında Kazabad'da (*Turhal yakınlarında*) birden Tauna (*Veiba*) yakalanan Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey birkaç gün içinde hayata gözlerini yummuştur (*Ağustos 1380*). Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey'in naaşı Kayseri'ye nakledilerek ceddî ve babasının yanına defnedilmiştir.²³⁰ Sultan Alaaddin Ali, Eratnalı ülkesinde büyük sıkıntı ve güçlükler içinde, 13 Ekim 1365 tarihinde tahta çıkışından Ağustos 1380 tarihindeki ölümüne kadar, on beş yıl sultanlık yapmış ve yirmi sekiz yaşında olduğu halde genç yaşta hastalanarak hayatını kaybetmiştir. Alaaddin Ali Bey'in ölümüyle birlikte boş kalan Eratna Devleti tahtına yedi yaşlarında olan oğlu II. Mehmed geçirilse de ülke yeniden iç ve dış sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Yeni Eratna Devleti Sultanı II. Mehmed küçük yaşta olmasından dolayı ona naip yani vekil tayin etme sorunu ortaya çıkmıştır.²³¹ Ortaya çıkan bu sorundan da en karlı Kadı Burhaneddin Ahmed çıkacak ve 1381 yılında kendi adıyla anılacak olan devletini kuracaktır. Kadı Burhaneddin Ahmed'in Eratna Sultanı olan II. Mehmed'i bertaraf etmesiyle böylece Eratna Devleti de tarih sahnesinden çekilmiş olacaktır. 1380 yılından sonraki gelişmeleri ve meydana gelen önemli hadiseleri Kadı Burhaneddin başlığı adı altında ortaya koymaya çalışacağız.²³²

3.3. Kadı Burhaneddin Ahmed Döneminde Amasya

Kadı Burhaneddin Ahmed gençliğinin ilk yıllarında öğretmenlik, kadılık görevlerini yapıp sonra vezirlik ve naipliğe tayin edilmiştir. Sonra da yönetimi ele alarak sultanlığa erişmiş olan bir zattır.²³³ Kadı Burhaneddin Ahmed'in, kendi

²²⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 58-59.

²³⁰ Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", s. 183-184.

²³¹ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 178,185.

²³² Göde, *Eratnalılar*, s. 126.

²³³ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 210.

hayatında yazdırmış olduğu “*Bezm-u Rezm*” adındaki Farsça vekainameye göre ecdadı Oğuzların Salur boyundandır. Atalarından olan Mehmed adlı bir zat tahminen XIII. yüzyıl başlarında Harezmi’den göç edip Kastamonu’ya yerleşmiştir. Mehmed’in babasının ismi Resul ve büyük babasının adı da Sevinç’tir. Mehmed’in oğlu Celalüddin Habib, tahsilinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti vezirlerinden Kadı Hoteni’ye damat olmuş ve o sayede de Kayseri kadılığını elde etmiştir. Daha sonra Celalüddin Habib’in oğlu ve sonrasında onun oğlu ve böyle süregelerek Kayseri’de kadılık edegelmişlerdir.²³⁴

Kadı Burhaneddin Ahmed 1345 yılında Kayseri’de dünyaya gelmiştir. Babası Kayseri Kadısı Şemseddin Mehmed Bey’dir. Kadı Burhaneddin Ahmed küçük yaşta babasının yanında iken ilim tahsiline başlamış;²³⁵ Arapça, Farsça, Türkçe, Lugat, Hat, Aruz, Hesap ve Mantık dersleri almıştır. Ayrıca Kadı Burhaneddin Ahmed spora düşkündür. Ata binmek, kılıç kullanmak ve ok atmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur.²³⁶ Aynı zamanda şair olan Kadı Burhaneddin Ahmed daha çok Oğuz lehçesinin Azeri şivesini kullanmıştır.²³⁷ Kadı Burhaneddin Ahmed on dört yaşındayken Mısır’a gitmiş ve burada fıkıh dersleri, hadis dersleri, tefsir dersleri ile tıp ilimleri derslerini almıştır. Daha sonra Şam ve Halep’te ilmi dersler alarak eğitimini tamamlayan Kadı Burhaneddin Ahmed 1364 tarihinde Kayseri’ye dönmüştür. Babasının 1365’te vefat etmesi üzerine Eratna Devleti Sultanı Gıyaseddin Mehmed tarafından yirmi bir yaşındayken kadılığa getirildiği gibi bu hükümdarın kızı ile de evlenmiştir.²³⁸ 1378 yılında Kayseri’yi zapteden Karamanoğullarını şehirden uzaklaştırıp, Sivas’ta tutuklu bulunan Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey’i kurtaran Kadı Burhaneddin Ahmed, devlet erkanı tarafından da vezirliğe getirildi. Ağustos 1380 tarihinde Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey’in ikinci Amasya seferi sırasında taundan vefat etmesi üzerine yerine yedi yaşındaki oğlu II. Mehmed’in getirilmesiyle Burhaneddin Ahmed’in ağırlığı daha da hissedilmeye

²³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed”, *Belleten*, C. 32, S. 126, TTK, Ankara 1968, s. 191-192.

²³⁵ Çetin Varlık, “Anadolu Beylikleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 23.

²³⁶ Nuri Yavuz, *Anadolu Beylikleri Devri Siyasi Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 87.

²³⁷ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, C. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977, s. 16.

²³⁸ Mirza Bala, “Kadı Burhaneddin”, *İA*, C. 6, MEB Basımevi, İstanbul 1977, s. 46.

başlandı. Böylece Kadı Burhaneddin Ahmed'e hayallerini gerçekleştirme imkanı doğmuş oldu.²³⁹

Kadı Burhaneddin Ahmed ölen Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey için lazım gelen merasimi yerine getirdikten sonra üzerindeki matem elbisesiyle devletin merkezi olan Sivas'a döndü. Saraya geçip bir meclis toplayıp ölen Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey'in ruhuna hatim indirdikten sonra onun yerine yedi yaşındaki oğlu II. Mehmed'i tahta geçirmiştir. Şehrin ileri gelenlerini toplayıp bir durum değerlendirilmesi yapılmıştır.²⁴⁰ Yeni Eratna Devleti Sultanı olan II. Mehmed'in küçük yaşta olmasından dolayı ona naip olmak isteyen, uzun süredir Amasya'da hüküm süren Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa hazırladığı askeri kuvvetle yola çıkıp Sivas yakınlarında karargah kurdu. Hacı Şadgeldi Paşa Sivas'a bir elçi gönderip isteklerini bildirdi. Aynı zamanda Anadolu Selçuklu soyundan gelen, ölen son Selçuklu Sultanı II. Mesut'un soyundan geldiğine inanılan, Şarki Karahisar Emiri Kılıçarslan'da devletten hak idda etmek için Sivas'a gelmişti. Bunun üzerine devlet erkanının ileri gelenleriyle görüşen Kadı Burhaneddin Ahmed, II. Mehmed'e naip olarak Şarki Karahisar emiri olan Kılıçarslan'ı seçti. Bu arada Kadı Burhaneddin Ahmed'in Amasya emiri olan Hacı Şadgeldi Paşa ile husumeti olduğu için onu desteklemesi mümkün değildi. Zaten Hacı Şadgeldi Paşa Sivas'a elçi gönderdiği sırada Sivas halkının arzusunun Kılıçarslan'dan yana olduğunu görmüş ve bunun üzerine askeri kuvvetlerini geri çekerek Amasya'ya dönmüştür.²⁴¹

Küçük yaşta olan Eratna Devleti Sultanı II. Mehmed'e naip olduktan sonra, Kılıçarslan faaliyetlerine başlamış fakat Kadı Burhaneddin Ahmed ile araları bir türlü düzelmemiştir. Kılıçarslan Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa üzerine sefer düzenlemiş ve Tokat'a bağlı Turhal Kasabası yakınlarında yapılan muharebeyi kaybedip Sivas'a kaçmıştır. Kılıçarslan'ın bu yenilgisi onun halk arasındaki itibarını düşürmüştür. Ayrıca Kılıçarslan gölgesinde kaldığı Kadı Burhaneddin Ahmed'i merkezden uzaklaştırmak için onu Karahisar'a göndemek istemişti. Kadı Burhaneddin'i merkezden uzaklaştıramayan Kılıçarslan ona bir suikast planı hazırlamış ancak bunu haber alan Kadı Burhaneddin Ahmed, bir gezinti sırasında

²³⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 158-159.

²⁴⁰ Göde, *Eratnalılar*, s. 126-127.

²⁴¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 59,61.

Kılıçarslan ve amcası Keyhüsrev’i hançerleyerek öldürmüştür. Bu olay Sivas halkı tarafından sevgi ve coşkuyla karşılanmıştır. Toplanan devlet erkanı küçük yaşta olan II. Mehmed’e naip olarak Kadı Burhaneddin Ahmed’i seçmiş ve bunu çevreye ilan etmiştir.²⁴² 9 Şubat 1381 tarihinde naip sıfatıyla Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna devlet makamına sağlam bir şakilde oturunca; din ve devlet işlerini yoluna koymak, ülkede adli durumu düzenlemek için tam bir yetkiye sahip oldu. Emirliğini bildirmek için şehirlere, bölgelere, ülkelere elçiler ve mektuplar gönderdi. Dağılmış olan orduyu toplayarak onların itaatini sağladı. Cömert davranıp çevresine hediyeler dağıttı. Büyük emirlere, devlet erkanına, memleket ayanının her birine iltifatlarda ve çeşitli vaadlerde bulunarak onları ümitli ve mutlu olarak geri gönderdi. Aynı zamanda Burhaneddin Ahmed tellal çağırarak şehirde haksız uygulama yapılmayacağını, adaletten ayrılmayacağını, eski kurulu olan düzenin aynen devam edeceğine dair duyuru yaptıırıp, halk arasında ortaya çıkan karışıklıkları yatıştırdı.²⁴³

Kadı Burhaneddin Ahmed, küçük yaşta olan Eratna Sultanı II. Mehmed'i bertaraf edip sultanlığını ilan etmek istiyor fakat Amasya hakimi olan Hacı Şadgeldi Paşa'dan çekiniyordu. Kadı Burhaneddin Ahmed daha önce Hacı Şadgeldi Paşa üzerine birkaç defa askeri hareket düzenlediği halde başarısız olmuştu. Bu yüzden en doğru çıkar yolu, bu müthiş rakibiyle anlaşmaktı.²⁴⁴ Bu günlerde Kadı Burhaneddin Ahmed, Hacı Şadgeldi Paşa'nın ağır bir hastalığa ve elim bir derde tutulduğu haberini aldı. Bu ayağa gelmiş bir zafer, kendiliğinden olmuş bir fetih demektir. Hacı Şadgeldi Paşa'nın bu güç durumunu değerlendirmek isteyen Kadı Burhaneddin Ahmed, güvendiği, naiblik verdiği, dürüstlüğü ve dindarlığı ile tanınan Ahi İsa'yı yeni gelişmeleri öğrenmesi, Hacı Şadgeldi Paşa'nın niyetini ve maksadını öğrenip gelmesi için onu Amasya'ya elçi olarak gönderdi. Elçilik görevini yerine getirip birkaç gün sonra geri gelen Ahi İsa, Amasya yöneticisi Hacı Şadgeldi Paşa'nın ağır bir hastalık geçirmiş olduğunu fakat şimdi iyileşmek üzere olduğunu, hastalıktan kurtulduktan sonra Tokat'a hareket edeceğini, onun aslında gözünün sivasta olduğunu söylemiştir. Ayrıca Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa'nın başında

²⁴² Göde, *Eratnalılar*, s. 130,134.

²⁴³ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 210-211.

²⁴⁴ Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 198.

gurur ve kibir yelleri estiğini, beynine cinler ve şeytanlar yerleşmiş olduğunu, durmadan gücü ve kuvvetiyle övündüğünü vurgulamıştır.²⁴⁵

Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa'nın asıl niyetinin iktidarı ele geçirmek olduğunu anlayan Kadı Burhaneddin Ahmed hemen sefer hazırlıklarına başlamıştır. Kırgınlıkları azatmak için öldürmüş olduğu Kılıçarslan'ın kardeşi Zünnun'un gönlünü almış ve onu Koyulhisar ve Erzincan Akşehiri'ne emir olarak tayin etmiştir. Bundan sonra Melik Ahmed'in kardeşini hapisten çıkarıp Şarki Karahisar'a göndermiş ve orada bulunan, kendine muhalefet olan Seyyidi Hüsam'ı salıverip Sivas'a göndermesini istemiştir. Seyyidi Hüsam bu durum neticesinde Kadı Burhaneddin'in itaatini kabul etmiştir. Bu arada Samağarlı Hızır Bey, Şam Türkmenlerine karşı naip Kadı Burhaneddin Ahmed'den yardım istemiş, oda bu isteği yerine getirmiştir.²⁴⁶

Bunlar olurken Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa Moğol ve Tokat askerleriyle ittifak edip Sivas üzerine doğru harekete geçti. Kadı Burhaneddin Ahmed bir taraftan Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa'ya elçiler gönderip barış yapmak istiyor fakat Şadgeldi Paşa'dan ret cevabı alıyordu. Amasya emiri Şadgeldi Paşa, II. Mehmed'in tekrardan tahta çıkarılmasını teklif ediyor ama Kadı Burhaneddin Ahmed buna yaklaşmıyordu. Kadı Burhaneddin Ahmed, Hacı Şadgeldi Paşa'nın ordusunda görev yapmakta olan Çaygazan Moğolları ve Türkmenler arasında çeşitli propagandalar yaptırıp; Şadgeldi Paşa'nın köle oğlu olduğunu, nesebinin belirsiz olduğu vb. gibi sözlerle onları vazgeçirmeye çalışıyordu.²⁴⁷

Kadı Burhaneddin'in yaptırmış olduğu propaganda kısa sürede etkisini göstermiş ve Çaygazan Moğolları Şadgeldi Paşa'nın komutasından ayrılarak evlerinin ve yurtlarının yolunu tutmuşlardı. Bunu gören Hacı Şadgeldi Paşa'nın kolu kanadı kırılmıştı ve ümitsiz bir şekilde Amasya'ya dönmeye mecbur olmuştu. Bu güzel olay Kadı Burhaneddin Ahmed'in halkın gözünde itibarının artmasına sebep olmuştur. Diğer yandan Tokat kalesinin yöneticisi, damadıyla birlikte gelerek Kadı

²⁴⁵ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 214-215.

²⁴⁶ Göde, *Eratnalılar*, s. 135.

²⁴⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 65.

Burhaneddin'e bağılıklarını ve itaatlerini bildirdiler.²⁴⁸ Kadı Burhaneddin Ahmed aynı zamanda Şeyh Necip ile Mukbil'in damadı olan Ali'yi Tokat'a göndermiş, Seyyidi Hüsamı da Danişmendiyye vilayetine tayin etmişti. Çok geçmeden Şeyh Necip, Seyyidi Hüsam ile anlaşarak Tokat kalesini Mukbil'in elinden almıştır.²⁴⁹ Bu olayı haber alan Hacı Şadgeldi Paşa Amasya'dan hareket edip Tokat'ı kuşattı. Şadgeldi Paşa'nın Tokat'ı kuşatması üzerine Kadı Burhaneddin Ahmed, Sivas'tan yola çıkarak Tokat'a doğru hareket etti. Hacı Şadgeldi Paşa Turhal'a geldiği esnada Kadı Burhaneddin de Artukabad'a inmişti. Bu esnada Hacı Şadgeldi Paşa tarafından tertip edilen bir askeri birlik, Kadı Burhaneddin'in bir fırkası üzerine ani bir gece baskını yapıp Kadı Burhaneddin'i telaşa düşürmüştü.²⁵⁰ Bu arada Zünnun, Erzincan emiri Mutahharten ile anlaşıp; onun kız kardeşiyle de evlenerek iki taraf arasında akrabalık kurmuştu. Zünnun Sivas civarında yağmalara başlamış ancak Kadı Burhaneddin tarafından hezimete uğratılmıştı. Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa, Erzincan emiri Mutahharten ile anlaşarak onun Erzincan'dan hareket edip Sivas devlet merkezini tehdit etmesini sağlamıştı. Bu durum üzerine kısa süre içinde Sivas'a, devlet merkezine dönen Kadı Burhaneddin Ahmed, Erzincan emiri Mutahharten ile arasındaki sorunu çözüp onunla anlaşarak ülkesine dönmesini sağlamıştır.²⁵¹

Kadı Burhaneddin Ahmed 1381 yılının sonbaharında, kendisini oldukça zor durumda bırakan ve yıpratın Hacı Şadgeldi ailesi ve tehlikesini tamamen ortadan kaldırmak için harekete geçti. Çevresinden etrafına çok sayıda savaşçılar topladı. Bu arada Moğol kabilelerinin başında bulunan Babukoğlu Ali, Kadı Burhaneddin'in emrinde olup ona destek olacağını bildirdi. Sefer hazırlığını haber alan Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa, Kadı Burhaneddin Ahmed'e elçi ve mektuplar göndererek barış tekliflerinde bulunsa da bir sonuç çıkmadı.²⁵² Hazırlıklarını tamamlayan naip Kadı Burhaneddin Ahmed ordusuyla Sivas'tan çıkıp Artukabad yoluyla Tokat'a doğru yürümüş ve yakın adamlarından birini Hacı Şadgeldi Paşa'ya göndererek gelmekte olduğunu bildirmiştir. Tokat'tan Danişmendiye köyüne inen ve burada karargahını kurmuş olan Kadı Burhaneddin, muharebe için bütün hazırlıkların tamamlanmasını

²⁴⁸ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 222-223.

²⁴⁹ Göde, *Eratnalılar*, s. 136.

²⁵⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 67.

²⁵¹ Göde, *Eratnalılar*, s. 138-139.

²⁵² Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 233-234.

emretmiştir.²⁵³ Kasım 1381 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed ve Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa arasında meydana gelen savaşta Kadı Burhaneddin Ahmed galip geldi. Hacı Şadgeldi Paşa savaş meydanında öldürüldü. Savaş sona erdiğinde Hacı Şadgeldi'nin başı gövdesinden ayrıldı. Kellesi ibret olsun diye önce Sivas'a oradan da Erzincan'a gönderildi. O tarihten itibaren başı dik olanlar boyun eğip, gaflet pamuğunu kulaklarından çıkardılar.²⁵⁴ Bu arada II. Mehmed'in akıbeti meçhuldür. Tahmine göre Kadı Burhaneddin'e karşı tertip edilen suikast girişimlerinde etkisi olduğu bahanesiyle Kadı Burhaneddin tarafından öldürülmüştür.²⁵⁵ Amasya emiri Hacı Şadgeldi Paşa'nın Kasım 1381 tarininde ortadan kaldırılmasından sonra Kadı Burhaneddin Ahmed sultanlığını ilan etti. Kendi adına para bastırıp hutbe okutarak kendi adıyla anılacak olan devletini kurmuş oldu.²⁵⁶ Hacı Şadgeldi Paşa'nın yarım kalan bedeni Amasya'ya getirildi. Yerine oğlu Ahmet Bey, Amasya emirliğine getirildi. Ahmet Bey'in faaliyetleri genel olarak Kadı Burhaneddin Ahmed'den intikam almak için olmuştur.²⁵⁷

Kadı Burhaneddin Ahmed kendisine karşı muhalefet edenlerden Eratna sülalesinden Feridun ile ümeradan Seyyidi Hüsam ve Tokat emiri Şeyh Necip'i ikna edip kendi tarafına çekmek istemesine rağmen bu insanları ikna edemedi ve bunun üzerine Tokat kalesini muhasara altına alarak onları kontrol altında tutmaya çalıştı.²⁵⁸ Bu arada muhalif ümera tarafından Kadı Burhaneddin'e karşı bir suikast girişiminde bulunuldu. Suikast girişiminde bulunanların içinde Seyyidi Hüsam va ölü Eratna sultanı Ali Bey'in kumandanlarından Ahi Nevruz ve Şadgeldi üzerine sefer sırasında Kadı Burhaneddin'e bağlılığını bildiren Moğol aşiretlerinin başı Babukoğlu Ali Paşa etkin rol oynamıştır.²⁵⁹ Suikastçılar kendilerinden olan Babukoğlu Ali Paşa'nın tertip ettiği bir av merasimi için Kadı Burhaneddin'ni Tokat dışında bir bağa davet etmişler, böylece kendilerine en büyük engel teşkil eden Kadı Burhaneddin'i ortadan kaldırmak istemişlerdir. Suikastçılar Kadı Burhaneddin Ahmed'in Kılıçarslan'a oynadığı oyunu ona tatbik edeceklerdi. Kadı Burhaneddin kendisine yapılan bu davetten huylanmış, Kılıçarslan'a yaptığı fenalık aklına gelmiştir. Fakat Kadı

²⁵³ Göde, *Eratnalılar*, s. 138.

²⁵⁴ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 233,237.

²⁵⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 159-160.

²⁵⁶ Varlık, "Anadolu Beylikleri", s. 47.

²⁵⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 74-75.

²⁵⁸ Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 199.

²⁵⁹ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344 – 1398)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s. 63.

Burhaneddin Ahmed durumu sezdirmeden davete icap etti.²⁶⁰ Sultan Kadı Burhaneddin av yerine gelip saflar kurulunca hiçbir av göremedi ve hiçbir canlılık hareketini fark edemedi. Biraz daha yol alınca kaleden oldukça uzaklaştığını anladı. O arada kaleden kulağına davul sesi geldi. Tecrübelerine dayanarak kalede bir karışıklık, ayaklanma olduğunu ve avın bir hile, tuzak olduğunu iyice anlayan Sultan Burhaneddin, derhal atını kale tarafına döndürüp hızla kaleye doğru koşturdu. Kalede ayaklananların ümitlerini boşa çıkardı. Tokat kalesini iyice kuşatma altına alıp sıkıştırmaya başladı. Suikast girişiminde Ali Paşa'nın rolünün olduğunu öğrenen Sultan Burhaneddin, Ali Paşa'ya bir şey yapmadı ve durumu bilmezlikten gelmiştir.²⁶¹ Çok geçmeden Sultan Kadı Burhaneddin, daha önemli bir suikaste daha maruz kalmıştır. Bu komplonun başında Mahmut Fic, Ahi Nevruz, Babukoğlu Ali Paşa, Seyyidi Hüsam, Feridun, Nebi ve Babukoğlu Ali Paşa'ya bağlı bazı Moğol aşireti beyleri bulunuyordu. Hazırlanan plan gereğince Sultan Kadı Burhaneddin Ahmed yine bir ava davet edilecek, bu suretle şehir ve ordu ile ilgisi kesildikten sonra mesele halledilecekti. Ancak Babukoğlu Ali Paşa'nın ikametine tahsis edilen evin sahibinin ihbarı ve Emir Pir Ali'nin de bunu doğrulaması üzerine suikast planı açığa çıkmıştır.²⁶² Sultana karşı yapılacak olan suikast planını ihbarda bulunan şahıs Kadı Burhaneddin'e anlatmış ve bu işte başarılı oldukları takdirde, Ali Paşa'ya ölmüş olan Eratna Sultanı Alaaddin Ali Bey'in hanımını nikahlayacaklarına ve oğlu II. Mehmed'i tekrar tahta çıkaracaklarını ve insanları bu şekilde kendilerine itaat ettireceklerini dile getirmiştir. Ayrıca onların bir araya gelip anlaşmalarının sebebi olarak Seyyidi Hüsam'ın daha önce Ali Bey'in (*nöker*) ve Feridun'un da onun akrabası olmasındandır. Ali Paşa'nın evini değiştirmesinden maksat da o evin iki kapısının olması, birinin Ahi Nevruz'un evine açılmasıdır. Böylece onlar geceleri bir araya gelip sizi öldürmek için planlar kurduklarını, ihbarda bulunan kişi dile getirmiştir.²⁶³ Sultan Kadı Burhaneddin topladığı ümera meclisinde bu olayı anlattı ve mecliste bu olaya karışanların idam kararı çıkmasına rağmen sultan bunu uygulamaya koymadı. Sultan bu kişilerin daha önceki hizmetlerinden dolayı onları affetti. Kısa süre sonra Babukoğlu Ali önderliğinde bulunan Moğolların Sivas'a yönelik akınlarda bulunmasından dolayı Kadı Burhaneddin Ahmed 1382 ilkbaharında Tokat muhasarasını kaldırıp devlet merkezi olan Sivas'a döndü. Bu

²⁶⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 77.

²⁶¹ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 242.

²⁶² Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, s. 63.

²⁶³ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 243.

sırada Seyyidi Hüsam, Amasya emiri Ahmet Bey ve Nebi birleşip Sultan Kadı Burhaneddin'e karşı Artukabad'da ordu kurduklarını öğrenen Burhaneddin onları kısa sürede bertaraf edip dağıttı. Bu karşılıklı çarpışma ve sürtüşmeler devam edip gitti.²⁶⁴

Sonuç olarak 1381 yılında kendi devletini kuran Kadı Burhaneddin Ahmed, 1398 yılına kadar süren on sekiz yıllık hükümdarlığı boyunca Amasya emiri Ahmet Bey, Erzincan hakimi Mutahharten ve Sabık, Tokat emiri Şeyh Necip, Canik Beyleri Taceddin Bey ve oğulları Ömer oğlu Cüneyt ve Eratna'nın biraderzadesi Feridun, Doğu Karahisar Emiri Melik Ahmed, Seyyidi Hüsam, Nebi ve civardaki Moğol aşiretleriyle uğraşmıştır. Bunlardan başka Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı Devleti ve Memlûklüler ile mücadele etmiştir.²⁶⁵ Kadı Burhaneddin dönemini anlatan çağdaş kaynak olan Bezm-u Rezm'e göre 1381 yılında Eratna Sultanı olan II. Mehmed'i bertaraf edip Eratna Devletine Son veren Kadı Burhaneddin'in II. Mehmed'i 1390 yılına kadar, tutuklu olarak yaşamasına izin verdiğini kaydetmektedir. Bu bilgidен hareketle eğer Kadı Burhaneddin onu başa geçer geçmez öldürmüş olsaydı belki de çevresindeki Eratna Devletine bağlı olan şehirler ve bu şehirlerin yöneticileri ona bağlanmamak için bu kadar karşı çıkmayacaklardı. Çünkü her öne sürdükleri şart ve mücadele; Kadı Burhaneddin'i bertaraf edip II. Mehmed'i tekrar tahta geçirmeye yönelik olmuştur. Mehmed Bey'in zaman zaman çevresinde onu destekleyen beylerle iş birliği yapıp, Kadı Burhaneddin'i ortadan kaldırmaya yönelik teşebbüslerde bulunması nedeniyle sonunda Burhaneddin tarafından affedilmeyerek 1390 yılında hayatına son verilmiştir. Kadı Burhaneddin'in Amasya emirlerinden birisi olan Hacı Şadgeldi Paşa'yı öldürmesi üzerine yerine oğlu Ahmet Bey geçmişti. Ahmet Bey'in faaliyetleri yukarıdaki sayfalarda değindiğimiz gibi babasının intikamını almak ve babasının sahip olduğu yerleri elinde tutmak ve bu uğurda mücadele ederek geçmiştir. Bundan sonraki Sultan Kadı Burhaneddin ve Amasya emiri olan Ahmet Bey arasındaki gelişmeleri ve meydana gelen olayları ve Kadı Burhaneddin Devletinin sona ermesini bir sonraki başlık altında değerlendirerek ortaya koymaya çalışacağız.²⁶⁶

²⁶⁴ Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, s. 64-65,

²⁶⁵ Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 201.

²⁶⁶ Göde, *Eratnalılar*, s. 139-140.

3.4. Amasya'nın Osmanlı Hakimiyetine Geçişi

Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna Devleti'nden iktidarı üzerine devraldığına, Osmanlı Devleti tahtında Sultan I. Murat Han bulunmakta idi. Başlangıçta iki Türk devleti arasında herhangi bir anlaşmazlık yoktu. Ancak zamanla gelişen olaylar neticesinde iki devlet birbirine rakip hale gelmiştir.²⁶⁷ 1385'li yıllarda Amasya emiri Ahmet Bey, Kadı Burhaneddin ile mücadelesini sürdürmekle birlikte ancak pek bir başarı sağlayamamıştır. Bu yıllarda Candaroğlu Kötürüm Bayezid ile ittifak etmiş, o da Kastamonu emiri Ahmet Bey'in kayınbiraderi olan İsfendiyar Bey'i göndermiş ancak Burhaneddin'e karşı başarısız olmuşlardır. Diğer taraftan İsfendiyar Bey Amasya'ya yerleşip Amasya'nın kendisine bağlanmasını Ahmet Bey'den talep etmesi Ahmet Bey'i oldukça zor durumda bırakmıştır. Diğer taraftan Sultan Kadı Burhaneddin'in desteklediği Amasya bölgesinde oturan Çunkaroğulları Amasya çevresinde akınlar yapıp Ahmet Bey'i zor durumda bırakıyordu. Bu gelişmeler üzerine bir durum değerlendirmesi yapan Amasya yöneticisi Ahmet Bey, şehrin ileri gelenlerinin fikrini alarak en doğru yolun Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girilmesi gerektiği kanaatine vardı. Amasya'dan Osmanlı sarayına bir heyet gönderip Sultan I. Murat ve veziri Hayrettin Halil Paşa ile görüşüp durumu bildirerek olumlu cevap almışlardır.²⁶⁸ Bunun üzerine Osmanlı Devleti padişahı I. Murat, Kötürüm Bayezid'e isyan eden oğlu II. Süleyman Paşa'yı himaye ile Kastamonu'yu zaptetti. Bu gelişme üzerine Kötürüm Bayezid'de Sinop'a çekilmek zorunda kaldı.²⁶⁹ Sinop'a çekilen Kötürüm Bayezid Amasya'da bulunan İsfendiyar Bey'i çağırdı, o da Kastamonu'ya gidip kardeşi Süleyman Paşa ile mücadele edip onu mağlup etti. Meydana gelen bu gelişme sayesinde Amasya şehri İsfendiyar Bey'den kurtulmuş oldu. İsfendiyar Bey'in Amasya'dan gitmesi üzerine rahatlayan Ahmet Bey, Amasya'yı tehdit eden Çunkarlarla savaşip onları dağıttı ve itaatlerini sağladı. Amasya emareti bu yıllarda Amasya, Tokat, Çorum ve Samsun vilayetlerinden ibaretti. Kadı Burhaneddin Tokat kalesini sonunda Şeyh Necip'ten aldı. Şeyh Necip bu olay üzerine Amasya yöneticisi Ahmet Bey'e müracaat etti. Kadı Burhaneddin bu gelişme üzerine kış boyunca Amasya'yı muhasara ettiyse de yine bir sonuç

²⁶⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. 1, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1970, s. 107.

²⁶⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 78,80.

²⁶⁹ Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, s. 79.

alamadı.²⁷⁰ 1386 yılında Amasya emiri Ahmed Bey'in desteğini alan Taceddin Bey, Kadı Burhaneddin ile savaşmış ancak savaşı kaybetmiş ama Burhaneddin onu affederek ülkesine dönmesine izin vermiştir. Bu gelişme sonrasında Taceddin Bey Kadı Burhaneddinle mücadelesinden vazgeçip onun otoritesini tanımıştır.²⁷¹ Sonuç olarak Amasya'nın Osmanlı Devletine katılması kendi iradesi ile olmuş ve halk Osmanlı Sultanı I. Murat Han'a bağlılığını bildirmiştir. O da Amasya merkezli "*Rum Eyaleti*" ni kurmuştur. Amasya emiri Ahmet Bey de Osmanlı Devleti Sultanı I. Murat Han tarafından Amasya Beylerbeyliğine getirilmiştir.²⁷²

Osmanlı Devleti padişahı Sultan I. Murat Han 1389 yılında Kosova savaşında Sırp'lara karşı büyük bir galibiyet almış ancak savaş sonrasında şehit edilmişti. Yerine oğlu Yıldırım Bayezid geçti. Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamak amacıyla harekete geçen Sultan Bayezid Han Aydın, Saruhan, Menteşe ve Germiyenoğulları Beyliklerini ortadan kaldırarak doğuya doğru yöneldi.²⁷³ Bu yıllarda Sivas, Mısır Memlûklü Devleti tarafından muhasara edilmiş, bu durumdan faydalanan Amasya emiri Ahmet Bey, Kadı Burhaneddin'e ait bazı kaleleri ele geçirmişti. Sivas muhasarası kalktıktan sonra Kadı Burhaneddin bu ele geçirilen kalelerin iadesini istemiş ancak Ahmet Bey'den ret cevabı alınca harp ederek kaleleri aldı ve bu durum neticesinde Ahmet Bey mecburen Amasya'ya çekilmek zorunda kaldı.²⁷⁴ Doğuya doğru harekete geçen Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid, daha önce Osmanlı himayesinde olan, sonrasında Kadı Burhaneddin ve Karamanoğullarıyla anlaşmış Osmanlı Devleti'ne yüz çeviren Candaroğlu Süleyman Paşa'nın merkezi olan Kastamonu üzerine hareket etti ve ikinci kuşatma sırasında Süleyman Paşa maktül düştü. Kastamonu böylece 1391 yılında Osmanlı hakimiyetine geçti.²⁷⁵ Bu arada Karamanoğlu Osmanlı Devleti'ne karşı koyamayacağını anladığı için mecburen sulh yapmak zorunda kalmıştır.²⁷⁶

²⁷⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 81,84.

²⁷¹ Esteabadi, *Bezm u Rezm*, s. 297,313.

²⁷² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s.75, 91.

²⁷³ Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, haz. Mehmet Altay Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 149-150.

²⁷⁴ Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 209.

²⁷⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. 1, s. 207-208; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 163.

²⁷⁶ Şikari, *Karaman Oğulları Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1946, s. 180.

Süleyman Paşa'nın Yıldırım Bayezid tarafından öldürülmesinden sonra Canik'teki küçük beylikler, Sinop'taki Süleyman Paşa'nın kardeşi İsfendiyar Bey, Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine katıldı.²⁷⁷ Amasya emiri Ahmet Bey, Niksar emiri Taceddinoğlu Kılıçarslan, Taşanoğlu gibi birtakım beyler Yıldırım Bayezid'e dehalet ediyor; bundan başka Hacı Çelebi Maden kalesini, Abdullah Çelebi de Osmancık kalesini Yıldırım Bayezid Han'a teslim etmeleri ile Osmanlı Devleti ile Kadı Burhaneddin arasındaki ilişkiler gerginleşti. Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in barış teklifini kabul etmeyen Kadı Burhaneddin Ahmed savaş hazırlıklarına başladı.

Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin üzerine oğlu Ertuğrul komutasında bir ordu gönderdi. 1391 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed ile Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Ertuğrul kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri, Çorum yakınlarında bulunan Kırkdilim mevkiinde karşı karşıya geldi. İki taraf arasında yapılan savaş sonucunda Osmanlı kuvvetleri bozguna uğrattıldı, Kadı Burhaneddin Ahmed galip geldi. Ayrıca meydana gelen bu savaş sırasında Yıldırım Bayezid'in oğlu Ertuğrul Gazi de hayatını kaybetti.²⁷⁸ Kırkdilim mevkisinde yapılan savaşı kazanan Kadı Burhaneddin, Amasya emiri olan Ahmet Bey üzerine bir askeri kuvvet gönderdi ve Ahmet Bey'in Amasya'ya kaçması üzerine birçok ganimet elde edip ordusuna paylaştırdı. Kadı Burhaneddin'in kazanmış olduğu bu zafer onun şöhretini bir kat daha artırmış oldu. Osmanlıya karşı kazandığı savaşta Moğol ve Tatar emirlerinin büyük yardımını gören Kadı Burhaneddin Ahmed, onların istek ve arzularını kabul edip Sivrihisar, Kalecik, İskilip ve Ankara bölgelerini yağmalamalarına izin verdi. Bu yağma ve tahrip hareketlerinden sonra merkez Sivas'a dönen Kadı Burhaneddin, çok geçmeden iki oğlunu kaybetmenin üzüntüsünü yaşadı. Bu arada Sinop emiri olan İsfendiyar Bey'in, Kadı Burhaneddine tabiyetini bildirmek için göndermiş olduğu elçilerin, yolda Amasya emiri Ahmet Bey tarafından esir edilmeleri Kadı Burhaneddin'i çok kızdırdı. Gerekli hazırlıkları tamamlayan Kadı Burhaneddin Ahmed Amasya'ya yöneldi. Amasya'yı kuşatan Sultan Burhaneddin kısa sürede şehri ele geçirmiştir. Amasya yöneticisi emir Ahmet Bey Amasya kalesine çekilmek zorunda kalmış ve hakimiyetini kabul etmiş olduğu Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid Han'dan yardım istemiştir. Emir Ahmet Bey'i iç kalede kuşatan Kadı

²⁷⁷ Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, s. 154; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevârih*, C. 1, s. 208.

²⁷⁸ Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, s. 153; Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 210-211.

Burhaneddin, onun kabilesini, aşiretini esir alıp, mallarına, paralarına, mücevherlerine, adamlarına ve zahirelerine sahip oldu. Zaten Amasya emiri Ahmet Bey daha önce şehri Osmanlı Devleti'ne teslim etmiş olduğundan şehirde Sancakbeyi olarak görev yapmaktaydı. 1392 yılında Yıldırım Bayezid, Amasya'nın yardımına büyük bir kuvvet gönderdi. Sultan Kadı Burhaneddin Ahmed, Osmanlı kuvvetlerini karşılamak için Merzifon'a gitti. Fakat Osmanlı ile savaşı göze alamayan Kadı Burhaneddin Merzifon'dan Turhal'a sonra Tokat ve Sivasa geri çekildi. Osmanlıya karşı mücadele etmek için hazırlıklara başladı.²⁷⁹ Bu olay neticesinde Amasya ve etrafındaki havali Osmanlıların eline geçti. Amasya böylece elden çıkmıştı ama burası hiçbir zaman Kadı Burhaneddini tanımamıştı.²⁸⁰ Bu arada 1394 tarihinde doğuda Timur tehlikesinin baş göstermesi üzerine Kadı Burhaneddin Ahmed, Osmanlı Devleti ve Memlük sultanlığı ile irtibata geçerek ittifak kurmaya çalışmıştır. Timur'un sefer için Gürcistan'a gitmesi üzerine rahatlayan Kadı Burhaneddin Ahmed, Karamanoğulları Beyliği ve Erzincan emiri ile mücadele etmiştir.²⁸¹

Osmanlı Devleti Sultanı Yıldırım Bayezid Han'ın Niğbolu seferi sırasında Karamanoğlu Alaaddin Bey bu durumdan faydalanıp, Ankara'da bulunan Anadolu Beylerbeyi'si Timurtaş Paşa'yı esir etti. Kısa süre sonra Yıldırım Bayezid Han'ın Niğbolu'da zafer kazandığını duyunca Timurtaş Paşa'yı serbest bırakıp Yıldırım Bayezid ile aralarını bulmasını istemiştir. Yıldırım Bayezid antlaşmaya yanaşmadı ve 1397 tarihinde Karamanoğlu Alaaddin Bey üzerine yürüyüp onu esir edip öldürmüştür.²⁸² Karamanoğlu ülkesinin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi Kadı Burhaneddin'i endişelendirmiştir. Kadı Burhaneddin Ahmed yardım isteğinde bulunmak için Mısır Memlük Sultanlığına müracat etmek zorunda kalmıştır.²⁸³ Karamanoğlu Beyliği'ni dize getirdikten sonra Yıldırım Bayezid, 1398 İlbaharında Canik Bey'i olan Kubadoğlu Cüneyd'in üzerine bir sefer düzenleyip, Kubadoğlu Cüneyd'in merkezi olan Samsun alınmıştır. Civar beylikler de Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirdiler ve Osmanlı sınırı Trabzon Rum İmparatorluğu sınırıyla

²⁷⁹ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 380,387.

²⁸⁰ Neşri, *Neşri Tarihi*, C.1, s. 153.

²⁸¹ Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 215,217; Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, s. 87-88.

²⁸² Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. 1, s.201,203.

²⁸³ Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, s. 153.

birleşmiş oldu.²⁸⁴ Böylece Canik bölgesi Osmanlı hakimiyeti altına girmiş oldu. Sonrasında Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Han, Sultan Kadı Burhaneddin'in ülkesine doğru harekete geçti.²⁸⁵

1396 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed, Karamanoğulları ile meşgul iken bundan faydalanan Kayseri valisi ve Kadı Burhaneddin Ahmed'in kızkardeşinin oğlu olan Şeyh Müeyyed isyan ederek Karamanoğullarına tabi olup onlar adına hutbe okutmuştu. Bu gelişme üzerine Kadı Burhaneddin yanında Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey ile Kayseri'yi kuşatmıştır.²⁸⁶ Kendisine Kara Yülük Osman Bey vasıtasıyla haber göndererek, teslim olduğu takdirde hayatına dokunulmayacağına dair söz verdiği halde, Şeyh Müeyyed teslim olduğu zaman Kadı Burhaneddin verdiği bu sözde durmayarak, kızkardeşinin oğlu olan Kayseri valisi Şeyh Müeyyed'i idam ettirmiştir. Bu olay üzerine Kadı Burhaneddin ve Akkoyunlu Kara Yülük Osman'ın arası açılmıştır. Kara Yülük Osman Bey kendi kuvvetlerini yanına alarak Kadı Burhaneddin'in yanından ayrıldı.²⁸⁷ Kadı Burhaneddin onu takip ederek cezalandırmak istemiş, Kara Yülük Osman onun korkusundan sarp yerlere çekilmişti. Ancak Sivas civarı bir yaylakta iki taraf karşılaşmış ve Kadı Burhaneddin onu bastırarak geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Fakat gece karanlığından faydalanan Kara Yülük Osman Bey geri dönüp ani bir baskın düzenleyerek Kadı Burhaneddini yakalayıp esir etmiştir. Rivayete göre Kara Yülük Osman Bey, Kadı Burhaneddini serbest bırakacaktı ama Tokat emiri olan Şeyh Necip'in teşvik ve tazyikiyle onu öldürmüştür (*Temmuz 1398*).²⁸⁸ Kadı Burhaneddin Ahmed'in öldürülmesinden sonra kendisine bağlı olanların çoğunluğunun kararıyla, Osmanlı tarihlerinde adı Zeynelabidin olarak geçen,²⁸⁹ Kadı Burhaneddin'in oğlu olan Alaaddin Ali Bey, hükümdar ilan edilmiştir. Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, Kadı Burhaneddin'in kesik başını yanına alarak Sivas'ı kuşatmış ancak Sivas halkı ona karşı mücadele ederek şehri teslim etmemişlerdir.²⁹⁰ Ancak Kara Yülük Osman Bey'in baskısına

²⁸⁴ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. 1, s. 208; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 1961, s. 298-299.

²⁸⁵ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 47.

²⁸⁶ Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 218-219.

²⁸⁷ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 116-117; Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", s. 219,221.

²⁸⁸ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. 1, s. 205-206; Bala, "Kadı Burhaneddin", s. 47.

²⁸⁹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacüt Tevarih*, C. 1, s. 207.

²⁹⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s. 117.

daha fazla dayanamayan Sivas halkı, Osmanlı Devleti Sultanı Yıldırım Bayezid Han'a haber gönderip, yardım istemiştir. Bu istek üzerine Yıldırım Bayezid Han kuvvetleriyle buraya gelerek Kara Yülük Osman Bey'i bozguna uğratmış Sivas, Tokat, Kayseri Osmanlı ülkesine katılmıştır.²⁹¹ Yıldırım Bayezid Han, Sivas'ı oğlu Süleyman Çelebi'nin yönetimine bıraktı. Buradan Erzincan emiri olan Taharten'ni iteati altına alıp bağlılığını sağladı. Bir yıl sonra Malatya'yı zaptetti sonra Bursa'ya döndü.²⁹²

Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'un tehditlerine karşı hiçbir zaman aldırış etmemiş ancak Timur'un taraftarları ile uğraşırken 1398 yazında Akkoyunlu Bey'i Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmüştür.²⁹³ Bu olay aynı zamanda bölgede sağlanmış olan işbirliğinin de sonu olmuş ve Timur'u son derece sevindirmişti. Kadı Burhaneddin Ahmed'in ölümü ile doğuya yayılma imkanı bulan Yıldırım Bayezid, Memlük topraklarının bir kısmını da hakimiyeti altına almıştır. Böylece Anadolu coğrafyasında siyasi birliği sağlamada büyük adımlar atılmış fakat bunun yanında Yıldırım Bayezid, Timur'a karşı savunmada ise tek başına kalmıştır. Çünkü toprakları ellerinden alınmış olan Anadolu beyleri Timur'a müracat edip Yıldırım Bayezid'i şikayet edip yardım isteyecekler ve Timur da onları toprak vadiyle kendi tarafına çekmeyi başaracaktır.²⁹⁴ Bununla birlikte İlhanlı imparatorluğu zamanında Anadolu coğrafyasına gelip yerleşmiş olan ve "Kara Tatarlar" diye adlandırılan Moğol topluluklarını, Osmanlı Devleti Sultanı Yıldırım Bayezid Han Sivas'ı Kadı Burhaneddin'den aldığı zaman bu Moğol topluluklarını kendi ülkesine kabul etmiştir. Yıldırım Bayezid bu topluluklara yerleşebilecekleri alanlar tahsis etmiş ve çoğunlukla Kayseri, Sivas, Amasya, Malatya, Erzincan yörelerine yerleştirilmişlerdir. Ancak bu Kara Tatarlar diye adlandırılan Moğol toplulukları 1402 Ankara savaşı sırasında Timur'un tarafına geçerek Osmanlı Devleti'ne ihanet etmişler, ayrıca Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid Han'ın esir edilmesinde etkin rol oynamışlardır.²⁹⁵ Timur Ankara savaşından sonra esir düşen Osmanlı Sultanı

²⁹¹ Solak- Zade Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak- Zade Tarihi*, C. 1, haz. Vahid Çabuk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 78.

²⁹² Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.78.

²⁹³ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s. 117; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 2000, s. 24.

²⁹⁴ Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 79,81; İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, TTK, Ankara 1994, s. 21.

²⁹⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacüt Tevarih*, C. 1, s. 333-334.

Yıldırım Bayezid'in ricası üzerine bu Moğol topluluklarının hepsini toparlayarak beraberinde Orta Asya'ya götürmüştür.²⁹⁶

Osmanlı Devleti Sultanı Yıldırım Bayezid Han gerçektende 1402 tarihinde Timur ile yapmış olduğu Ankara savaşında ağır bir yenilgi almış aynı zamanda esir düşerek kısa bir süre sonra da hayatını kaybetmiştir.²⁹⁷ Timur, Yıldırım Bayezid'in almış olduğu toprakları daha önce sözvermiş olduğu şekilde Anadolu beylerine iade etmiştir.²⁹⁸ Karamanoğulları, Germiyanogulları, Menteşeoğulları, İsfendiyaroğulları ve Hamitoğulları gibi Anadolu beylerinin²⁹⁹ topraklarına kavuşmasıyla Yıldırım Bayezid'in büyük oranda tamamlamış olduğu Anadolu'daki siyasi birlik tekrardan bozulmuştur.³⁰⁰ 1402 Ankara savaşından sonra Osmanlı Devleti fetret dönemine girmiş; Yıldırım Bayezid'in oğullarından Süleyman Çelebi Edirne, İsa Çelebi Balıkesir, Mehmet Çelebi de Amasya'da hüküm sürüyor ama hepside Timur'un egemenliğini kabul etmiş durumdaydılar. Daha sonra Amasya'da hüküm sürmekte olan Mehmet Çelebi, Timur'un Anadolu coğrafyasını terk etmesi üzerine Amasya'da devleti toparlayıp diğer kardeşlerini de bertaraf ederek Osmanlı tahtına geçip devleti dağılmaktan kurtarmıştır. Bu başarısından dolayı Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak da anılmaktadır.³⁰¹ Ankara savaşı sonrası Timur tarafından Kara Devletşah Amasya'ya emir olarak atanmış ancak bu dönemde Amasya yöneticisi olan Yakut Paşa ve şehrin ileri gelenleri onun emirliğini tanımamış ve şehre girmesine izin vermemişlerdir.³⁰² Bu gelişme üzerine Kara Devletşah, Amasya'nın Kağala (*Yolpınar*) köyünde konaklamış ve şehir dışındaki yerlerde hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Ancak kısa süre sonra Amasya'ya gelen Çelebi Mehmed tarafından savaş meydanında öldürülmüştür.³⁰³

Toparlayacak olursak; Kadı Burhaneddin Ahmed döneminde Amasya'da bağımsızlığını ilan etmiş olan Hacı Şadgeldi Paşa'nın Kadı Burhaneddin tarafından

²⁹⁶ Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, s. 171; Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 85.

²⁹⁷ Gelibolulu Mustafa Ali, *Künhü'l Ahbar*, s. 166,170

²⁹⁸ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, Nisan 1972, s. 64.

²⁹⁹ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 2, s. 238-239.

³⁰⁰ Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 85-86.

³⁰¹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacüt Tevarih*, C. 2, s. 3,78; Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s.86,95; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 65,71.

³⁰² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 102-103.

³⁰³ Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, s. 178,180; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacüt Tevarih*, C. 1, s. 303-304.

öldürülmesinden sonra yerine oğlu Ahmet Bey, Amasya emiri olmuştur.³⁰⁴ Amasya emiri Ahmet Bey, çevresindeki beylerle ittifak kurup, Kadı Burhaneddin'e karşı mücadele edip Amasya'yı her daim elinde tutmayı başarmıştır. Kadı Burhaneddin'in aşırı baskısına maruz kalan Amasya emiri Ahmet Bey, şehrin ileri gelenleriyle bir durum değerlendirmesi yaparak tek çıkar yolunun Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girilmesinde görüş birliği içinde karar vermişlerdir. Ahmet Bey, Osmanlı Devleti Sultanı I. Murat Han zamanında Amasya'yı Osmanlılara kendi isteğiyle bağlamış ve I. Murat oğlu Yıldırım Bayezid'i 1386'lı yıllarda Amasya'ya yardım için göndermiştir. Şehzade Yıldırım Bayezid Han bir müddet Amasya'da yönetici olarak görev yapıp sonrasında Bursa'ya dönmüştür. Yıldırım Bayezid Bursa'ya dönerken Amasya emiri olan Ahmet Bey'i buraya Beylerbeyi olarak görevlendirmiştir. 1392 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed Amasya'yı tekrardan kuşatmış, Ahmet Bey Osmanlı tahtına sultan olmuş olan Yıldırım Bayezid'den yardım istemiş ve gönderilen yardım kuvvetleri sayesinde Kadı Burhaneddin Ahmed Amasya'dan uzaklaştırılmıştır. Ahmet Bey bundan sonra Amasya'yı, Kadı Burhaneddin'e karşı Osmanlı Devleti'nin yardımıyla savunmaya ve onunla mücadele etmeye devam etmiştir.

1395'li yıllarda Tokat'ı kuşatan Kadı Burhaneddin'le mücadele etmek için Ahmet Bey, Amasya'dan yola çıkıp Tokat'a oradan da Artukabad'a gittiği sırada hastalandı ve sonrasında hayatını kaybetti. Ahmet Bey'in ölümünden sonra yerine kardeşi Mustafa Bey geçti. Yıldırım Bayezid, Niğbolu seferi sırasında Anadolu'ya genel vali olarak Timurtaş Paşa'yı göndermişti. Timurtaş Paşa, Amasya emiri olan Mustafa Bey ile Tokat'ı kuşatmış olan Kadı Burhaneddin üzerine askeri hareket düzenleyerek Kadı Burhaneddin'i Tokat'tan uzaklaştırmıştır. Sonra Timurtaş Paşa kendi merkezi olan Ankara'ya dönmüştür. Kadı Burhaneddin Ahmed'in 1398 yazında Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesinden sonra, yaklaşan Timur tehlikesi nedeniyle Amasya emiri olan Mustafa Bey ailesiyle birlikte Edirne'ye gönderildi. Çünkü Timur siyaset olarak Anadolu'daki beyleri kendi tarafına çekip onlara toprak vaat ettiği için Osmanlı Devleti de bu duruma karşı önlem alıyordu.³⁰⁵ Bu arada Ankara savaşı öncesinde Timur'un Anadolu'yu işgal

³⁰⁴ Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s. 65.

³⁰⁵ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 210,387; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 3, s. 83,99; Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 67,69.

girişimi sırasında Amasya da Timur'un askerleri tarafından kuşatılmış ve kuşatma yedi ay boyunca devam etmiş, bir netice alınamayınca da kuşatma kaldırılmıştır.³⁰⁶ Baş gösteren Timur tehlikesi sebebiyle Amasya, Sivas ile birlikte bölgede “*Şehzade Sancağı*” olarak düzenlenmiştir. Amasya, Osmanlı Devleti'nin şehzadelerinden olan Çelebi Mehmet'in yönetimine verilmiştir. Osmanlı döneminde toplamda on iki şehzade Amasya'da valilik yapmış olup, bunlardan Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid ve III. Murat Osmanlı İmparatorluğuna padişah olmuşlardır.³⁰⁷

³⁰⁶ Hammer J. V., *Osmanlı Tarihi*, C. 1, çev. Mehmet Ata, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 80.

³⁰⁷ Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1, s. 168; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 65,68; Gürbüz, “Osmanlı Klasik Döneminde Amasya”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 165.

SONUÇ

Anadolu geçmişten günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu coğrafyada kurulan medeniyetlerin her biri ömrünü tamamlayıp tarih sahnesinden çekilirken, kendilerinden öncekilerden aldıkları mirası koruyup geliştirerek yeni uygarlığın sahiplerine bu birikimi devretmişlerdir. Eski çağlardan beri birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış tarihi şehirlerin en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz Amasya'dır.

Arkeolojik çalışmalar ışığında bulunan belge ve bulgular sayesinde Amasya'nın geçmişinin Neolitik (*yeni taş*) ve Kalkolitik (*Bakır*) dönemlere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Amasya şehrinin kurucusu ve ismi hakkında geçmişte birçok görüş ortaya atılmış olmasına rağmen günümüzde bunların herhangi bir ilmi geçerliliği kalmamıştır. Şehrin bilinen ilk ismi Amaseia'dır ve bu isim günümüze kadar fazla bir değişikliğe uğramadan kullanılmıştır. Amasya'nın tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemektedir ancak stratejik konumu sebebiyle her dönemde önemini korumuş olan bir şehir olduğu açıktır. Tarihi İpek yolu güzergahında olması, Karadeniz Bölgesi'nin, Orta Karadeniz Bölümü'nün İç Anadolu'ya ve Mezopotamya'ya açılan geçiş noktası üzerinde olması ve bağlantının asırlarca buradan yapılmış olması şehrin bu önemini ortaya çıkarmıştır.

Amasya'nın stratejik öneminden dolayı Anadolu'da uzun süre faaliyet göstermek isteyen devletler bu şehri ele geçirmek istemiştir. Amasya'yı elde etmek suretiyle Karadeniz limanlarına açılan yol denetim altında tutulabilir. Bundan dolayı Amasya özellikle Karadeniz sahilinde etkin olmak isteyen pek çok devletin hakimiyeti altına girmiştir. Hititler, Firigler, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler, Pontus Krallığı, Roma ve Bizans hakimiyeti altında yaşadktan sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin idaresine girmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak Anadolu'yu

Türk yurdu yapma uğrunda gaza ve cihat yapan, Danişmendli Beyliği'nin kurucusu olan Melik Danişmend Ahmed Gazi ve onun komutanlarından birisi olan ve “*Amasya Fatihi*” diye anılan İltekin Gazi 1075'te Amasya'yı fethetmiştir. Danişmendliler tarafından fethedilen Amasya bu tarihten günümüze kadar Türkler'in elinde kalmıştır.

Amasya 1143 yılında Sultan I. Mesut tarafından Türkiye Selçuklu Devleti hakimiyetine dahil edilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1308 yıllarında tarih sahnesinden çekilmesinden sonra bir süre Moğollar tarafından gönderilen valiler tarafından yönetilmiştir. 1341 yılında Eratnalılar Devleti'nin kurucusu Alaaddin Eretna tarafından hakimiyet altına alınmış olup, 1386 yılında Osmanlı Devleti sultanlarından I. Murat zamanında onun hakimiyetine girmiştir. Amasya Danişmendliler, Selçuklular ve Beylikler döneminde de stratejik önemini koruyup önemli siyaset ve kültür merkezi olma özelliğini korumuştur. Amasya günümüzde Roma, Pontus, Beylikler, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemlerine ait birçok tarihi kalıntıyı barındırması ve bu mirası yaşatması bakımından adeta açık hava müzesi gibidir.

KAYNAKÇA

- Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin (Yaşar), *Amasya Tarihi*, C. 1, haz. Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986.
- _____, *Amasya Tarihi*, C. 2-3, çev. Mesut Aydın ve Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007.
- Agacanov, Sergey Grigoreviç, *Selçuklular*, çev. Ekber N. Necef ve Ahmet R. Annaberdiyev, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Ahmed Bin Mahmut, *Selçukname*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 2000.
- _____, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, TTK, Ankara 1994.
- Anna Komnena, *Alexiad (Malazgirt Sonrası)*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996.
- Aslanapa, Oktay, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Kültür Sanatı”, *Türkler*, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 705-723.
- Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Aylar, Faruk, “Amasya’nın Genel Coğrafya Özellikleri”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 19-70.
- Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Bala, Mirza, “Kadı Burhaneddin”, *İA*, C. 6, MEB Basımevi, İstanbul 1977, s. 46-48.
- Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211)*, TTK, Ankara 1997.
- Bosworth, A. B., *Büyük İskender’in Yaşamı ve Fetihleri*, çev. Hamit Çalışkan, Dost Kitapevi, Ankara 2005.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, çev. Yıldız Moran, e Yayınları, İstanbul 1979.
- Cantay, Gönül, “Amasya Darüşşifası”, *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 5-6.
- Çıtır, Ahmet ve İmre, Nurettin, *Amasya*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Amasya 1991.

Çoban, Asım, “Sosyo - Ekonomik Verilere Göre Karadeniz Coğrafi Bölgesinde ve Türkiye’de Amasya”, *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 2. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 965-987.

Danışmend-Name, haz. Necati Demir, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

D., Ayşe ve Kuşçu, Erdem, “İlhanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması”, *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 364-375.

Danışmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

Demir, Mustafa, “İlhanlı Devleti’nin Yıkılış Sürecindeki Siyasi Gelişmeler”, *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 376-385.

Demir, Necati, *Danışmend Gazi Destanı*, Hece Yayınları, Ankara 2006.

Demirkent, Işın, “Herakleios”, *DİA*, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 210-215.

_____, “Kılıçarslan I”, *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 396-399.

_____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996.

Doğanbaş, Muzaffer, “Amasya Tarihine Giriş”, *Amasya Kültür Envanteri*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 19-28.

_____, “İlk Dönemlerden Türk Fethine Kadar Amasya”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 149-156.

_____, *Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya*, İnkansa Ofset, Ankara 2003.

Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, Dharma Yayınları, İstanbul 2007.

El Hüseyini, *Ahbarüddevleti Selçukiye*, terc. Necati Lügal, TTK, Ankara 1943.

Elmacı, Süleyman, “Çeşitli İklim Sınıflandırmalarına Göre Amasya’nın İklimi”, *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 2. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 939-964.

Emecen, Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

Ercan, Kemal, “Amasya Tarihi”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 1973, s. 17-32.

- Erdem, İlhan, “Doğu Anadolu Türk Devletleri”, *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 383-424.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. 1, sad. Tevfik Temelkiran ve Necati Aktaş ve Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1966.
- Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Künhü'l Ahbar*, haz. Ahmet Uğur, Murat Çuhadar, Ahmet Gül, vd., Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.
- Goloğlu, Mahmut, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1973.
- Göde, Kemal, “Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış”, *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 797-808.
- _____, *Eratnalılar*, TTK, Ankara 1994.
- _____, “Eretnaoğulları”, *DİA*, C. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 295-296.
- Gregory Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. 1-2, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1945-1950.
- Gürbüz, Adnan, “Osmanlı Klasik Döneminde Amasya”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 165-182.
- Hammer Joseph Von, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, çev. Mehmet Ata, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
- Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, C. 1-2, sad. Zuhuri Danışman, Son Havadis Yayınları, İstanbul 1971.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. 1-2, sad. İsmet Parmaksızoğlu, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1970-1979.
- Ioannes Kinnamos, *Historia*, haz. Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001.
- Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye I-II*, çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Kafalı, Mustafa, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Genel Türk Tarihi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 13-40.

Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, Başbakanlık Kültür Yayınları, İstanbul 1972.

_____, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsameretü'l-Ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000.

Kılıç, Orhan, "Osmanlı Dönemi İdari Uygulamalar Bağlamında Şehzadelerden Mutasarrıf Paşalara Amasya Sancağı'nın Yönetimi", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 41-64.

Koca, Salim, "Anadolu Türk Beylikleri", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 703-755.

_____, *Türk Kültürünün Temelleri*, C. 2, Kültür Yayınları, Ankara 2003.

Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 2000.

_____, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, TTK, Ankara 1954.

Köprülü, M. Fuad, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten*, C. 7, S. 27, TTK, Ankara 1943, s. 379-458.

Lloyd, Seton, *Türkiye'nin Tarihi-Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, çev. Ender Varinlioğlu, Tübitak Yayınları, Ankara 1997.

Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, C. 1-2, haz. Mehmet Altay Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

Merçil, Erdoğan, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi", *Genel Türk Tarihi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 101-162.

_____, "Türkiye Selçukluları", *Genel Türk Tarihi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 149-192.

Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Mustafa Vazih Efendi, *Belabilür-Rasiye fi Riyaz-ı Mesaili'l-Amasiyye*, haz. Ali Rıza Ayar ve Recep Orhan Özel, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2011.

Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1995.

- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, Dergah Yayınları, İstanbul 2000.
- _____, “Danışmendname”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 478-480.
- Olca, Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, sad. Harun Küççük ve Kurtuluş Altunbaş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2010.
- Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, Nisan 1972.
- Özaydın, Abdülkerim, “Danışmendliler”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 469-474.
- _____, “Kılıçarslan II”, *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 399-403.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, C. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977.
- Reşidüddin Fazlullah, *Cami'üt Tevarih*, çev. Erkan Göksu ve H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010.
- Sarı, Erol ve Kabal, Ercan, “Amasya'nın Coğrafi Yapısı”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 1973, s. 49-54.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 1987.
- _____, “Keyhusrev II”, *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 349-352.
- _____, “Keyhusrev III”, *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 351-352.
- _____, *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK, Ankara 1990.
- Sevim, Ali ve Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 1995.
- Sevim, Ali ve Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 1990.
- Solak-Zade Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-Zade Tarihi*, C. 1, haz. Vahit Çabuk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Solmaz, Sefer, “Danışmendliler”, *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 430-452.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII, Bölüm III, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

- Sümer, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara 1988.
- Sümer, Faruk ve Sevim, Ali, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK, Ankara 1988.
- Şahin, İlhan ve Emecen, Feridun, "Amasya", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 1-4.
- Şahin, Kamil, "Amasya'nın Danişmendliler Tarafından Fethi ve Amasya'da Yapılan İlk Çevre Düzenlemesi", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 145-155.
- Şeker, Mehmed, *Anadolunun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Şikari, *Karaman Oğulları Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1946.
- Şimşirli, Ahmet, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", http://www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XI_1996/TIDXI-1996-04.pdf, (19.09.2013), s.77-109.
- Tarhan, M. Taner, "Eskiçağ'da Kimmerler Problemi", *VIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 1, TTK, Ankara 1979, s. 355-369.
- Tektaş, Mehmet, *Ana Hatları ile Düünden Bugüne Amasya'da Sanat Hareketleri ve Günümüzde Yapılan Tezhip Çalışmaları*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2002.
- Tellioğlu, İbrahim, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2007.
- Turan, Osman, "Kılıç Arslan I", *İA*, C. 6, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s. 681-688.
- _____, "Kılıç Arslan II", *İA*, C. 6, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s. 688-703.
- _____, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.
- Urfalı Mateos, *Vekayi-Namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000.
- Uzlu, Feridun Nafiz, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Uzlu Basımevi, Ankara 1952.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1969.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 1961.
- _____, “Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti”, *Belleten*, C. 32, S. 126, TTK, Ankara 1968, s. 161-189.
- _____, “Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed”, *Belleten*, C. 32, S. 126, TTK, Ankara 1968, s. 191-245.
- Üremiş, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005.
- Varlık, Çetin, “Anadolu Beylikleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 23-129.
- Yardım, Ali, *Amasya Kaya Kitabesi*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara 2004.
- Yaşar, Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970.
- Yavuz, Nuri, *Anadolu Beylikleri Devri Siyasi Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara 2010.
- Yınanç, Mükrimin Halil, “Amasya”, *İA*, C. 1, MEB Basımevi, İstanbul 1978, s. 392-396.
- _____, “Danişmendliler”, *İA*, C. 3, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s. 468-479.
- Yuvalı, Abdülkadir, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994.
- Yüce, Ahmet, *Amasya Müzesi*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Amasya 2004.
- Zeybek, İbrahim, “Jeomorfolojik Faktörlerin Amasya Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi Üzerine Etkileri”, *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 2. Kitap, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 917-937.
- Zeyrek, Yunus, “Amasya’nın Türkler Tarafından Fethi ve Türk Yönetiminin Kurulması”, *Amasya İl Yıllığı*, Amasya Valiliği, Amasya 2007, s. 157-164.

ÖZGEÇMİŞ

Fatih KERTİL 17.10.1984 tarihinde Amasya'da doğdu. Amasya Atatürk Lisesi'ni 2004 yılında bitirdikten sonra 2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne başladı. Tarih bölümünden 2012 yılında mezun oldu. Öğrenim süreci içinde iki yıl Tarih Öğretmenliği Pedagojik Formasyon eğitimi aldı.

İletişim Bilgileri

E mail : 05fatih2008@windowlive.com

Telefon : 0545 232 88 51